

A tartalomról:

I. L. Magnes: A jeruzsálemi héber egyetem kancellárjának felhívása. — Somlyó Zoltán: Az aranyóra (vers). — Telekes Béla: Ne csüggedsz, ne félj! (vers). — Herzl Tivadar: A kis Holzmann-leány. — Dr. Hajdu Miklós: Alef-Bész siralmi. — Jesaja Tisbi (Tel-Aviv): Sevuot ünnepe Haifán. — Arlosoroff: Régi ballada (vers). — Jizchok Lejb Perez: A néma szenvedő. — Patai Éva (Jeruzsálem): A „Hadassah“ vigyáz sötét testvéreinkre. — Mandl Bernát: Zsidó női nevek. — P. J. Sarah Osnath Halévi, a jemenita előadóművésznő. — Salim Al-Sabazi: Ki csókolt meg?... (vers). — P. J.: Filmgyártás a Szentföldön. — Berend Pál (Berlin): Zsidó július az új Berlinben. — Widder S. levele Athénból. — Őszi szentföldi társasutazás lehetősége. — Jesaja Tisbi: Arlosorov, a zsidóság mártírja. — Tollhegyről. — Fodor Fülöp: Patai József öt ruszinszkói előadása. — Új könyvek. — Krónika és Szemle. — Korein Dezső: Dr. Schächter Jakabné. — Harminchat illusztráció és két műmelléklet.

LEJULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRSADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon: Aut.

101-12, 101-13

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN
SCHLEIFER

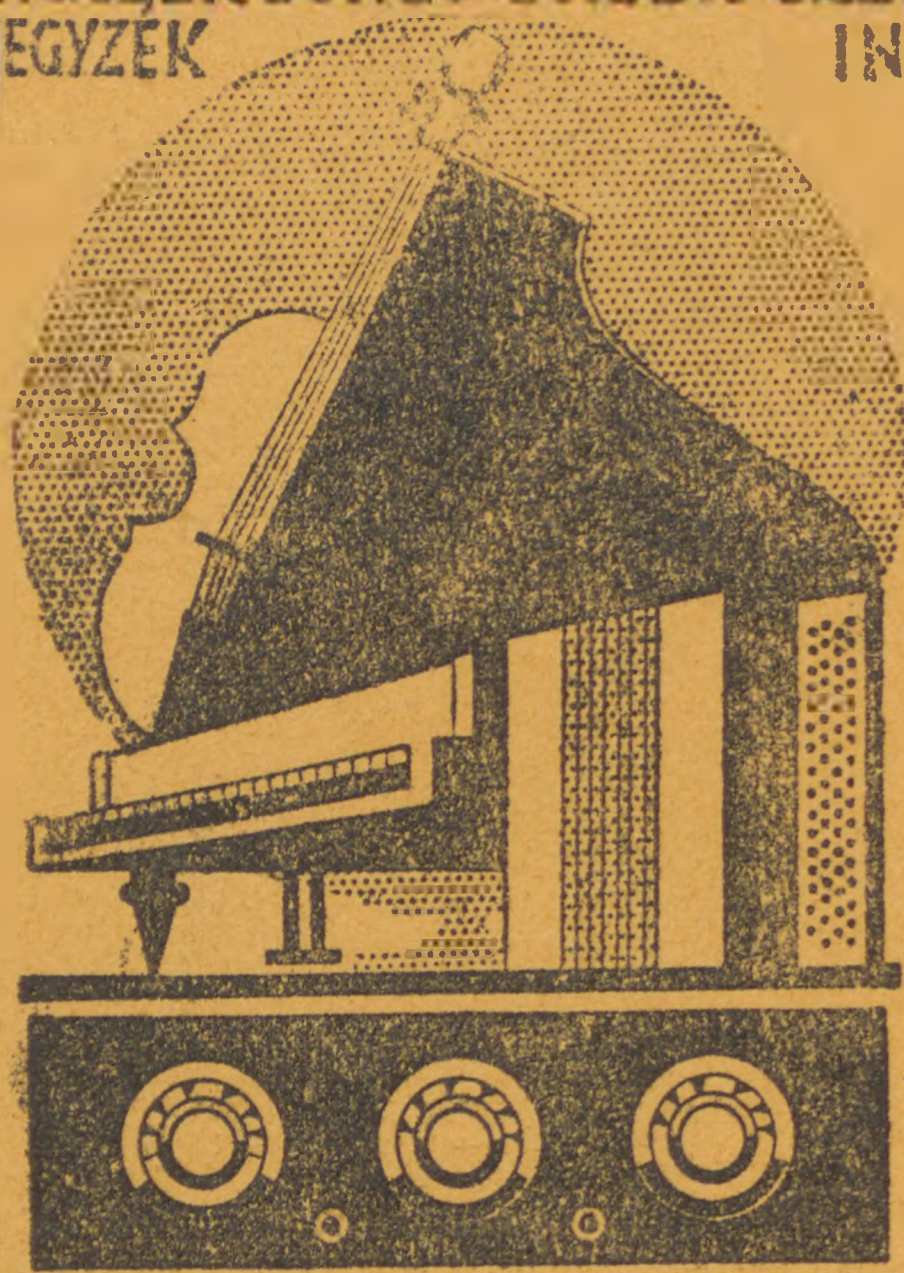
EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10
TELEFON: J. 435-28

**KOLLER MŰSZAKI IRODA,
CSILLÁR és FÉMÁRU-GYÁR**

VILLAMOS ÉS GÁZBERENDEZÉSEK,
VILLAMOS-MOTOROK ÉS SZELLŐZŐK
VÉTEL, ELADÁS ÉS CSERE

BUDAPEST,
VIII., DOBOZI-UTCA 15. SZÁM. TELEFON: 31-3-37

HANGSZER-ZONGORA-RADIO-GRAMOFON
ÁRJEYZEK INGYEN

Sternberg

HANGSZERGYÁR-BUDAPEST VII RÁKÓCZI U. 60

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból
legolcsóbb áron

**EICHBAUM MÓR KÖFARAGÓMESTER
SIRKÖRAKTÁRA**

Telefon: Aut. 246-74
Tervezések díjtalanul

V., Pozsonyi-út 1-3

«**MODERN SZINES
ÉS FEHÉRBUTOROK**»

(konyha, előszoba és leányszoba berendezések)
nagy választékban, kedvező fi-
zetsi feltételekkel rendelés szerint is

WERBNER asztalosmesternél

VIII., Bérkocsis-utca 31 és VIII., Baross-utca 9

ALAPITTATOTT 1906 * TELEFON 45-0-86

Jó munkáért ezüstéremmel kitüntetve

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

TELEFON: JÓZSEF 414-92

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház

Perzsa szőnyeg

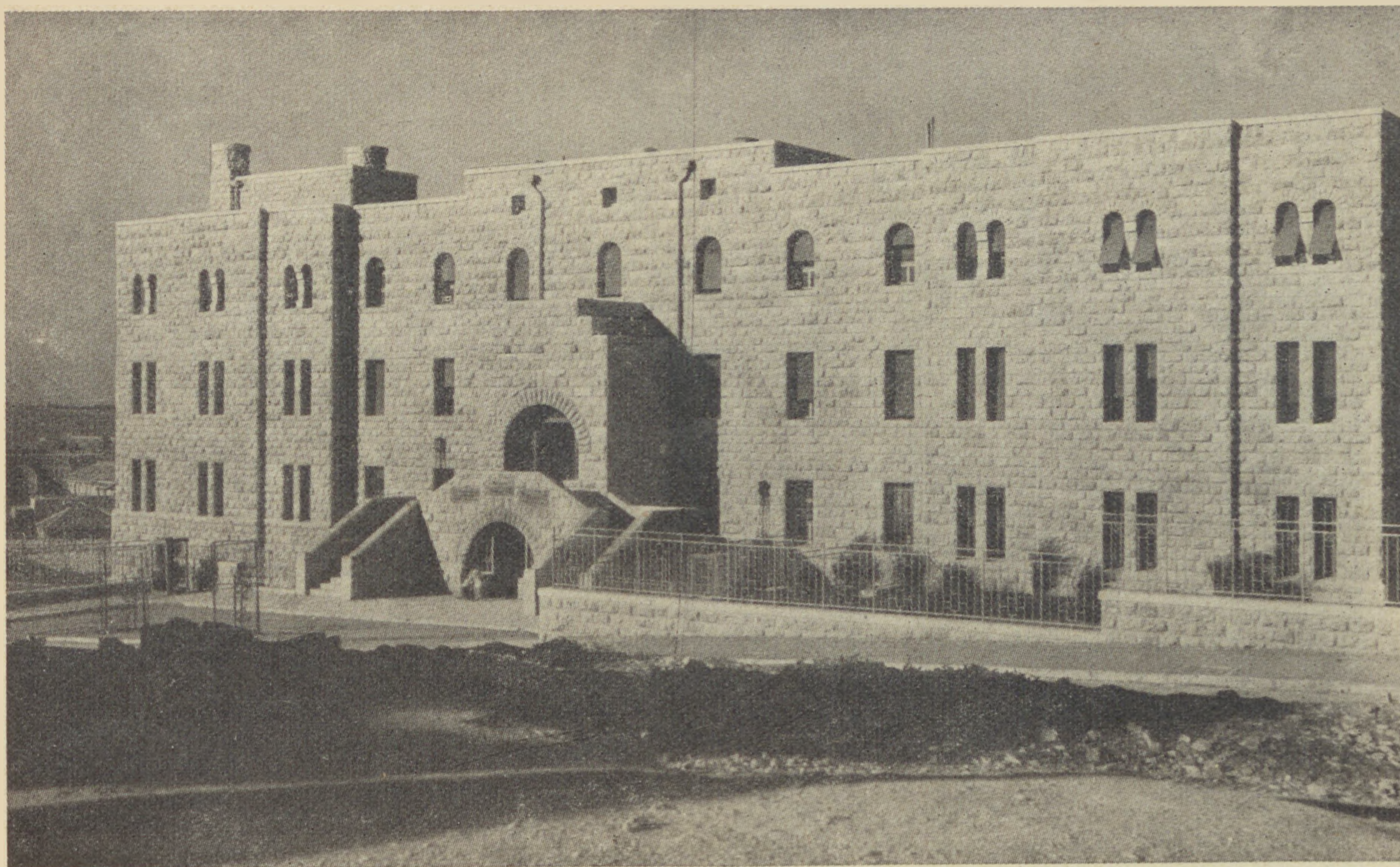
Antikbutor

Műtárgyak alkalmi vételekből!

ANTIKART R. T.

IG.: STERNBERG Z. J.

VII., DOB-UTCA 31. SZÁM

*Nathan Strauss-féle בית הבריאות Egészségügyi alapítvány Jeruzsálemben
A bejáraton márványtábla hirdeti: בלי הבדל דת וגזע vallás és fajkülönbség nélkül vehetik igénybe az
orvosi kezelést, gyógyszert és táplálékot*

Chag Habikurim, Chajfa, Zsengék ünnepe Haifában

A Mult és Jövő 1933 júliusi műmelléklete

Daganja

Az Orient Film Corporation (Tel-Aviv) felvételei az új palesztinai filmhez, melynek szövegét (A Föld Szimfóniája) Avigdor Hameiri írta

Kinereth

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXIII. ÉVFOLYAM, 1933 JUL.-AUG.

A JERUZSÁLEMI HÉBER EGYETEM KANCELLÁRJÁNAK FELHIVÁSA

A zsidó néphez!

Azt a hatszázezer zsidót — akik ma Németországban a támadások célpontjai — nem egyénenként támadják, hanem mint a zsidóság képviselőit.

A szellem és gondolat szabadsága, az egyénnek lelkiismereti szabadsága, az emberek etikai és nem faji vagy bőrszínezeti alapokból való megítélése, a szociális igazságokra való törekvés és a harc az elnyomás ellen, az árvák, özvegyek és a kapu alatt lakó idegen megvédése, az iszonyodás a háborútól és nyers-erőtől, az élet- és szellemigenlés, az emberiség egysége a legmagasabb, az isteni egységben: ezek azok a zsidó értékek és ideálok, melyeket most rohammal le akarnak dönteni.

A hadüzenetre Izrael szentelt eszméi ellen, melyek az emberiség nagyrésze előtt szentté váltak, zsidóknak és nemzsidóknak egyaránt felelniök kell. De mindenekelőtt a zsidóságnak kell rá felelnie. Ez a történelmi feladata, örök sorsa.

Természetesen mindenekelőtt a mi feladatunk, hogy gondoskodjunk azokról, kiknek elvették a kenyerét, akiknek gyermekeit bántalmazzák, mind a menekültekről, mind az ottmaradottokról. De a váltság végzetes megnevértése volna részünkről, ha nem vetnénk latba minden erőnket, hogy a zsidó szellem kincseit megmentjük, megerősítsük, elmélyítsük.

A támadás először is az akadémiusokat, a tanárokat, szabadhivatásúakat, művészeket és tudósokat éri. Ezt a támadást nagy, szimbólikus tettel kell ellen-súlyoznunk: a jeruzsálemi héber egyetemet kell meg-tenni a zsidó szellemi kincsek főhadiszállásává. Ezt megtenni a zsidó hagyományokhoz méltó viszonzás volna. *Lehetővé kell tenni, hogy a héber egyetem jelentős részét azoknak a tudósoknak és fiatal erőknek, akik jönni készek — Jeruzsálembé hozhassa.* Sajnos, az egyetem nem tud annyira megnőni, hogy mindenkit felvegyen, aki jönni szeretne. De ha csak abba a helyzetbe kerülhet, hogy közzéteheti, hogy korlátozott számban föl tud venni tudósokat, már ez is nagy morális értéket jelentene a zsidóság és a világ előtt. Jele lesz ez annak, hogy a zsidóság tudatában van a fenyegető veszélynek, de a tőle telhető lehetőségek-

nek is. *A héber egyetemből alkotó környezetet, zsidó szellemi centrumot kell teremteni!*

Ha már aztán az egyetem aktív középponttá és a zsidó intellektus erőforrásává vált, akkor lehet zsidó akadémiát alapítani, amelyhez minden jelentős zsidó tudós és művész hozzátartozna. A német tudomány eltaszítja magától a zsidó tudósokat és művészeket, a zsidóság visszafogadja őket. „Ráchel siratja gyermekeit; de tartsd vissza hangodat a sírástól, mert vissza fognak térni az ellenség országából.” Már egy zsidó akadémia pusztá léte, a héber egyetemmel a középpontban, a zsidóság fáklyája és a tudás támasza lesz. De a zsidó akadémia előtt sok olyan tudományos feladat áll, amelynek megoldását csak a zsidó intellektuális erők összpontosítása által lehet elérni. Többek között a világ ifjúságának hamis gondolatvezetésével, az antiszemitizmus tévútjain felépült hamis hittel való tervszerű megmérgezését kellene rendszeresen és tudományosan leküzdeni. A zsidóság átadott értékeit sokkal alaposabban kellene kutatni és napfényre hozni, mint ahogy az most történik. A régi hagyományok alapján új emberi értékek kell hogy keletkezzenek, hogy az emberiséget a fenyegető katasztrófától megmenthessük.

A mi időnkben nehéz megtalálni az eszközöket. Sokan felvethetik a kérdést, hogy alkalmasak-e ezek az idők arra, hogy nagy dolgokba kezdjünk, mikor nehézséget okoz még a meglévőknek megtartása is. De ha a zsidó népet szellemi reneszánszra kell felszólítani, meg kell értetni a tragédiát, amely Németország határain belül és kívül egyaránt hat, — ki emelje fel a szavát, ha nem a héber egyetem? Ha valaha itt volt az idő nagy tervek és eszmék véghezvitelét hirdetni, akkor ez, a zsidó történelem fordulópontja az. Túlnagy merészség egy tizenötmillió népet ma nagy tettek felhívni? Egy millió dollár, melyet az egyetemnek azonnal rendelkezésére bocsátának, felejtethetetlen történelmi aktust jelentene. Azt jelentené, hogy Izrael sorsának ezen a fordulóján nem árult el.

Jeruzsálem, Tammuz havában.

I. L. MAGNES.

Somlyó Zoltán: Az aranyóra

Ezzel a verssel köszöntöm Patai Józsefet,
a Palesztina-zarándokot, erős hittel!

1.

Egy hétig járt a páter elé
tanulni, mint a kisgyerekek szoktak.
Azok közé állt be, akik
csak elkésve zokognak...
Megváltozott az arca, szemefénye
S mintha valami más világban élne,
hova a napfény is röttebben dül...
úgy járt, valósággal idegenül...
Éjjel-nappal valami vak csudálat
tartotta fogva; s idegen imákat
mormolt, amíg evett, amíg aludt...
És így történt, hogy más lett, egyre másabb
s lassan kicsúszott alóla az út...

2.

Titokszerűen járt... Élő talány...
De én értettem lelke konok titkát.
Boldognak gondolta magát talán?...
Csak ment; arra, amerre sose hívták...
S egy nap ünnepi díszbe öltözött,
szép fekete szalónkabátot vett fel
s indult az idegen templom felé,
az új életbe — a régi zsakettel...
a templomajtóban megtorpan ő,
mintha valami a szívébe vágna...
Azt hiszi: a melegtől fuldokol,
pedig oly hűvös őszi nap van máma...
A templomban megáll a pap előtt;
az rá se néz, csak mond valamit halkán...
Aztán fölemeli a két kezét
és végigint rajta keresztalakban...
Kis gyertyák égnek... és szoborszemek
tekintenek rá, de ő vissza nem néz...
Szemét lesüti... Szégyenli magát?...
És úgy érzi, hogy rögtön semmivé vész...

3.

Egy hét múlva már egész otthonos
templom előtt a kalaplevegésben.
Ha harang zúg: úgy érzi: hívja őt...
S a templomban meghökken: tán elkéstem?...
S hónapok múltán nem tudja, mi lett
a multjával, mely égeti tüzesen...
A nyugtalanság mardossa szívét,
hogy valamivel tartozik: fizessen!..
Valahol számot kell majd adni ám
valamiért, aminek neve: szentség!
S hiába fut, hiába szalad el,
ez elől nincsen, nincsen semmi mentség!...
A szép aranyórát, amit kapott
„akkor“ a bőkezű keresztapátul,
előveszi: hány óra is lehet?
Pedig, hogy késő, tudja már magátul...

A sarkon, ahol befordul, egy ősz,
szakadtruháju koldus áll elébe:
az orra hajlott, a szakálla leng... —
ez egy zsidó, akinek nincs ebédje...
Lehet, hogy neki sem lesz egy napon...
A szíve dobban, ... rája nézni sem mer...
A rossz kalapba pénzt dob sietőn
és tovamegy tétova, könnyes szemmel...

Ne csüggedezz, ne félj!

Mint napimádók fényesdő szerelme —
Gyászéjünkben se csüggedezz, ne félj!
A nap most sem vet árnyékot semerre —
S nem csaphat rá a sötétség orv hatalma, a mély.
Óh, csak magukfényehünyt csillagok
Saját árnyékvetése minden éj...
S a Föld, felemás sorsunk ős csillaga, még forog —
Testvérek, éjjeletekre eljön nappalotok!
S te, Igazságot esengők tiszta szent tűzű lelke,
Majd gyujtsz magad is még oly csodafényt minden
[szívekbe,
Hogy nem lesz éj soha már... Ne csüggedezz, ne félj!
Óh, csak magukfényehünyt csillagok
Saját árnyékvetése minden éj...
Igazságvárók népe, ne csüggedezz, ne félj!

S te, Végtelenség szárnyas szeretője,
Szent Gondolat, te se csüggedj, ne félj!
Csaphat ma fojtó levegő tüdődbe,
Majdan sem por, sem az éter nem fojt, az lesz a
[kélj!
S zárhat tiltás börtönné homlokot, —
Tág börtön! Csodamagas, csodamély!...
Az egész mindenség minden igéje ott dalol, ott!
Agyad, Ember, szent rádió, amin Istent hallgatod...
Kizengnek a Végtelenség titkai mind belőle;
Megismeréseken úgy szállsz egyre dicsőbb jövőkbe...
Örök Szabadság, eljön időd! Ne csüggedezz, ne félj!
Zárhat tiltás börtönné homlokot, —
Tág börtön! Csodamagas, csodamély!
Szabadságvárók népe, ne csüggedezz, ne félj!

S te, Jóság, ma oly megcsalt, könnyes, árva —
S mégis bocsánatos, te se csüggedj, ne félj!
A te vágyad: úgy élni, másnak sohsem ártva,
Ma nem üdvnek magva, de lesz világüdítő terebély!
Majd Igazság s Szabadság földjein
Mindenki Jóság gyümölcseivel él.
S gazság magaásta sírjain, óh, Testvéreim,
Majd rossz álommá tűnik a múlt, az egykori kín —
S nem támad szennyes vágy, hidd el, hazugok világa,
Mert teljesül minden szív minden tiszta vágya.
Óh, Szeretet, ki csak adsz s mégsem csüggedsz, — ne
[félj!

Majd Igazság s Szabadság földjein
Mindenki Jóság gyümölcseivel él...
Szeretatosztók népe, ne csüggedezz, ne félj!

Igaz keresztyén testvériséggel

Telekes Bélu

HERZL TIVADAR: A KIS HOLZMANN LEÁNY*

Jómódú, öregedő legényember volt Hellmund, aki nyaranként néhány hetet ennél a hegyi tónál töltött. Ezt a helyet a nyaralók serege még nem fedezte fel. Két-három tucat vendégnél több sohasem lakott a szállodában. De ezek egységes társaságot képeztek, úgyhogy szórakozásokban sohasem volt hiány. Csak egy kis csoport volt állandóan kikapcsolódva a társas érintkezésből. Természetesen hosszabb seehofi tartózkodás után lehetett csak ezt a különbséget észrevenni. Mert étkezésnél mindnyájan közös nagy asztalnál ültek. Az asztalfőn Gerhard, a festő ült, ezt a helyet azzal érdemelte ki, hogy már évek óta járt erre a fürdőhelyre. Utána egy sok leánnyal megáldott udvari tanácsos családja következett. Továbbá doktor Hübner bey a feleségével, két kisfiúval és a nevelőnővel. Ez a csoport ritkán jelent meg teljes számban. Vagy a bey hiányzott, vagy a felesége. De ha mindketten ott voltak, akkor az ő tájékukon hangosabban csörömpölt a tányér, néha halk szóváltás is hallatszott. Ilyenkor a bey rendszerint vörös arccal felállt az asztaltól és be sem várva az étkezés végét, kisietett. Ilyenkor az afrikai utazó távozása után, az asztal körül ülők arcán alig észrevehető, illedelmes mosoly suhant el. Csak ketten maradtak komolyak. Gerhard, ki továbbra is egy szobor merevségével nézett a levegőbe és a kis Holzmann-leány. Gyermek volt még a kis Holzmann-leány, de az asztalnál felnőttnak látszott, olyan kimérten és komolyan ült anyja és Rosen báró között. Csak ha felállt, látszott meg rajta, hogy milyen sovány kis teremtés, alig múlt tizennégyéves. Édesanyja hervadó szépasszony volt. Hellmund ma kissé izgatott volt. Mikor leült az asztalhoz, fontoskodva köszönt jobbra-balra, mint aki szeretné, hogy megkérdezzék tőle, mi történt. De senkisémmel kérdezősködött. Hát észre sem vették rajta, hogy valamit tartogat számukra? Hellmund várt a harmadik fogásig, aztán maga tálalta fel az esetet. Hogy a hölgyek nem ijedtek-e meg a délelőtti üvöltéstől?

Szomszédnői nem is hallották. Nem is voltak otthon. Az udvari tanácsos méltóságteljesen megkérdezte:

— Miféle üvöltéstől?

Hellmund elmondta: — Az éneklő kutyáktól. Ez aztán gyönyörű. Talán látták, hogy tegnap este egész kutyafalkával érkezett egy ember és szobát bérelt, mintha csak vendég volna?

Mindnyájan ettek és az asztalon végig tisztán hallatszott Hellmund zsiros hangja:

— Tudják, mi volt az illető? Egy kutyatanár!

— Hát ez meg micsoda?

— Valami akrobata, vagy bohóc, aki kutyákkal lép fel. A mellettem lévő szobába költözött. Szörnyű éjszaka volt. Minden pillanatban egy másik kutya vinnyogott. Vagy mindig ugyanaz? Tény, hogy a kollégái szűkülve és ugatva válaszoltak neki, mígnem a tanár úr cifra káromkodással közéjük vágott. Csak reggel felé aludtam el és alig pár óráig volt nyugtom. Zenére ébredtem fel. Igen, a velencei karnevált hegedülte, amihez különböző kutyahangok ritmikusán vinnyogtak. Nem tudom, miféle kínzással kényszerítette a fickó erre az éneklésre az állatokat. Hivattam a fogadózt és azonnali elutazással fenyegetődzttem. Erre a kutyatanítót növendékeivel együtt kiutasították a házból. Örülhetünk neki.

— Szegény kutyák! — sóhajtotta halkan a kis Holzmann-leány és nyomban erősen elpirult, mikor Gerhard tovább fűzte ezt a megjegyzést, de nem hozzá, hanem Hellmundhoz intézte szavait:

— Igaz, a kutyák sorsa ezzel nem változott, tovább fogja kínozni őket.

Az udvari tanácsos a fejét csóválta:

— Mi mindent ki nem találunk! Éneklő kutyák — ez a természet ellen való lázadás.

— Talán minden művészet lázadás a természet ellen, — mondotta Gerhard.

És dr Hübner bey hozzátette:

— Igen, igen, a legnagyobb teljesítményeket a szenvedés hozza létre.

Hellmund nem folytatta a beszélgetést. Figyelmét most a tálra fordította, azzal a jóleső érzéssel, hogy végre egyszer ő szolgáltatta a társalgás anyagát.

Ebéd után a társaság rendszerint kiült a szálloda elé feketekávézni. Hellmund félénken Gerhardhoz lépett, ki-nek zárkózottsága nagy tiszteletet keltett benne. De Gerhard ma szinte kedves volt.

— Hogy értette tulajdonképpen azt a természet ellen lázadó művészetet — vagy hogy is mondta?

— Most hagyjuk ezt! — szólt Gerhard barátságosan és megszorította a karját. — Inkább figyeljünk! — És szivarjával egy elsőemeleti erkélyre mutatott. A nyitott ajtón át zongoraszó hallatszott.

Hellmund figyelt, majd kis idő múlva suttogva kérdezte:

— Ki zongorázik ilyen csodásan?

— Sarah Holzmann!

— Az a kis zsidólány?

— Az.

A többiek is odafigyeltek. Holzmanné kézimunkázott, előtte, alacsony fonott széken, szinte a lábainál ült Rosen báró. Holzmanné időnként feltekintett, egy pillanatra mélyen a báró szemébe nézett s aztán folytatta kézimunkáját, miközben mosolygott, mintha valamit beszéltek volna.

A zongora szólt. A tavon déli verőfény ragyogott. Gerhard álmodozva nézett a hegyek felé. Sokáig ültek. Közben Hellmund egyszer szinte önmagának megjegyezte:

— Ez a zene megráz, a szívemig hatol.

Hálás pillantást vetett rá Gerhard és halkan így szólt:

— Ügylátszik, Önnek van szíve.

De a végtelennek látszó hallgatás véget ért. Mikor az utolsó hangok elcsendültek és nem következett folytatás, a két úr magához tért.

— Ezek aztán más hangok voltak, mint amit reggel a szomszéd szobából hallottam, — szólt Hellmund, éppen csak hogy mondjon valamit.

De Gerhard furcsán felelt:

— Téved, Hellmund úr, ez ugyanaz.

— Nem értem, — jelentette ki Hellmund.

— Természetesen. Honnan is ismerhetné ezt a történetet, melyet talán csak egy ember ismer?

— S ez Ön, Gerhard úr?

Gerhard felállt és a ház felé indult. Sarah Holzmann éppen lejött a lépcsőn, világos ruhája megvillant a lépcsőház félhomályában. Gerhard a kapun kívül megállt, hogy utat engedjen neki. Sarah rá sem nézett. Ekkor a festő hangosan így szólt:

* „A hajtóerőn mulik a dolog. S mi ez az erő? A zsidónyomor...“ „Ez az erő helyesen kihasználva, elég hatalmas ahhoz, hogy egy nagy gépet hajtson, embereket és javakat mozgásba hozzon.“ Így ír Herzl, a cionista mozgalom megalapítója A Zsidó Állam c. művében, melyet ezen elbeszélés idején, 1896-ban adott közre. Ez a filozófiai elbeszélés azt az alapeszmét fejtegeti: A fájdalom a legnagyobb erő, ha pozitív alkotásra fordítjuk.

— Hellmund úr, volna kedve később, ha már nem lesz ilyen meleg, Sankt Leodegardba jönni? Odafelé az erdőn át és este csónakon vissza. Holdtölte van.

— Ezer örömmel! — válaszolta Hellmund. — Itt várok Önre az indulásig.

Hellmund egyedül maradt, szivarra gyújtott és szemügyre vette a kis Holzmann-leányt, mert a festő futó megjegyzése felkeltette érdeklődését. Igazi rövidruhás gyerek még; de halvány arca nagyon komoly. Anyjához lépett. A báró udvariasan felállt és székkal kínálta, melyet azonban a kis Holzmann-leány fagyosan visszautasított.

Sarah a kezében lévő könyvre hivatkozva, nyomban tovább is ment a lugasba, mely a dombnak a tó felé eső lejtőjén van. Holzmanné vállát vonogatva nézett a lánya után, majd gyűrűkkel megrakott húsos kezével intett a bárónak, hogy üljön vissza. Hellmund először vette észre, hogy Holzmanné és Sarah teljesen el vannak szigetelve a többi hölgyektől. A többiek, bármily ismeretlenek is voltak egymásnak, legalább is néha-néha beszélgettek, a fiatal lányok összehújtak, vihogtak, tenniszeztek a réten, vagy esős időben a szalónban társasjátékkal szórakoztak. Csak a kis Holzmann-lány volt mindig egyedül. Anyja, úgylátszik, nem unatkozott, mert vele volt állandóan a simulékony báró. A jószívű Hellmund őszintén megszánta a magányos gyermeket, ki a lugasban könyve fölött könykölt. Felállt és többször elsétált a lugas előtt. S ekkor csodálkozva vette észre, hogy Sarah nem is olvasott, hanem kezére hajolva szomorúan nézte a néptelen tavat, mintha a túlsó parton keresne valamit. De mikor Hellmund ügyetlen kíváncsisággal kissé közeledett hozzá, összereszt, ijedt, sötét pillantást vetett rá, majd homlokát ráncolva, mozdulatlanul a könyvbe nézett.

Mikor a nap alább szállt, Hellmund és Gerhard a fenyesen keresztül Sankt Leodegard felé tartottak. Gerhard ismét meglehetősen kurtán válaszoltatott társa kíváncsiskodó kérdéseire. Félórányira haladhattak, mikor távolból az útról egyre közeledő veszekedést hallottak. Dr. Hübner bey és neje voltak. Mikor meglátták a szemben jövőket, elhallgattak. Közelükbe érve, a bey néhány lépésnyire előre engedte felhevült feleségét és megszólította Gerhardot:

— Búcsúzó! Ma este utazom.

— Ilyen hirtelen? Hová?

— Afrikába. Már megint nem bírom ki — Európát.

— Igazán sajnálom. Isten áldja! — Gerhard megrázta a bey kezét, kis ideig utána nézett, majd mosolyogva fordult Hellmundhoz:

— Látja, ez furca; de tulajdonképpen ez is ugyanaz a jelenség, amiről beszélünk.

— Miféle jelenség? — kérdezte Hellmund.

— Ennek a beynek épp oly kevés kedve van sötét világrészeket felfedezni, mint az Ön szomszédja kutyáinak énekelni. Ha nyugta volna, épp olyan jó polgárember lenne, mint Ön.

Hellmund nem értette rögtön.

— No és? — mormogta.

— És így annyit bosszantja a felesége, hogy a tengeren túl megy miatta! A tudomány sokat köszönhet ennek az asszonynak. Teljesítményeink indoka gyakran nevetséges. De még gyakrabban szomorú. Maguknak, derék polgárebereknek sejtelmük sincsen arról, miből születnek a dalok, melyektől el vannak ragadtatva és miből a tettek, melyeket megcsodálnak. Hallják, de nem értik meg az éneket, melyet a szenvedés hozott létre. Természetesen olyan lélek is kell hozzá, mely ha meggyötörték, bántalmazták, tiszta és fenséges kitörésekben keressen levezetést. Erre szép példa a kis Holzmann-leány.

— Ó, igen, Gerhard úr, hiszen el akarta mondani ennek a gyermeknek a történetét.

— Amit tudok róla, elmondhatom. Különös, félszeg tragédia ez. Három évvel ezelőtt itt ismerkedtem meg Sarah-val. Akkor még jóban voltunk. Talán észrevette ma délután, hogy nem fogadta köszönésemet.

— Neveletlenségnek tartottam. Hogy merészel egy ilyen gyerek? ... Nincs még tizenhatéves.

— Még tizenöt sincs. Tizenkétéves volt, mikor megismerkedtünk. Apja, Holzmann kereskedelmi tanácsos, úgy mint az idén, idehozta a feleségét, meg a leányát. Nem látta azt az öreg embert? Mult héten ittjárt.

— Azt? Azt hittem, hogy a nagyapja. A felesége sokkal fiatalabb.

— Későn nősült, akkor tudtam meg. Gyakran beszélgettünk és nem egy érdekes dolgot mondott el hányatott életéből. Sokat kóborolt az egész világon, miközben nemcsak pénzt, hanem sok értékes ismeretet is szerzett. Nemcsak kiváló kereskedő, hanem tudós is. Később megtelepedett és feleségül vette fivére leányát, ezt a hiú asszonyt. S így már öreg volt, mikor gyermeke született. Nem csodálkoztam, ha a kedves kislányt aggódó szeretettel vette körül. De megható, hogy Sarah mennyire csügg az apján. Olyan szorongó pillantással néz az öreg emberre, mint beteges gyereke az anya. Egyszer megkérdezte tőlem, hogy nagyon törődöttnek találom-e az apját s mielőtt még tagadólág válaszolhattam volna, már a kezemre hullottak a könnyei. Nem mozdult oldala mellől. Az ő számára nem létezett játék és társaság, ha apja itt volt. Sosem láttam még ilyen gyöngéd gyermeket, ennyire eltelve a jövő veszteség aggodalmával. Mégis tudott korabeli gyerekhez valóan vidám lenni. Micsoda elbűvölő sétákat tettünk ebben az erdőben, mikor a kislány az öreg karjába csimpaszkodva, közöttünk ugrándozott. Hiszen akkor is már négy évtized volt a vállamon s egyáltalában egy idős nagybácsi érzésével vonzódtam a tiszta gyermekhez. Milyen szép volt, ha felkért, hogy meséljünk s ragyogó szemmel hallgatott. Apja utazásairól s ifjúkori küzdelmeiről beszélt, én a művészetéről s jóságos mestereimről. Vagy ha ő fecsegett, csicsgergett, dalolt, mi felnőttek csak némán összenéztünk fejcskéje fölött. S ha elhallgatott, apja szívesen idézte a költő szavait:

Ó, gyermeki száj, ó, gyermeki száj,
mily bölcs is vagy tudatlanon,
a madarak szavát is ismered,
mint Salamon...

Ilyen kirándulásokon mi hárman többnyire előre mentünk, Holzmanné a báróval mögöttünk. Már akkor is a sarkában volt. A kereskedelmi tanácsos utánozhatatlan, csendes iróniával beszélt erről az úriemberről, aki — ha nem csalódom — nem egyszer vette őt igénybe kölcsönért. Meddig hatolt ennek a fölényes öreg embernek éles pillantása, mit látott és mit nézett el? Nem tudom... Történt, hogy a tanácsos üzleti ügyben egy időre elutazott. Sarah persze nagyon szomorkodott. Megígértette apjával, hogy írni és sürgönyözni fog és hamarosan visszatér. Hiszen okos gyermek volt és habár fájdalmas szívvel, de beletörődött a dologba. Elutazása után elővettem minden kipróbált tréfámat. Pompásan mulattunk. Másnap reggel apja sürgönyön jelezte, hogy hamarabb jön vissza, mint ígérte. Nagyon örültünk és örömről másnap estig tartott. Holzmanné Sarah-val korán nyugvóra tért. Hogy lerázzam a bárót, akit nagyon úntam, csónakázni mentem, aminek ő nem volt barátja. Messzire kiveztem, majd visszatértem. Mikor feljöttem a dombra a szállodához, az egész ház már majdnem teljesen sötét volt. Mindenki lepihent. Elfúlladva értem fel a dombra s kissé megálltam, hogy levegőhöz jussak. S ekkor hallottam valamit — elnyújtott, elfojtott hang volt, mely elborzasztott, mielőtt csak sejthettem volna, hogy mit jelent. Mert óriási fájdalmat jelentett ez a hang, mintha

nem is emberi hang volna, pedig az volt. Inkább agyonkinzott kutya vinnyogásához hasonlított. A hang felé siettem. A harmatos fűben, a domb szélén, a hozótnál megpillantottam valakit, kinyulva feküdt, arcát a földre szorítva. Már ott is voltam és ráismertem.

— Sarah! — kiáltottam önkéntelenül olyan halkan, mint ahogyan ő nyöszörgött. — Az Isten szerelmére, mi történt?

Nem hallott, vagy nem akart hallani. Láttam, hogy felelet helyett a földre harapott, hogy elnyomja zihálását. Észrevettem azt is, hogy csak hálóing és egy kis alsószoknya volt rajta és mezitláb szaladt ki a házból. Egy ugrással földszintes szobám nyitott ablakánál termettem, heugrottam, kihoztam egy vastag takarót és visszasietve hozzá, először is, minden ellenkezése dacára, melegen begöngyöltem, hogy mozdulni sem tudott. Most a karomban zokogott bele a pokrócba.

— Sarah, gyermekem, mi történt? Talán rossz hírt kapott a papájától?

— Ó, nem, — nyöszörögte — ó, nem, ó, nem!

— De hát mi baj, gyermekem?

— Ó, Gerhard úr, ó, Gerhard úr, nem mondhatom meg.

— Talán hívjam a mamát? — kérdeztem.

Erre ki akart ugrani karjaimból és rekedt hangon kiáltott, hogy sohasem fogom elfelejteni:

— Nem, azt nem! Soha, soha többé!

Már kezdtem sejteni. Olyan gyöngéden szóltam hozzá, ahogy csak tudtam. Nyugodjék meg, gondoljon a papájára. Ez segített. Görcsös zokogása csendes sírásba olvadt. Sírás közben szegény gyermeknek megjött a szava és végre kimondta, amit már kitaláltam, amitől félttem. Halkan mondta:

— Olyan szerencsétlen vagyok, mert — mert a mamám egy idegen embert szeret.

Ijedten dadogtam:

— Gyermekem, Sarah, hogy mondhat ilyet? Ostoba képzelődés, ilyet még gondolni sem szabad.

Hangtalanul felelte:

— Ne szóljon semmit! Tudom. Egy óra óta tudom. A vízbe akartam ugrani. Már a parton voltam. De a papa! Szegény, drága papám! Nem szabad hamarabb meghalnom és öneki nem szabad megtudnia. Ó, és akkor megint visszajöttem. De hogyan éljek így tovább, Gerhard úr, hogyan éljek így tovább?

Meg voltam döbbenve. Nem mertem ellenkezni, kérdezősködni. Amit csak tudtam, felhoztam vigasztalására. Nem beszéltem vele úgy, mint egy gyermekkel, mert akivel ez történik, az már érett szenvedők közé tartozik. Elmondtam neki, hogy milyen vigasztalásul szolgált az én életemben a művészet és hogyan változnak szenvedéseink a művészet által virágokká, melyek más emberek örömeire szolgálnak, éppen a fáradtak és megterheltek örömeire. És aztán el kellett mosolyodnom, mikor gyermeki egyszerűséggel megkérdezte:

— Gondolja, Gerhard úr, hogy a zongorázással túlterheltem magamat rajta?

Végre rábírtam, hogy menjen aludni. De milyen változáson ment át a kis Sarah lelke ezen az éjszakán? Milyen szeszélyes fordulattal haragudott meg énreám? Talán megbánta, hogy elárulta egy idegennek családjá szegényét. Vagy tapasztalatlanságában attól fél szegény, hogy visszamondhatom az apjának? Mert hamar rájöttem, hogy ő előtte mindenáron el akarja titkolni. A tanácsos visszatéréséig hidegen és kurtán bánt velem. Természetesen eszem ágában sem volt, bármi módon is eszébe juttatni a történetet. Néhány nap múlva, mikor kettesben voltunk, az öreg úr megragadta az alkalmat és megmondta:

— Kedves Gerhard úr, képzelje, milyen szeszélyes ez a gyerek! Egyszerre csak valami kifogása van Ön ellen — és nem bírom kihozni belőle, hogy mi az. Azt hiszem, ez olyan különös hangulat, mely fel szokott lépni a serdülő évek zavaros idejében. Nem akar többé közlekedni Önnel s ezt ünnepélyesen meg kellett ígérem. Hiszen, különben olyan jó gyerek. Titokban mégis meg kell mondanom Önnek, hogy ne gondolja, hogy az egésznek van valami komoly alapja, mert én épp úgy becsülöm Önt, mint azelőtt.

— És látja, kedves uram, így vesztettem én el a kis Holzmann-leányt.

Hellmund így vélekedett:

— Ez nagyon-nagyon, hogy is mondjam? Furcsa!

A festő befejezte elbeszélését:

— Minden nyáron találkozom velük. Távolból látom nőni, fejlődni a kislányt. S a jelekből azt is látom, hogyan dolgozza ki lelkét ez a meg nem enyhült fájdalom. Zenéje számomra mély titkokat árul el. Szenved és küzd. Mintha bűntársa volna, úgy gondoskodik arról, hogy anyját rajta ne kapják; mert hiszen akkor az öreg úr megtudná a szégyent. Tudja-e az az utálatos két ember, hogy a lány segít nekik? Azt hiszem, nyugodt tisztátlanságukban nem is törődnek vele. Nyugodtak lehetnek és nyugodtak is; a kis Holzmann-leány vigyáz rájuk.

Megérkeztek Sankt Leodegardba, a tóparti falucskába. Hellmund itt le akart ülni, hogy — amint mondta — az elbeszélésen gondolkodjék. De Gerhard azonnal indulni akart a csónakkal.

— Hiszen úgy volt, hogy holdfénynél térünk vissza? — ellenkezett Hellmund.

— Igen, ezt csak a kis Holzmann-leány előtt mondtam, mert sohasem énekel, ha a közelben vagyok. Ezt véletlenül tudtam meg és megfigyeléseim beigazolták. Azon éjszaka óta szégyeli magát előttem és nem akarja, hogy énekéből megtudjam azóta átélte titkait. Azt akarja, hogy elfelejtssem. Hogy irtsam ki azt az eseményt emlékezetemből. A kis Holzmann-leány ugyanis nem tudja, hogy mennyire — hogy mennyire nem tudom elfelejteni. S néha rejtőzködve kihallgatom, amikor énekel... Jöjjön, talán ma énekelni fog!

Csónakba ültek. Gerhard hatalmas csapásokkal evezett, a kis alkotmány orra ágaskodva hasította a vizet. Besötétedett. Mikor vagy száz evezőcsapásnyira értek Seehoftól és semmit sem hallottak, már letettek a reményről. Gerhard kissé letette az evezőt. Éppen újra evezni akart, mikor fentről felhangzott az ének. A hangnak lelke volt. Könnyedén repült ki a magasba, mintha madár csapongna a tó felett.

Fordította: Dr. G. Gerő László.

Chag habikurim. Zsengék ünnepe Haifában

DR HAJDU MIKLÓS: ALEF-BÉSZ SIRALMAI

Szezoncikk? Ne vegyék rossz néven — valóban az. De tehetek-e róla, ha iskolalátogatások és vizsgák után, post festa, van néhány szavam. Publicista ne féljen az aktualitástól, beszéljen bátran szezon témáról is. Ámbátor szezonidőn túlmenő élete van még soká, soká annak a rengeteg bajnak és panasznak, amivel Pesten is, vidéken is, de országhatárokon túl is, zsidó iskola és profán iskola vallásoktatása körül találkozunk.

Ne ijedjen meg az olvasó. Nem kap tőlem a pedagógia szakmájába vágó leckét. Ebből úgylehet, magam is megbuknék. Csak éppen idejegyzem, ami eszembe jutott, amikor évközben kiküldetésben hospitáltam és amikor az iskolaévet záró ünnepi hittanvizsgákat hallgattam. Úgy illő, hogy iskola és iskola-pad láttára tanuljunk valamit.

Védekezéssel kell kezdenem, amikor hitoktatásról beszélek. Én nem az illetékességem, vagy a hozzáértésem pontján kezdem a védekezést, holott talán ezen illenék kezdenem. Szerénység és önismeret azonban ezen a területen stílustalan. A hitoktatás témája felekezeti közéletünk olyan vitakérdéseinek egyike, amelyhez hivatlanok teljes lelkinyugalommal, a hivatottságnak szabadalmával és tudatalatti jószándékával szólnak hozzá. Megvan ennek az oka. A hitközségi adófizetőt és adónemfizetőt sok esetben vajmi laza kötelek fűzik hitnek és vallásnak pozitívumához, — de viszont mihelyt iskolával, alefbésszel, tandíjjal, tankönyvvel, gyermekeinek, unokáinak leckéjével, vagy ifjúsági istentiszteleten való megjelenésnek kötelezettségével van dolga, menten feltámad benne az elhivatottság tudata, hogy bele kell végre szólnom ennek a judailizálásnak az ügyébe. Távol áll tőlem, hogy a való élet életmegnyilvánulásának tapasztalatait ne értékeljem. Észre kell viszont vennünk, hogy ezek és az efajta apai, nagyapai tapasztalatok nagy részükben túlságosan egyoldalúak: a tájékozódás forrása ugyanis legtöbbször a gyerek, vagy az unoka. Aki pedig vallásoktatási és szakpedagógiai kérdésekben mégse lehet mértékadó.

Másveretű volt persze a régi világ Tórában élő, Tórával foglalatosskodó zsidójának a Tóra tanításában és tanulásában való együttműködése. Olvasom dr. Seligmann frankfurti főrabbi szép sövuoszi elmélkedését, amely megkapóan találó karakterét adja a régi világ Tórában élő vallásos szemléletének. Apáinknak ez a Tóra, amint ezt a bölcsek elő is írták, napról-napra megújult. Ez a szó: Tóra, számukra azt jelentette, amit mi ma zsidóságnak nevezünk. Amikor Tóráról beszéltek, akkor nem csupán és nem egyesegyedül Mózes Öt Könyvére gondoltak és nem csupán és nem is egyedül a szóbeli Tanra. Asszaf, a hetvennyolcadik zsoltár költője énekelt: „Figyelj én népem én Tórára!” A Midras bölcsei megjegyzi ehhez: „Hát vajjon a Zsoltárok is Tóra-e?” És a válasz erre így hangzott: „Valóban a Zsoltár ugyancsak Tóra és a prófétai Irás azonképpen Tóra! És nemcsak a Biblia valamennyi könyvei, de a Misna, a Gemoró, a palesz-

tinai és babiloni tanházak vitái, ez mind, mind Tóra.“ És ma is halljuk még (hadd idézzem itt a jellegzetes német szót Seligmann főrabbitól) „ein Stückchen Thora lernen“, vagy „Thora sagen“. Ami nem csupán Mózes Öt Könyvének olvasását, tanulását jelenti, de jelenti a zsidó szellemi életnek legújabb folyamatát is, jelenti egy-egy fogalomnak, egy-egy értelmezésnek, ha a legcsekélyebbnek is, sajátos és egyéni megoldását, nehézségeknek, bonyodalmaknak taglalását, mindent, mindent, ami a multnak Irásaival valamiféle kapcsolatban van.

Ma más világban élünk. Nemcsak anyagi természetben és üzemben, de lelkiekben is érvényesül a munkamegosztás elve. Tudomásul kell vennünk, hogy a vallásoktatás a lelkigondozásnak, tanításnak és ismeretterjesztésnek pedagógiai és metodikai szakkérdése. Védekezni tehát inkább azon a ponton kell, hogy amit elmondandó vagyok, nem a hitoktatás pedagógiai anyagába tartozik. Nem arról beszélek tehát, amiről iskolaév végén szólnom kell? Nem a probléma szakmabeli anyagának főcímeiről és alcímeiről, mégis ennek olyan határkérdéseiről és összefüggéseiről, amelyeknek talán érdemes a följegyzése.

Beálló károk és kockázatok megelőzésének elmélete és gyakorlata, idejekorán való védekezésnek megalapozása, de büntetésnek és megtorlásnak rendszere is, közigazgatásban, nyomozásban, vizsgálatban, ítékezésben, anyagi és erkölcsi javak gondozásában nagy súlyt vet az elmaradhatatlan és nélkülözhetetlen környezettanulmányozásra. Ha beszélünk vallásos ismeretek terjesztésének intézményesítéséről, ha szívünk szerint törődünk szent ügyünk sebeivel, ne nézzük azt a nagy kérdést módszertani elszigeteltségében. De vegyük szemügyre és lássuk: mi történik és mi nem történik a zsidó vallásoktatás eredményes sikerének személyi és tárgyi biztosítékai körül.

A Tóra őrizői, Rabbijaink és Mestereink, messi nagy távlatokat átfogó célkitűzéseink legkiválóbb őrei, tanárok és tanítók esztendőik óta dolgoznak hitoktatásunk új tantervének megalapozásán. Serényen, a szegénygazdagokat átfűtő melegséggel és buzgalommal munkálkodnak hivatottak és hozzáértők a Tóra és Tóratanulás jövődjén. A fejlődő gyermeklélek vallásos gondozásának, a hitvédelemnek, a zsidó investícióknak egész nagy világát ölelik fel a vitapontok: mit tanítson az iskola? hogyan tanítson? mit adjon az elemi és középiskolában a tankönyv a fiú és leány kezébe: Tórárt, prófétákat, történelmet, imakönyvet, liturgiát, nyelvet, stb. Heti egy-két órában jut szóhoz a hitoktató a középiskolában: súlyos, nagy kérdés tehát, hogy a vitapontok között átfogó szemmel és átfogó lélekkel megtaláljuk, mi a lényeg. És megbontja zavaróan, megtévesztően és rikítóan az összhangot mai zilált és zaklatott életünknek sok minden ellenséges, kiforratlan szólama, divatja, jelszava és tendenciája. Meggondolásra késztet sok-sok jelenség, amely talán irányzatában nem bántó, nem kártékony célzatú, de hatásában még sincs éppen a zsidó

Rachel sírja előtt. — Kever Rachel

(Dr. Atlasz Miklós felvételei)

Mearath ha-Machpélah. A patriarchák sírja Hebronban

vallásoktatás javára. A Szombat szentségében élő zsidóságot átöröklött javainak legfőbb értékében érinti (még a tervezett naptárreform előtt) a kötelező munkaszünetnek törvénye, a weekend, a cserkészet, az állami és községi oktatásnak rendje és menete, csupa olyan adottság, ami inkább kevesebb, mint több megértéssel látja szombatnak és zsidó ünnepnek rendelkezéseit.

Hendikepelve indul tehát már hivatásában a zsidó vallásoktatás. A kívülálló, a súlyos nagy életkérdésekre kívülről is ritkán felügyelő érdekeltség, szülő, hitközségi tag a kérdés körül és a kérdés mögött kit lát, mit lát: legelőbb és elsősorban a hitoktatót. Iskoláinkban kiváló képzettségű, jeles tehetségű, kitűnő erők végzik a hitoktatást: rabbiszemináriumunk és tanítóképzőnk nemcsak diplomát ad, de apostoli hitnek tüzével küldi hitoktatóinkat a pusztába. Nem kicsendülő poent kedvéért mondom, hogy pusztába, pusztaságba mennek-menetelnek hitoktatóink. Ha igazságosak akarunk lenni, nem szabad általánosítanunk: a pusztában is vannak oázisok. De akik korholnak, akik bírálják s kevesebbet követelnek a hitoktatás anyagában, vagy azt követelik, hogy többet mérítsen a gyermek a Biblia élővizéből, a jóakarók és a gáncsoskodók vajjon látják-e és tudják-e: milyen hegedrangú és milyen tizedrangú kérdés némely községben, — amely polgári iskolával, gimnáziummal, kereskedelmivel, aszfalttal, villanyvilágítással, orgonával, vagy közepen tradícióskodó Almemorral büszkélkedik — az izraelita hitközség részéről sokszor inkább ellátandó, mint ellátott középiskolai hitoktatás ügye?!

Fekete színt nem kell feketével aláfesteni, — a világért se szeretnék túlzások igazságtalanságának bűnébe tévedni. De példákat mondhatnék a háborúelőttről és a háború után bekövetkezett dezoláltságnak idejéből, lesujtóan szomorú példákat arról, hogy

kisebb és nagyobb hitközségek mennyire éppen csak a törvény kényszerének tesznek eleget a középiskolai zsidó vallásoktatás úgynevezett ellátásában. Számon tartunk nem egy vidéki hitközséget, ahol évtizedek óta betöltetlen a rabbiállás. Mi történik itt? Ha van kéznél zsidó tanító, hát beküldik a gimnáziumba és a kereskedelmibe. De ahol nincs már égető szükség rab-bira, ott már néhány helyen régesrég becsukták a zsidó iskolát és — nincs zsidó tanító sem! Repülőgépek századában zsidó Kilek hirtelen visszaszállnak patriarkális időkbe és miként ez régesrég járta, szinte egy-egy Zömánra fogadnak fel tanítót, felfogadják, aki állástalanságában olcsóbbért jön és máról-holnapra beküldik a gimnáziumba. A gimnáziumi igazgató úr és a tanár urak, akadémikus grádusú férfiak, milyen véleményekkel vannak rólunk, hitközségről, felekezeti köz-igazgatásról, mit mondanak rólunk a kaszinóban és a módszeres konferencián, — erről ne beszéljünk. És a fiúk, akik a nyolcadik osztályban már bölcselmi előtant is tanulnak, hogyan-miként viselkednek az évenként, de sokszor évközben is változó új emberrel szemközt, erről se beszéljünk. Ki törődik azzal, hogy a középiskolai oktatás helyi fóruma előtt, a vidéki város értelmisége előtt a hitoktatóban jelentkezik nemcsak a Kile, de a zsidóság is?

Teljességgel megnyugtató-e vajjon a helyzet a személyi biztosítékon túl a hitoktatás tárgyi biztosítékaiban? Aligha.

A vallásoktatás tankönyvei körül ugyancsak hiányzik az a nyugalmi állapot, amelynek híján hiú várakozás az eredményes munkásságra való számítás. Méltán büszkélkedhetünk a legjelesebb erőkkel, akik kiválóan értékes tankönyveket írnak. De amíg egy-egy tankönyv a kéziratától eljut a kiadásig! Hányszor halljuk, hogy az illetékes fórumnak szűkös költségvetésben, vagy a szerződéses kiadónak búsás haszonra törő

üzemi kalkulációjában nincs meg az egész tankönyv kiadására való fedezete. Mi a megoldás? Elő a ceruzával! Megnyirbálják a kéziratot, a margóra végre mégse lehet nyomtatni, — és elkészül a megtépázott, megcsonkított iskolakönyv. A héber szedés, ez egészen külön gyötrellem. Hány könyvben látjuk viszont ősrégi szedésnek ütött-kopott matricáját patinás hagyományú sajtóhibáival és olyan latinbetűs jegyzetekkel, amelyeknek transzkripciója elárulja, hogy annakidején, régesrégén külföldi, orosz, lengyel nyomdában szedték a héber szöveget. Mindezek tetejében pedig áll még a szülőknek külön panaszuk, hogy a többi felekezetek könyveivel szemben a zsidó hit tankönyv a legdrágább. És van egyéb panasz is, de ez már aztán kevés vizet zavar: tépi a haját és jajveszékkel a boldogtalan, megcsúfolt szerző, hogy ennek a megcsonkított, sokszor az értéktelenségig megrövidített tankönyvnek a szerzőségét nem vállalja.

Szegények vagyunk: felekezeti közigazgatásunknak immár három országos fóruma van, de a három fórumnak nincs egyetlenegy nyomdai üzeme, amely legspeciálisabb irodalmi termékeink kiadásának feladatát teljesítőképesen elláthatná. És nincsen pénz ifjúsági irodalomra! Hányszor mondtam illetékes helyen és hányszor írtam meg, hogy néhai szegény Ujvári Péter világirodalmi remekeket teremthetne az ifjúsági irodalom területén! De miért írt volna zsidó gyerek kezébe való könyvet, amikor biztos volt abban, hogy a kéziratnak úgy sincs kiadója?

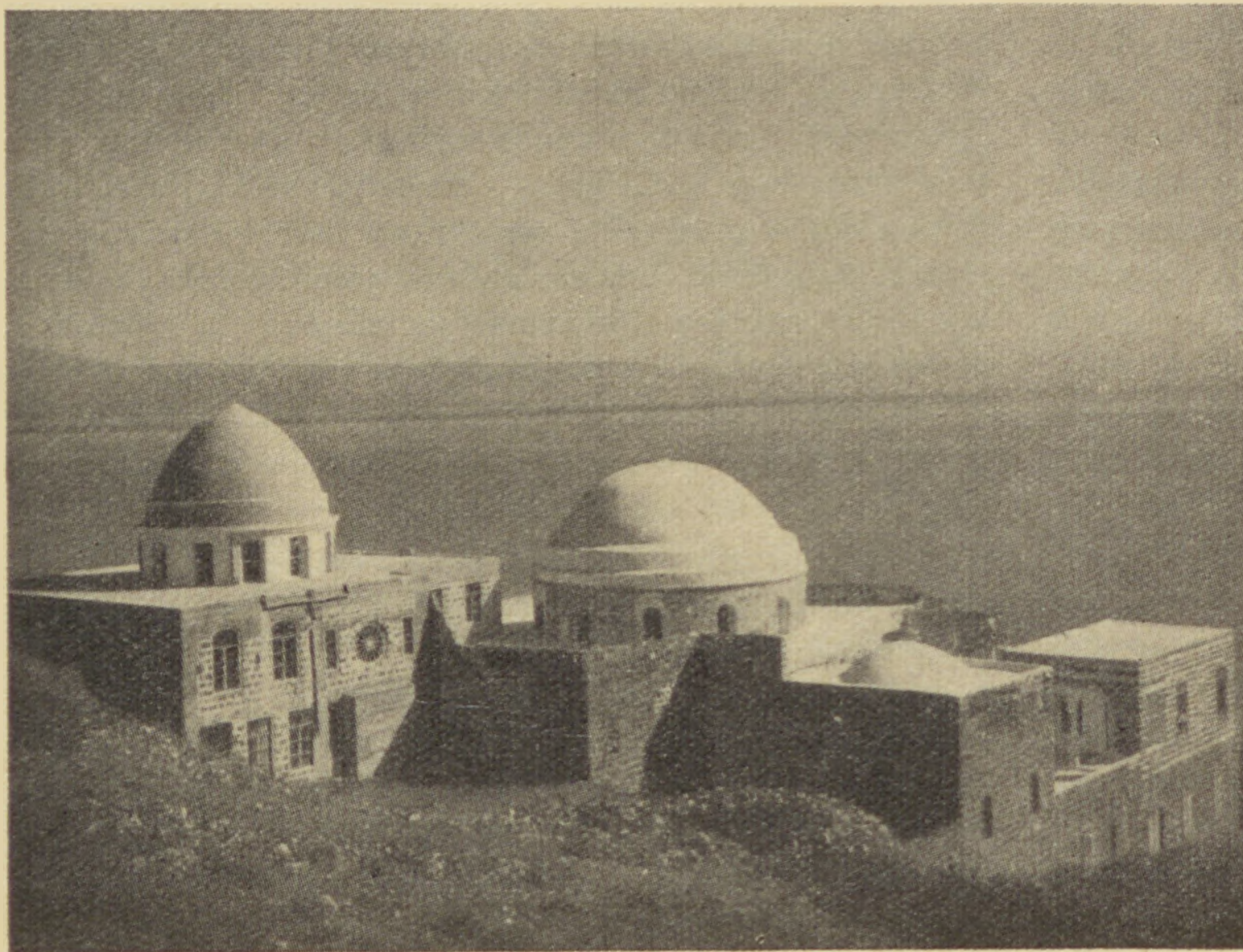
Jószerecse, hogy rabbijaink és hitoktatóink át-gázolnak az ősi tételen is, hogy ahol nincs liszt, ott nincs Tóra, és zárszámadás, költségvetés nem bántja őket, amikor igehirdető és oktató missziójuk teljesítéséről van szó. Könyvet alig-alig tudunk kezébe adni az ifjúságnak, — de ők megszervezték, intézményesítették és kifejlesztették az ifjúsági istentisztelet rendjét. (Nem egy helyen a hitközséggel szemben kellett a nagy reformnak utat törnie.) Ám ne dicseked-

jék a gazdag az ő gazdagságával és ne állítsuk ki a bizonyítványt arról, hogy az ifjúsági istentisztelet területén minden-minden rendben van. Tudunk-e hajlékot adni a Nagyünnepeken ifjúsági istentiszteletekre?! A Pesti Hitközség legalább az ifjúság egy részének megnyitotta tavaly nagyünnepeken a Hősök Templomát. Egy kis mutató, ami jobb és több a semminél. Szombatonként eljut az ifjúság a templomba, nem hall viszont Sófárfuvást Roshasonókor és nem tartunk számára istentiszteletet vezeklésnek, ítélkezésnek Nagynapján. (Nem lehet ugyebár e mulasztás pótlása, ha az ifjúság számára rendszeresített téli előadásokat lelkigyakorlatoknak nevezzük.) És látnak-e a pesti és néhány vidéki templomudvaron kívül a mi diákjaink Szukót a Sátoros ünnepen? és látnak-e vajjon mindenütt lulofot és eszrogot? És leülhetnek-e támaszkodva, vagy támaszkodás nélkül a Széderasztalhoz? Ezzel szemben olvasom a berlini Gemeindeblattban, hogy nemcsak a berlini nagyhitközség rendez Roshasonókor és Jomkippurkor rendszeres istentiszteleteket az ifjúságnak, de a vasárnapot ünneplő Reformgemeinde négy helyen külön istentiszteletet tart fiúk és lányok számára.

A hitoktatás és vidéke körül rengeteg haj és gyötrellem tárul elénk. Van több is. De ez a mutató is elegendő arra, hogy észrevegyük, nincs mindig teljes őszinteség a nagy pátoszban, amely önértetünket, öntudatunkat, helytállásunkat hangsúlyozza. És nem elég, ha hirdetjük szóval és írásban, hogy mélyítjük-mélyítjük a hitéletet, — jaj, ha precíziós mérőeszköz mérné meg a mélyítés irányát és nívóját. Minden bajnak eleje és főoka a szegénység. Igaz, pauperizmus, erkölcsökben való romlás és rombolás, hittől és hagyományoktól való elszakadás — világjelenség. Ha azonban a szegénységben viruló vallás területén (— közömbös-ség, elerőtlenedés és mulasztások láttára —) világjelenségre hivatkozunk, akkor egy kissé mintha a legközkeletűbb frázis mentőövébe kapaszkodnánk. A szomszédságában kiközösített Hauptmann Gerhardt egy beszélgetésében a rajongónak és politikusnak rajzát vázolja és elmondja, hogy Napoleon a Politika szakmájába sorozta könyvtárában a Bibliát. Nagy igazság ez. A Biblia, az ifjúságnak vallásos szellemben való nevelése, ennek a nevelésnek intézményes fundáltsága: a vallásoktatás a zsidóság élő életének politikája.

A vallásoktatás! amiről sokat-sokat szavalnak és tósztoznak, sőt szónokolnak is. Valamikor nem beszéltek ennyit erről a témáról. Akkor nem is volt téma — a téma...

Jabnei védőbástyáink mellett látószemmel kell látnunk a valóságot. Akkor is, ha fájdalmas és ha siralmas is a valóság. Ciónnak panaszfala felé is úgy hangzik el a prófétai siralom, hogy siralmunknak végső akkordjában kicsendül jobb fordulatra váró hitünknek bizakodó reménysége.

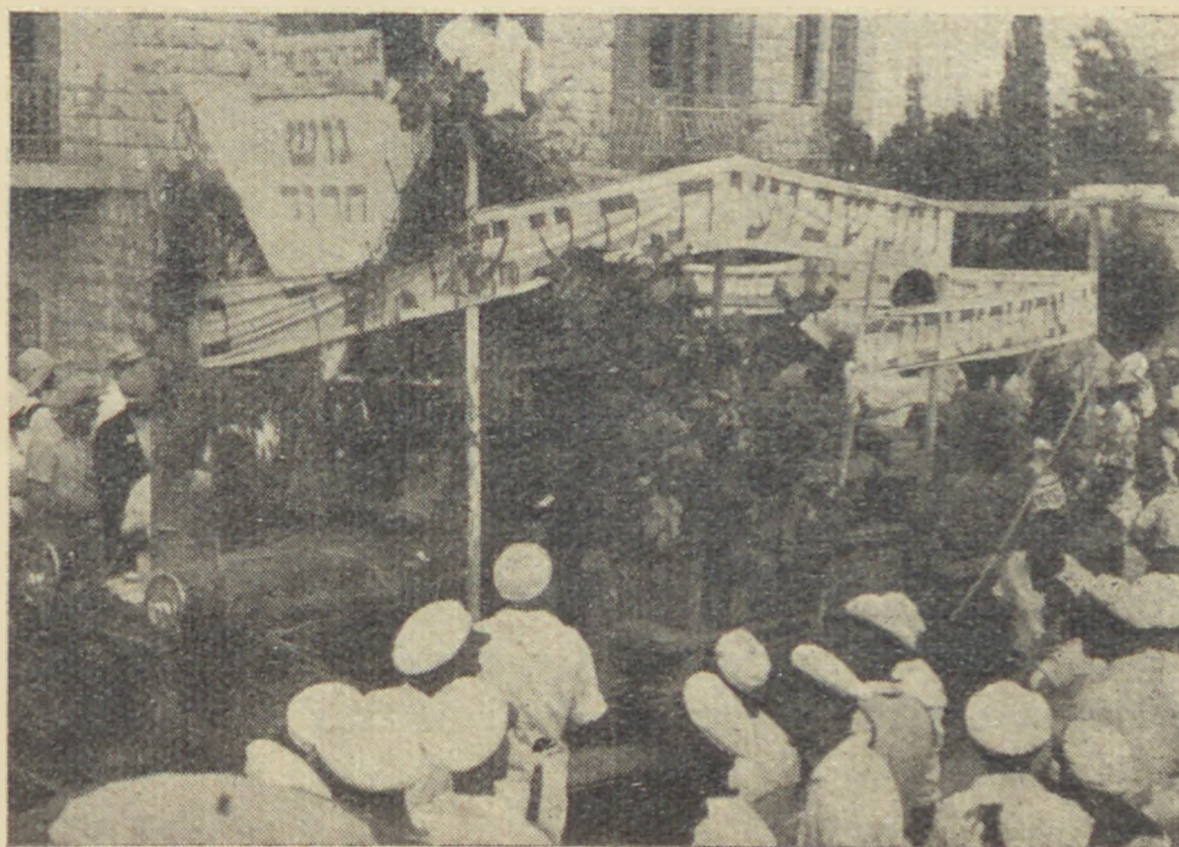

Tiberias. Meir Baal-Ness sírja

(Dr. Atlasz Miklós felvétele)

Chag Habikurim b'Chéjfa

Zsengék ünnepe Haifában

JESAJA TISBI (TEL-AVIV): SEVUOT ÜNNEPE HAIFÁN

Erec-Jiszraelben, ahol minden törekvés a zsidó mult és a zsidó jövő közötti szintézis megteremtésére irányul, a tradicionális ünnepek is ennek a törekvésnek a jegyében átalakulnak, levetik a galuti formákat és visszakapják az eredeti, *népünnepi* jelleget. Az első ilyen népünnep a telavivi Purim volt, amely minden évben tizezrekre menő tömeget vonz az új zsidó élet metropólisába. De nem késhetett a többi ünnepek átalakulása sem, amit a különböző városok közötti versengés is siettetett. A zsidó Palesztinának három városa van: *Jeruzsálem, Tal-Aviv* és *Haifa* s az amúgyis szédületes tempóban fejlődő Tal-Aviv olyan attrakciót teremtett magának a purimi ünnepekkel, amit a többi városok, de különösen Haifa nem nézhetett tétlenül. Jeruzsálemet nem érintette annyira a dolog, mert egyrészt a kedvezőtlen gazdasági és politikai körülmények miatt kiesik a mostani fejlődés köréből, másrészt pedig van már ünnepe, a *Peszach*, mikor az egész országból tömegesen látogatják Jeruzsálemet, természetesen a város jellege miatt az ünneplések nem nyilatkoznak meg modernül szervezett, impozáns keretek között.

Haifa tehát ünnepet akart és *Sevuot* ünnepére esett a választása. Ez az ünnep a multban „*chag-habikurim*“, a gyümölcsérés ünnepe volt s a haifai ünnep-rendezők újra a föld ünnepévé avatták. Haifát a legrégebb és a legnevezetesebb kolóniák övezik, közvetlen közelében fekszik az Émek és a Saron, északról pedig oda gravitál a Jordán-völgye és Felső-Galilea. Ez a központi fekvés biztosította az ünnepek sikerét. Ez évben másodszor rendezték a „*chag-habikurim*“-ot s a nagy érdeklődés, valamint az ünnepek mély hatása a legreményteljesebb várakozást is felülmúlta.

Az ünnepi hangulat már *Sevuot* napján kezdődött, a *Karmel* oldalán fekvő gyönyörű zsidó városrészben, a Haddar-Hakarmelen különböző díszkapukat állítottak fel, a házakat virágok és zászlók ékesítették s az uccákat elöntötte a vendégek serege. De a tulajdonképpeni, programszerű ünnepek csak másnap délután zajlottak le. Az uccák, a korlátok és

a házak teteje zsufolva voltak és bármerre nézett az ember, csak a fejek végtelen tömegét látta. Felejtethetetlen látvány volt: fenn a pompás *Karmel* csúcsa, lenn a csillogó tenger és középen az épülő város harmincezer ünneplő zsidóval...

Kezdődött a felvonulás. Sorra jöttek a különböző kolóniák zöld ágakkal és zöldegekkel bevont szekerei, melyekben az új zsidó parasztok, nagyjából fiatal, izmos fiúk és lányok vidáman énekelve hozták a föld és a gazdaság egyéb terméseit áldozatul az országépítő alap, a *Keren Kajem* oltárára. A szekereken és a lovakon a földművelésre vonatkozó Biblia-idézeteket tartalmazó díszes feliratok hirdették a földhöz visszatért zsidók hitét és bizalmát a jövőben. A jordánvölgyi kolónisták előbb szomorúan, lehorgasztott fejjel lépdeltek egy üres szekér mellett, amelyről nagy betűkkel hirdette a felírás: „*Bacoret*“, szárazság! Ezzel jelképezték a nagy szárazságot, amely ezévből erősen sujtotta a vidéküket és tönkre tette a termésük javarészét. De mindjárt utána jött a másik kocsis, telve szárnyasokkal és más termékekkel, amit a vízhiány nem érintett s a bizalmat hirdető feliratok igyekeztek eloszlatni az előző menet lesújtó hatását. Több szekérrel, lovasokkal és úgyszólván teljes lélekszámban vonultak fel a közeli *Kfar-Chaszidim* vallásos kolonistái. Más telepek is felvonultattak lovasokat, melyek közül kiemelkedett az ötvenéves jubileumát ünneplő *Zichron Jakob* lovas csoportja. Hosszú sorban jöttek a szebbnél-szebb terméssel megrakott szekerek, a *Nesher*-cementgyár egy nagymennyiségű cementet tartalmazó feldíszített autóval képviseltette magát az ünnepeken, de a felvonulás legérdekesebb jelenetei a legfontosabb palesztinai termést, az élénk, pirosposzsgás gyermeket hozó szekerek voltak. Minden zsidó kolónia díszje a gyermek és most, midőn az egész jisuv seregszemlét tartott a kolóniák fölött, első-sorban és legbüszkébben a zsidó föld szülöttjeit, a gyermekeket mutatták be.

Aztán jöttek a városi gyermekek, a különböző iskolák növendékei a tanítókkal az élükön és mögöttük a sportegyesületek zenekara. A felvonulásnak

vége volt, a tömeg nyomult előre a Technikum felé, amelynek közelében, egy épülőfélben levő új üzletnegyed terén állították fel a Keren Kájjetmet vásárcsarnokát, ahol nyílt árverésen eladásra kerültek a városba hozott termékek. Galambok, tyúkok, báránnyok, borosüvegek, mindenféle zöldség és gyümölcs, aransárga kalászkok, sőt még egy borjú is, minden ott sorakozik az asztalokon és a kikiáltók megkezdik az árusítást. A közönség tömegesen tódul a vásárra, mindenre akad vevő, a Keren Kájjetmetnek jó bevételei vannak. *Az arabok, akik nagyszámban nézték végig az ünnepeket, még a licitálásban is résztvettek s az egyik jó módú arab megvette a borjút.* Ilyenkor, az ünnepek alkalmával alig lehet az arab-zsidó ellentétet érezni...

A vásárt megelőzően a *Technikum* udvarán ünnepi beszédek keretében ezrekre menő közönség előtt

Régi ballada

A tragikusan elhunyt Arlosoroff verse. 1918

Kora este.

*A csúcsos háztetők mögött leszáll a nap.
Észrevétlen, öntudatlan megnyulnak az árnyak,
s a rőtáranyszugarakkal harcra kelnek a vén városért.*

Feketére fest az alkony minden ablakot.

S az utolsó szőke sugár

a lovag csillogó sisakjára hinti csókját.

Dárdája, pajzsa tiszta érc,

így áll a piac toronyszerű kútján a lovag.

Őt köszönti a végső fény haldokló hírnöke.

*Megcsikordulnak a rozsdás záruk,
fekete falak dohos torka kitárul,
ásítva nyílik a kapu, mint a Halál szája.*

A vén város zsidói laknak ott.

S a kapuból jönnek a lányok.

*Vállukra vetett rúdon táncolnak a vödrök,
meríteni az élet vizét.*

Utoljára jő a legszebb.

Szemében az Énekek Éneke csillog.

Lehellete parázsló vágy.

Ismerem illatát tömött, fekete hajfonatának.

átnyújtották a kolonisták a „bikkurim“-ot, amit aztán nagyszerű műsoros előadás követett. De az ünnepek fénypontja az „*Ohel*“ munkásszínház által rendezett grandiózus esti előadás volt. Művészi revü keretében, 250 szereplővel és eredeti zenekísérettel bemutatták a „bikkurim“-áldozás ősi szertartását. Az előadásnak frappáns hatása volt és még azon este az egész városban dúdolták a „bikkurim“-énekeket.

Haifa megteremtette a maga ünnepét és bizonyos, hogy évről-évre nőni fog a népszerűsége. S a telavivi Purim és a haifai Sevuot egyben hű képet nyújtanak a két város elütő mentalitásáról. Tal-Aviv gyors ütemben halad a nagyvárosiasodás felé s az ünnepe is a könnyű örömök, a vidám, táncos karnevál ünnepe, míg Haifa inkább a komolyabb ipar- és munkásváros jellegét ölti magára s ünnepe is a munka és a termelés ünnepe.

Mikor már mindenki elment, akkor jön ő.

A kőpárkányra teszi a kancsót.

A fényről mesél a víz dala.

A lovaghoz eped a lány szava:

„Magányos szerelmem, elérhetetlen.

Úgy ömlik vágyam a világba, mint kutad vizének

[csobogása.

Körülparázslík vágyam, mint az utolsó napsugár.

Jöjj, egyetlen, elérhetetlen!

Csókjold meg szemem, mely érted ég.

Életem szürke, kopár fal mögötti élet.

De aransugarad megfényesíti napomat.

*Mióta ismerem a sóvárgást, hozzád hozom azt kincses
[teherként.*

Estről estre, évről évre — s te hallgatsz.

Egyetlen szerelmem, elérhetetlen,

érted ég ajkam, ó, csókolj meg engem!”

Szeme oly sötét, oly titkos, oly mély

s a lovagra mered a kút oromzatán.

Az érclovag hallgat. Elmegy a lány...

S fekete fátylával lehull az éj.

Fordította: G. Gerő László.

Reich Jenő felvételeiből. Haifai arabok nézik a zsidók ünnepét. — Egy kolonista nő. — Kaktuszok

JIZCHOK LEJB PEREZ: A NÉMA SZENVEDŐ

Itt ezen a világon Bonze Svájk halála nem járt semmiféle hatással. Sokáig kérdezhetné az ember, hogy ki volt Bonze Svájk, hogyan élt, miben halt meg: a szíve hasadt-e meg a keblében, vagy elhagyta-e az ereje, összeroppant-e a gerince a nagy teher alatt... Ki tudja? Hátha talán éhenhalt...

Ha felbukik a lóvonat lova, az már jóval nagyobb hatást kelt: az újságok megírják, az emberek százával rohannak oda mindenünnen az utcákból, hogy lássák a felbukott lovat, vagy legalább a helyet, ahol a baleset történt... De a lónak se jutna ki ebből a megtiszteltetésből, ha ugyanannyi millió lóvonatot húzó ló volna, mint ahány ember.

Bonze csöndesen élt és csöndesen halt meg. Mint az árnyék suhant végig a mi világunkon.

Amikor Bonze a világra jött, nem ittak bort, nem csörrent a pohár. Nagykorúsága ünnepén nem tartottak hangzatos beszédeket... Úgy élt, mint a színtelen porszemecske a tengerparton, a hozzá hasonló milliók között. És amikor a szél fölemelte ezt a porszemecskét és átvitte a tenger túlsó partjára, senki se vette észre.

Amíg élt, az utca szennye nem őrizte meg lába egyetlen nyomát sem. És miután elföldelték, a szél felborította sírján a kis fatáblát. A sírásó felesége megtalálta később a táblácskát messze a sírtól, tüzet rakott vele és megfőzte rajta a krumpliját... Három nappal Bonze halála után a sírásó már nem tudta, hogy hová földelte el!

Ha Bonze-nek rendes sírköve lett volna, lehetséges, hogy száz év múltán régiségkutatók ráakadtak volna a sírköve; akkor azután Bonze Svájk neve fölcsendült volna még egyszer a mi levegőnkben.

Árnyék! Sem ember szívében, sem ember agyában nem maradt vissza Bonze Svájk képe. Semmi sem emlékeztet reá. Nyomorúságban élt, nyomorúságban halt meg!

Ha nem volna az utca örökös lárma, valaki talán meghallotta volna, hogyan ropog Bonze Svájk gerince a nehéz terhek alatt; ha a világ jobban ráérne, valaki talán észrevette volna, hogy Bonze Svájk szeme fénytelen és az orcája borzalmasan beesett, hogy még akkor is, amikor nem cipelt terhet, mindig lehajtotta a fejét, mintha már életében keresné a sírja helyét. És ha csupán ugyanannyi ember volna, mint ahány lóvonatot húzó ló, valaki talán mégis csak megkérdezte volna: ugyan hová lett Bonze Svájk?

Amikor Bonze Svájk bekerült a kórházba, hálólhelye a pincében nem maradt üresen: tizen, hozzá hasonlók várták már ezt a zugot, melyet elárvereztek maguk között. Amikor leemelték a kórház ágyáról és levitték a halottak-kamrába, ágyára már húsz más beteg várt... És amikor kivitték a halottak-kamrából, behoztak húsz hullát, melyet kiszedtek egy beomlott ház romjai alól... Ki tudja, meddig maradhat sírjában, ki tudja, hány halott vár már arra a kevéske kis földre...

Csöndesen született, csöndesen élt, csöndesen halt meg és még csöndesebben temették el...

*

De másképpen történt minden a másvilágon! Bonze Svájk halála ott nagy hatást tett.

A nagy harsona, mely valamikor a Messiás megérkezésekor fog a földön felharsanni, hirdette mind a hét mennyekben: Bonze Svájk elszenderült az Ūrban. A legszelesb szárnyú, legelőkelőbb angyalok röpködtek szerte az égben és odakiáltották egymásnak: Bonze Svájk behivatott a mennyei seregekhez. És nagy volt az öröm, az ujjongás és suhogás a paradicsomban: Bonze Svájk! Ez már igazán nem tréfa!

Gyémánszemű ifjú angyalok, aranyszázból sodort szárnyakkal és ezüst kis papuccsal röpültek és siettek eléje örömujjongva! Az ifjú, friss, rózsás angyalok szárnyasuho-gása, papucskopogása, vidám kacagása végigcsengett az egész mennyországon és elhatolt egészen az Isteni Felség trónja elé. És maga Isten is tudta már, hogy közeledik Bonze Svájk!

Ábrahám atya odaállt a menny kapuja elé, jobb kezét nyájas köszöntésre kinyújtva, ragyogó aggastyán-arcán édes mosollyal.

Mi gurul végig a mennyországon?

Két angyal gurít egy aranyos nagyapó-széket a paradicsomba. Ez Bonze Svájk-nak lesz.

Mi villant fel épp most oly ragyogón?

Aranykorona, kitűzdelve a legdrágább nemeskövekkel, épp most vitték erre: mindez Bonze-nak lesz!

— Még a Mennyei Törvényszék ítélete előtt? — kérdezték kissé álmétkodva az igazak és nem minden irigység híján.

— Óh! — felelték az angyalok, — a tárgyalás pusztán formalitás lesz! Maga a vádló se fogja tudni, hogy mit mondjon Bonze Svájk ellen. Az egész per sok, ha öt percig fog tartani!

— Ti mertek orrot fintorgatni Bonze Svájk fölött?!

*

Amikor a fiatal angyalok elfogták Bonze-t a levegőben és elénekelték neki egy himnuszt; amikor Ábrahám atya megszorította a kezét, akár egy régi bajtárs; amikor megmondták neki, hogy a paradicsomban már ott áll a széke, hogy előkészítettek számára egy koronát, hogy a Mennyei Törvényszéken úgyszólván szó se fog esni róla, — akkor Bonze Svájk ugyanazt csinálta, amit életében tett: ijedtében hallgatott. Elállt a szíve verése. Meg volt győződve róla, hogy mindez álom, vagy összetévesztés.

Megszokta volt mind a kettőt: nem is egyszer álmodta azon a világon, hogy pénzt szed fel a földről, marokszámra; és amikor fölébredt, ha ez lehetséges: talán még szegényebb volt, mint annakelőtte. Nem is egyszer mosolyogtak rá tévedésből, s amikor észrevették, hogy ez összetévesztés, elfordultak tőle és kipöktek...

„Nékem már ilyen a szerencsém!” — gondolta magában.

Nem merte fölvetni a szemét, nehogy az álom eltűnjék: majd még egy lyukban fog fölébredni kígyók és skorpiók között. Fél egy árva szót is szólani, akár csak az ujja hegyével megmoccanni, nehogy ráismerjenek s a pokolba űzzék...

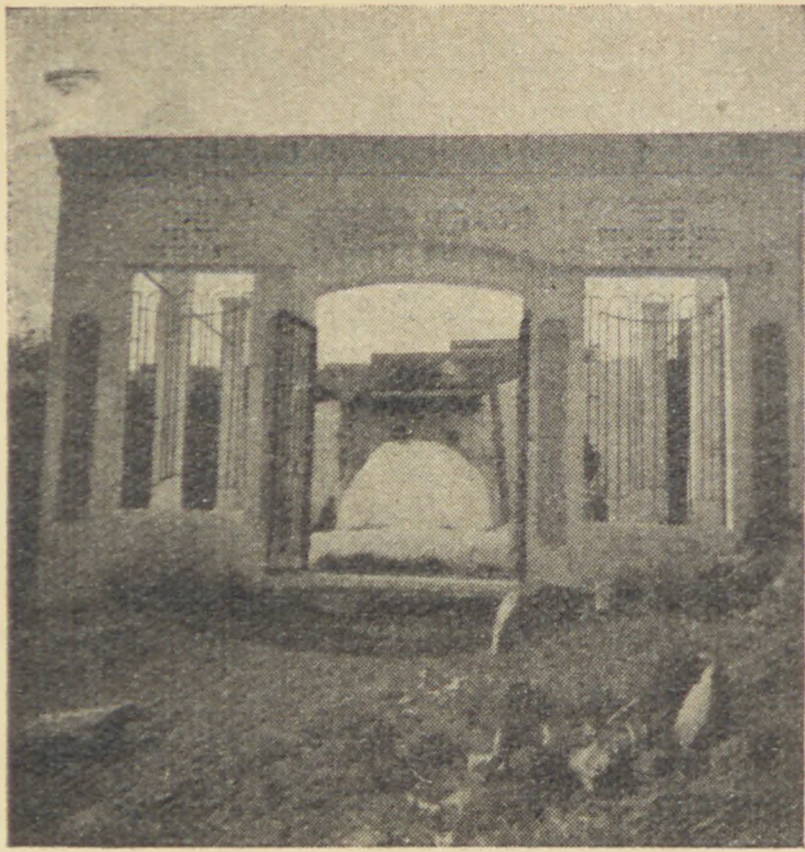
Remeg és nem hallja az angyalok bókjait; nem látja, hogy körtáncot lejtenek körülötte; nem felel Ábrahám atya üdvözlő szavára, és amikor odaállítják a Mennyei Törvényszék elé, nem mond jónapot.

Ijedtében nem bír magával!

Ijedtsége még csak nagyobb lesz, amikor pillantása önkéntelenül ráesik a tárgyalóterem padozatára: csupa alabástrom és gyémánt! „Ilyen padlón áll a lábam!”, mondja magának megdöbbenve. „Ki tudja, miféle előkelő úrral, rabbi-val, isteni férfúval tévesztenek össze engem! És ha az előkerül, akkor végem van!”

Ijedtében azt se hallja, amikor a Törvényszék Elnöke kihirdeti: „A Bonze Svájk-ügy!” és odafordul a Védőhöz, átadván neki az aktákat: „Olvasd, de rövidre fogd!”

Körben kering az egész terem Bonze körül; a fülében zúgás, és e zúgáson keresztül tudja lassanként felismerni a mennyei Védő hangját, édes, akár a hegedű szava:

A Rambam (Majnonides) sírja
Tiberiásban

Haifai részlet

Tel-Aviv nagy zsinagógája
(Reich Jenő felvételei)

— A neve ráillik, mint a ruha a karsú emberi termetre, melyet genialis szabó készített...

„Mit beszél?” — veti fel magában a kérdést Bonze és hallja, amint egy türelmetlen hang szól rá a Védőre:

— Hasonlatok nélkül tessék!

— Sohase panaszkodott, — folytatja a Védő, — se Isten, se ember ellen. Szemében soha föl nem villant a gyűlölet szikrája, és egyetlen egyszer sem vetette föl az égre szemrehányóan...

Bonze megint csak nem ért ebből egy árva szót se, de hallja, amint az előbbi kemény hang újra félbeszakítja a Védőt:

— Ékesszólás nélkül!

— Jób nem tudta elviselni, de ő boldogtalanabb volt, mint Jób...

— Tényeket tessék, pusztá tényeket! — szakítja félbe az Elnök még türelmetlenebbül.

— Nyolc napos korában körülmetélték...

— Realisztikus részletek nélkül tessék!

— A műtő kontár volt, nem tudta a vért elállítani...

— Tovább!

— De ő csak hallgatott, — folytatja a Védő. — Akkor is hallgatott, amikor tizenhárom éves korában elvesztette az édesanyját és mostohát kapott, mostohát, gonoszabbat a kígyónál...

„Talán mégis rólam beszél?” — gondolta Bonze.

— Ne tessék harmadik személyeket meggyanusítani! — neheztelt az Elnök.

— Sajnálta tőle minden falatot; száraz, penészes kenyeret adott neki... rostokat és nem húst... De az aszszony maga ugyanekkor habos kávét ivott...

— A tárgyra! — szólta rá az Elnök.

— De bezzeg nem fukarkodott csípéssel, meg veréssel, és a gyermek kék- és barnafoltos teste kikandikált kopott ruhája lyukai alól... Télvíz idején, a legnagyobb fagyban, mezitláb kellett fát vágnia az udvaron, s a gyermek keze gyöngye volt, a fatuskó meg nagyon is nehéz, a balta nagyon is tompa... Nem egyszer rándult ki eközben a karja, nem egyszer fagyott sebesre a lába, de egyre hallgatott. Még az apjának sem...

— Annak az iszákosnak! — szólta közbe nevetve a Vádló és Bonze hátán végigfut a hideg.

— ...nem panaszkodott soha, — fejezte be mondatát a Védő. — És mindig nyomorúságban, mindig egyedül... se barátai, se iskola, sem egyetlen ép öltözete... soha egy perc szabad ideje...

— Tényeket! — figyelmeztet újra az Elnök.

— Hallgatott akkor is, amikor részeg apja belekapott egyszer a hajába s éj derekán, egy téli éjszakán, kihajította a házból! Föltápáskodott csöndesen a hóból és ment, amerre a lába vitte...

— Vándorlásain is hallgatott és ha még olyan éhes volt, csak a szemével kéregetett.

— Egy szédítő, párás tavaszi éjszakán ért csak a nagyvárosba. Eltűnt benne rögtön, mint a vízcepp a tengerben, de azért az első éjszakát már az áristomban töltötte... Hallgatott és nem kérdezte, hogy miért. És amikor kikerült az áristombból, rögtön a legnehezebb munkát kereste magának. És hallgatott!

— Sokkal nehezebb a munkánál volt neki az, hogy munkát találjon. De hallgatott!

— Hideg verejtékétől ázottan, a legnagyobb teher alatt összeroppanva, üres gyomra görcseitől meggyötörve, hallgatott!

— Idegen kerekek lefröccsentik sárral, idegen szájak lepökik, hátán a legnehezebb teherrel a gyalogjáróról az útestre lökve, hajszolva konflisok, hintók és lóvasút között, minden pillanatban szeme előtt a halállal, — hallgatott!

— Soha se számította, hány mázsa teher jut bére filléjére, hányszor rogyott össze egy úton, melyért egy garast kapott; hányszor pökte ki már-már a lelkét, amikor a bérét kérte. Nem számította utána sem a maga, sem a más keresetét, — de hallgatott!

— Bérét sohase kérte hangosan: mint a koldus, állt az ajtó előtt és mint a kutya, koldult a szemével. „Jer később!” — mire eltűnt némán, mint az árnyék, hogy „később” még némábban kolduljon béréért!

— Még akkor is hallgatott, amikor béréből valamicskét elsinkófáltak, vagy hamis pénzdarabot adtak neki! Mindig hallgatott!...

„Mégis csak rólam beszélnek!” — vigasztalódott Bonze. A Védő egy korty vizet iszik és folytatja:

— Életében egyszer új fordulat került. Gumikerekű hintó száguldott tova az úton: a lovak megbokrosodtak s a kocsis már régen összezúzott fejjel hevert valahol az utca kövén... Az ijedt lovak szájából fröccsent a tajték, patkóik alatt szikra pattant, szemük izzott, mint a parázs sötét éjjel... És a hintóban inkább holtan, mint elevenen egy ember...

— És Bonze megállította a megvadult lovakat!

— Akit megmentett, zsidó volt, ismert jötevő, aki nem felejtette el Bonze tettét!

— Átadta neki a szerencsétlenül járt kocsis ostorát és Bonze lett a kocsis. Még többet is tett: feleséget adott

neki; és még ennél is többet: gondoskodott mingyárt egy gyermekről is...

— És Bonze egyre hallgatott!

„Rólam beszél“, — mondja magában Bonze. Már nem kételkedik benne, de még mindig nem mer egy pillantást vetni a Mennyei Törvényszékre. És hallja, amint a Védő folytatja:

— Akkor is hallgatott, amikor nemsokára ezután jótévője beszüntette fizetéseit és még Bonze járandóságát se adta ki...

— Hallgatott, amikor a felesége elhagyta s nála felejtette a csecsemőt...

— Még akkor is hallgatott, amikor tizenöt év múltán ugyanez a gyerek, aki időközben nagy és erős lett, kidobta házából őt, az apját...

„Rólam szól, rólam!“ — örül neki Bonze.

— Hallgatott, — folytatta a Védő, lágyabban és szomorúbban, — amikor ugyanez a jótévő kiegyezett minden hitelezőjével és csak neki nem adott egy fillért sem a béréből; de még akkor is, amikor ez, megint csak gumikerekű hintóban és oroszlánvérű lovakkal tovaszáguldva, elgázolta őt, Bonze Svájjot!...

— Mindig hallgatott! A rendőrségen azt se mondta, hogy ki gázolta el...

— Hallgatott a kórházban is, ahol pedig szabad kiabálni!

— Hallgatott, amikor az orvos nem akart az ágyához

Sarah Osnath Halévi, a Jemenita dalok művésznője

menni, csak ha ötven kopeket fizet; amikor az ápoló csak öt kopekéért adna neki tisztát!

— Hallgatott haláltusájában, hallgatott halódásában...

— Egy szava se Isten ellen, egy szava se az emberek ellen!

— Dixi!

Bonze megint csak elkezd reszketni egész testében. Tudja, hogy a Védő után a Vádlót illeti a szó. Ki tudja, hogy ez mit fog mondani! Egész életéből Bonze nem tartott meg semmit emlékezetében. A másvilágon is elfelejtett minden percet már a következő percben... A Védő emlékeztette őt milderre. Ki tudja, mire fogja emlékeztetni őt a Vádló!

— Uraim! — kezdi a Vádló éles, szúró, perzselő hangon.

Nem jut tovább.

— Uraim! — kezdi újra, már sokkal lágyabban és megint elakad.

Végül ugyanebből a szájából felhangzik egy majdnem nyájas hang:

— Uraim! Ő hallgatott, hadd hallgassak tehát én is.

Csönd lett, de most felcsendül egy új, lágy, remegő hang:

— Bonze, gyermekem Bonze! — cseng-bong mint egy hárfá: — Szívem gyermeke, Bonze!

Bonze keblében felzokog a szív... Most már fölvetné a szemét, de megvakítják a könnyei... Ilyen édes és egyúttal szomorú érzés még sohase fogta el a szívét. „Gyermekem!“ — anyja halála óta se hallott többé ilyen hangot és ilyen szókat.

— Gyermekem! — folytatta a Törvényszék Mindeneken Könyörülő Atyja. — Te még mindig csak hallgattál! Testednek nincsen egyetlen csontja, egyetlen porcikája sem, melyet sebesre ne vertek volna; lelkednek nincsen olyan rejtett része, mely ne véreznék... És te egyre csak hallgattál...

— Odalenn ezt nem értette meg senki; talán te magad se tudtad, hogy kiáltani tudsz és hogy kiáltásodra megremegnek Jerikó falai és összeomlanának? Mit sem tudtál az erőről, mely benned szunnyadt...

— Azon a világon nem jutalmazták meg hallgatásodat. Csakhogy az a világ a hazugság világa. Itt, az igazság világában, meg fogod kapni jutalmadat!

— Fölötted a Mennyei Törvényszék nem fog ítélni, rád nem fog ítéletet olvasni.

— Néked nem fog semmit sem kiosztani, semmit sem kimérni: vedd azt, amit akarsz. Minden a tiéd!

Bonze most először veti fel a szemét. Vakítja a fény, mely mindenünnen reá árad. Minden csillog, minden ragyog és villog, mindenfelől sugarak lövelnek a falakról, a szerekéről, az angyalokról s a bírákról.

S újra lesüti fáradt szemeit.

— Ez igaz? — kérdi hitetlenkedve és szégyelli magát.

— Az hát! — feleli igen határozottan a Törvényszék Atyja. — Megmondottam néked: minden a tiéd! Minden a mennyekben a tiéd! Válassz és vedd, amit akarsz: mert csak abból veszel, ami a tiéd!

— Ez igaz? — kérdi Bonze újra, de most mégis bizonyosabban.

— Az hát! Az hát! Az hát! — bizonygatták neki mindenfelől.

— Nos, ha ez így van, — mondja Bonze mosolyogva, — akkor minden reggel egy meleg zsömlét kérek friss vajjal!

Bírák és angyalok szégyenkezve sűtik le a szemüket. A Vádló nevetni kezd.

Fordította: Moly Tamás

PATAI ÉVA (JERUZSÁLEM): A „HADASSAH“ VIGYÁZ SÖTÉT TESTVÉREINKRE

„Hadassah“, myrtus, a csendes illatú keleti növény nevét választották az amerikai cionista asszonyok, amikor kettős munkára tömörültek. Kettős munka, de két oly területen, mely egymástól el nem választható — gyógyítás és nevelés, kórház és iskola. — A „Hadassah“ küzd Izrael betegeinek egészségéért és azoknak a lelki, szellemi fejlődéséért, akiknek teste egészséges ugyan, de egész életüket beteggé, zavarossá homályosítja a tudatlanság.

Van egy népréteg Palesztinában, melyet Esriel Carlebach „exotikus zsidók“-nak nevez — ezek köréből kerülnek ki a Hadassah legérdekesebb védenecsei. Nem „színesek“, de „sötétek“... néha sötétebbek, mint az arabok. A szemük néha zöld — mint ahogy van szőke, kékszemű arab is. Exotikus zsidók, sötét zsidók — kurdok, jemeniek, spanyolok, bokharaiak, georgiaiak. Haifa, Meron, Tiverjah, Jeruzsálem — mindenütt találkozni velük, s a gyakorlatlan szem gyakran képtelen felismerni bennük a zsidót. Arabnak, sőt négernek nézik az európai túristák sötét testvéreiket, idegenkedve sietnek el az olajbarna, gyapjashajú, különösruhájú alakok mellett és kerek szemekkel csodálkoznak, ha hallják, hogy ezek a „feketék“ reggelenként talisz-tefilinben imádkoznak...

A Hadassah egyik egészségügyi centruma

Évszázadok óta szivárognak be a határokon sötét testvéreink, az ország elnyeli őket — az is, aki nem ért iparhoz, hamar talál munkát —, lesz belőle hordár, cipőtisztító, napszámos — az asszony otthon marad, főz, mos és évente gyereket hoz a világra.

Mi lenne ezekből a gyerekekből a „Hadassah“ nélkül?

Egypár kurd, jemeni, spanyol házat végiglátogattam az óvárosban. Egy család — egy szoba. Így laknak az „exotikus zsidók“. És micsoda szobában. Szűk, zeg-zugos arab építkezés. Két ágy, egy szekrény a szokásos bútortat. Egyik ágy a szülők, másik a gyerekek számára. Ha csecsemő van — és szinte mindig van csecsemő, ott is, ahol az asszony külseje már csak unokákra engedne következtetni — valami kosárban fekszik a kicsi, vagy egyszerűen a földre téve, vagy, ami a legrosszabb, csak csöpp takarója hever valahol, a gyereket magát az anyja magával cipeli mindenfelé, égető napfényben, letakaratlanul és akkor szoptatja meg, csakúgy járás közben, amikor eszébe jut. A „nagyobb“ gyerekek vagy dolgoznak valami számukra túlságosan nehéz, megerőltető munkát, podgyászokat cipelnek, öt, hatéves gyerekek, zihálva, apró, inas, sötétbarna kezükkel — rossz nézni, amint folyik csöpp, finom arcukon a veríték. Ha nincs munka, ténferegnek az uccán, minden európai formájú egyént megostromolnak baksisért, tereferélnek, veszekednek, amíg az arab rendőr félre nem rúgja őket...

Tizenhat-, tizennyolcéves korukban a szülők összeadják őket valami tizenhárom, legjobb esetben tizenhat éves lánnyal, beköltöznék egy szobába — s az élet folyik tovább.

A Hadassah munkaköre felöleli az exotikus zsidók egész életét. Azzal a generációval, amelyet meg akar menteni, meg akar nevelni az eréc izraeli építőmunka számára, már a születése előtt kezd foglalkozni. A fiatal, tudatlan, fél-gyermekanyák a Hadassah-nővérek utasításai szerint élnek, akik házról-házra járnak az óvárosban és megtanítják őket a higiénia legelemibb követelményeire. Hihetetlennek tűnik, hogy egy fiatal anya ne is sejtse, hogy mennyire árt csecsemőjének, ha egész nap kiteszi a legégetőbb napfénynek — éjjel pedig hagyja heverni a szoba egyik homályos zugában, letakaratlanul, s eszébe sem jut elhessegetni róla a legyek, moszkítókat és egyéb bogarak seregét...

Legtöbbje az ilyen családoknak havi két-három fontból él. Bizony nehéz tőlük higiénikus lakást, életmódot elvárni. Mindamellet az a küzdelem, amit a higiénia a szegénység ellen folytat, eltörpül a mellett az elkeseredett élethalálharc mellett, amit az exotikus zsidók körében rendkívül elterjedt kártékony babonák ellen vív. Hogy csak egyetlen szomorú példát említsek ezek közül:

Egy jemeni anya elhozza a Hadassah-kórházba féléves csecsemőjét, súlyos gyomormérgezéssel. Az orvos megvizsgálta, gyógyszert írt föl és meghagyta,

hogy egy pár nap múlva hozza el újra. Eltelt az idő, az asszony nem jelentkezett többé. Az orvos, rosszat sejtve, elküldött egy nővért, hogy nézzen utána a dolognak. A nővér felkereste a családot, egészségesnek találta a csecsemőt és miután megnyugodott a kicsi állapotát illetőleg, megkérdezte az asszonyt, hogy miért nem hozta el a gyereket a kórházba? „Mert a temető már úgymégy gyógyította“ — hangzott a válasz. A nővér faggatására aztán elmesélte az anya, hogy „náluk az a szokás, hogy a beteg gyerekeket kiviszik a temetőbe, beteszik egy frissen ásott sírba és otthagyják 24 órahosszat. Ha meggyógyul, akkor hazaviszik, ha meg elpusztul, akkor úgymégy meg kellett már halnia.“ Eddig rendben lett volna a dolog, mert a gyerek, aki gyomormérgezését a sok lehetetlen ételnek köszönhette, amit az anyja belétömött, valóban meggyógyult, amikor 24 óráig békén hagyták feküdni a langyos földön, étlen-szomjan — a szerencsétlenség csak később következett be, télidőben, amikor ugyanez a gyerek könnyű tüdőgyulladást kapott és szülei újra csak a fentemlített módszerrel akarták „gyógyítani“. Szélben és esőben, könnyű rongyokba csavarva a szerencsétlen gyerek pár óra alatt elpusztult.

Évekig tart, amíg az ilyen családokra befolyást lehet nyerni. A szülők a legtöbb esetben hozzáférhetetlenek. Megnehezíti a helyzetet az óvárosban a vízhiány. Azok, akik az óvárost környező modern negyedekben, Talpithban, Zichron Mosehban, Énkaremben laknak, el sem tudják képzelni, mit szenvednek az óvárosban lakó sötét testvérek a vízhiány miatt. Sokan a villanegyedek lakói közül nem is tudják, csak úgy hallomásból, hogy az óváros ősrégi, hatalmas udvarok köré épített házaiban nyoma sincs vízvezetéknek. Vízvezeték csak az uccán van. Négy-öt napban egyszer nyitják meg a csapokat. Rendőri felügyelet alatt kap egy család két bádogtartálynyi vizet. A villanegyedekben, tízpercnnyire az óvárostól, egy tízéves gyermek napi fürdőjéhez használnak ennyi vizet... és ebből az óvárosi asszony főz, mosson, mosakodjon, mosdassa a gyerekeit is és adjon nekik inni, ha szomjasak. Rettenetes a túlekedés a csapok körül, sírva, kiabálva könyörögnek az asszonyok még egy tartálynyi vízért — de hiába. A vízmennyiség szigorúan ki van szabva — különösen az idén, amikor az eső nagyon gyéren hullott Jeruzsálemben.

Mihelyt egy ilyen család gyerekei közül csak egy is bekerül az iskolába — nyert ügye van a Hadassah-nak. Mert ha valahol igaz az a mondás, hogy manapság a gyerekek nevelik a szülőket, akkor Palesztinában az. A Hadassah „School luncheon“-je sokkal több a szokásos iskolai „ebédeltetési akció“-nál. Mert nemcsak ebédet kapnak itt a gyerekek, hanem megtanulnak főzni, takarítani, mosogatni, gazdálkodni, pénzt beosztani, bevásárolni — fiúk és lányok egyaránt, úgy tíz és tizenöt között. Amit a „School luncheon“-ön tanulnak, arra kötelesek megtanítani a szüleiket. Az „exotikus“ zsidó anya először életében hall „egészséges“ és „egészségtelen“, „gyerekeknek való“ és „nem gyerekeknek való“ ételekről. Kisfia, kislánya magyarázza el neki, hogy tilos a paprika, az erős fűszer, a feketekávé — a tudatlan asszony megbámulja a fog-

kefét, körömtisztítót, amit a gyerek hazahoz. És, ha már rájött, hogy a gyerekek jobb ételeket főznek ugyanannyi pénzért — lassan rászokik arra, hogy ő is úgy főz, sőt rábírja az eleinte minden újítás ellen kézzel-lábbal tiltakozó férjet, hogy az idegenszerű ételeket megkóstolja...

Ott, ahol a Hadassah már erélyesebben beleavatkozott az „exotikus“ család életébe, hihetetlen a változás mindenféle szempontból. Elsősorban a szoba, amelyben laknak, megszabadítva ezer fölösleges limlomtól, tisztára súrolt kőpadlójával, színes rongyok helyett egyszerű fehér vászonterítővel letakart ágyaival, a csecsemő számára készített moszkitóhálós kosarával már emberhez méltó lakhellyé válik. Az udvarban felállított, örökké füstölő, primitív, kövekből összetákolt „kemence“ helyett könnyen kezelhető primus-forralón főz az asszony, főzeléket, salátát, egyszerű, tápláló ételeket s a jemeniekénél szokásos macesz-szerű száraz tészta helyett végre bekerül a házba az egészséges fekete kenyér. Az iskolából hazatérő gyerek ellenőrzi, hogy „jól“ főzött-e az anyja? S ha valami nem sikerült, vagy az anya nem jött ki a minimálisra szabott háztartáspénzből, fut a gyerek a „tanítónéni“-hez és jelenti a hibát. S akkor a tanítónéni még aznap átküld egy Hadassah-nővért, aki újból elmagyaráz mindent... nagy-nagy türelemmel.

Nagy-nagy türelemmel, önfeláldozással, megfeszített munkával küzd a Hadassah sötét testvéreinkért. Kórházakat, poliklinikákat, egészségügyi tanácsadókat, iskolanővért és ápolónőkiképzőket, tuberkulózis- és trachoma-ellenőrző akciókat, school-lunchenöket és játszótereket állít a nagy cél szolgálatába; s minden kis eredmény, amit elér, rendkívüli jelentőségű Erec Izrael számára. Az útépités egy formája ez — útépités, annak az útnak az építése, mely kivezeti sötét testvéreinket a tudatlanság okozta nyomorból, emberhez, zsidóhoz nem való életmódból — súlyosabb munka ez néha, mint amikor chalucaink odaállnak követ törni égető napfényben, hogy utat huzzanak két kolónia közé. — Hadassah utat épít sötét testvéreinknek, elindítja őket rajta és vigyáz, hogy oda jussanak, ahol az épülő Erec Izraelnek szüksége van rájuk.

Hadassah-nővér helyes táplálásra oktat keleti anyákat

MANDL BERNÁT: ZSIDÓ NŐI NEVEK

III.

Lássunk még arab és indiai zsidónőneveket, melyeknek szintén hizelgően szép és poétikus értelme van, u. m. Amina, Aszizza, Banato, Fatima, Guahar, Gazella, Casa, Chamama, Mosata, Nespa, Numena, Nogema, Riza, Sultana.

De bizony még furcsábban hangzanak füleinknek a görög nép között lakó zsidó nők nevei, pl. Kalora, Kalomira (Kalo görög szó tudvalevőleg annyit jelent, mint szép), Polychroma, Archondola, Archondosa, Afinda, Drosa, Sachara (cukros). Ezen görög nevek mellett még héber nevek is fordultak elő, u. m. אשת הן bájos asszony, אשת היל derék asszony, אילת השחר Hajnalka, יקרה drága, יונה תמה (tökéletes) galamb, מעטרה koronázott = Kröndl.

Ezek az euphemistikus nevek emlékeztetnek a Hamurabi korabeli gyengéd szeretetet kifejező női nevekre. Az ezen korból származó és nemrég felfedezett ékírásos táblákon ezt a két női nevet betűzték ki: „Lanazani“, mely azt jelenti: „Kis kincsem“, a másik név így hangzik: „Ina libbiesit“, azaz: „Szívembe plántált“.

Lám, milyen gyengéd- és finomérmelmű emberek voltak már Ábrahám előtti időben a babyloniai emberek!

De nehogy beleszédüljünk a távoli exotikus nevek tömkelegébe, áttérek most a német zsidó nők neveire.

Ezeknek áttekintésére szolgálnak nekünk bő anyagot a középkorból még itt-ott fennmaradt régi zsidó sírköveken kívül a regensburgi, wormszi és mainzi memmor- vagy hazkarakönyvek, melyekben sok-sok zsidó mártír nőnek nevei vannak megörökítve, kik a keresztes háborúk alatti zsidóüldözés idejében inkább életüket, mintsem becsületüket és vallásukat hagyták.

Ha azoknak a szerencsétlen asszonyoknak és leányoknak neveit átnézzük, alig találunk közöttük néhány héber személynévet, ellenben sok többé-kevésbé átalakult olasz, francia és spanyol nevet. Ezek közül már többet fogok felsorolni, mert úgy gondolom, hölgyolvasóim közt sokan lesznek, kik az egyik, vagy a másik név hallatára rá fognak ismerni, vagy a saját nevükre, vagy a családjukban előforduló zsidó névre. Ezen tapasztalatot azzal magyarázhatjuk, hogy mi, a Tisza partjáig terjedő területen lakó zsidók, valamint a dunántúli zsidók, nagyjából utódjai vagyunk azon eleinknek, kik a 17. században Németországból, Ausztriából, vagy Cseh- és Morvaországból bevándoroltak.

Említett forrásokból a következő neveket szedtük ki: Adelheid, Adel, Edel, Agatha, Béle, Buna, Büne, Blume, Breine, Breindl (Brianda spon.), Bräunlein, Elke, Elkele, Egie, Euphemia, Echse, Cheile (Chajele), Deiches, Freide, Freidel, Frida, Fradl (שמחה), Feige, Feigele, Vögele, Golda, Golde, Gutrud (Gertrud), Guthilde, Gute (Bona), Gitl, Glickel (Angelika), Gitta, Juta, Jitel (Brigitta, Margitta), Gele, Gela (Angela), Hesse, Hitzel, Hindel, Jachet, Kéle, Keile, Kreszl (francia: cresse) Mammele, Libe, Libele, Lana (Leonora), Maimona, Minna, Mindel, Minnegut, Nenne, Nennele, Netta, Nettel (Jeanette), Peierl (Perle), Pessel (Pessa, Pesse ol.), Pülcell, Pilcel (span. Pulcinella), Rikel, Rikele (ol. Ricca), Rechil, Reichel, Ritschel (ol. Riccia), Réle (Aurelia), Selde, Selda (Griselda, Schöndl (Bella Belette, fr.), Sabine (שבוע), Särchen (Szorele), Ziszel, Suse (Dolce), Semele, Sprinze (ol. Speranza), Treine, Treindl (Katharein), Telze (Dolce), Urania, Verona, Vrondl, Zortel (Zart, Zarit).

Ezeket majdnem mind európai vagy német, latin, olasz, francia és spanyol nyelvből képzett neveket őseink már a 11. század előtt is használták, midőn Európaszerte szép harmóniában, sőt bensőséges viszonyban éltek a keresztényekkel együtt. Ezen korszakban, és jó ideig utána is, a Csehországban lakó zsidó nők túlnyomóan csehnyelvű neveket használtak, mint pl. Dobra, melyből a nem ritka Dobris női név alakult, továbbá Friska, Chvezda, Dusa (Duschene), Draguna, Libus vagy Libuska (Lihussából) Cseszlava, Pechna vagy Pekna (= Schöndl), Szina, Szvetlica, Zdena.

Csak a keresztes háborúk és a nagy pestis idejében átszenvedett üldözések és zsidóüldöklések után húzódtak vissza őseink elkülönített városrészekbe és különösen az asszonyok keveset érintkeztek másvallásúakkal.

Az ősök iránti kegyeletből megtartott és átszármazott idegennyelvű nevek mellett érvényre jutottak megint a bibliai nevek, mint pl. Chava, Chaja, Malka, Menucha, Mirjam, Nechama, Szára, Rifka, Debora, Czipóra, Eszter, Hódosz ésatöbbi. A tizennyolcadik században, midőn megint sűrűbben érintkeztek, különösen magyar és szláv vidéken más vallásúakkal, a női nevek megint elvilágiasodtak. Ezt láthatni különben a hazánkban tartott zsidó összeírási lajstromokból, melyekbe először a nők neveit is bejegyezték. Míg a férfiak hivatalosan is héber neveikkel lettek a konskripciók ívekre beiktatva, addig az asszonyok csak elvétve szerepelnek ott héber neveikkel. Egy ilyen nyitramegyei összeírási ívből a következő, gyakran ismétlődő zsidó női neveket írtam ki: Elisabetha, Anna, Christina, Franciska, Dorothea, Ludmilla, Margareta, Rosina, Barbara, Katharina, Terézia. Lehetséges azonban, hogy csak hivatalosan hívták magukat így, míg a családban zsidó nevet használtak, mert abból az időből származó héber iratokban, sem házassági levelekben, sem sírköveken ilyen neveket nem találni. Magától értetődik, hogy amint a felsorolt többféle nyelvű nevekből is kihallatszott, a zsidó nevekből rendszeresen becéző neveket is csináltak. A Sárából lett Olaszországban Saretta, Franciaországban Sarette, Németországban Särchen vagy Szorele, nálunk Sáríka; Chanából lett Jeanette, Hanele, magyarul Janka, ami természetes is. A szülői szeretet nemcsak gyermekeik becézgetésében, dédelgetésében és elkényeztetésében nyilatkozik meg, hanem neveik kicsinyítésében és többnyire eltorzításában is. De ki hallott valaha régen zsidó körökben ilyen elfajzott, lehetetlen neveket, mint amilyeneket valaki tavaly néhány táncmulatság ujságtudósításából összeírt. Halljuk csak: Anci, Mancsi, Buba, Baby, Gaby, Ibi, Csibi, Saci, Kaci, Doci, Frici, Pici, Juci, Muci, Puci, Onka, Lonka, Lili, Lolo, Lulu, Lonci, Ica, Nusi, Gyuszi, Hanni, Nani, Panni.

Ezek a furcsa női nevek se latin, se magyar, se német hangzásúak. Milyen más, szép és tisztos neveket olvashatunk, ha betekintünk régibb magyar — nem zsidó — okiratokba. Ott a keresztény női nevek közt találunk egy-néhány Sárát, Rebekát, Eszterát, Salomé, Judithát, Osanát, Zsuzsannát, Milkát, Chanát, Sebát. Ezek nem restelték héber neveiket, és még most sem megy ritkaság-számba keresztény, különösen protestáns családban a bibliai személynév. De melyik zsidó leánynak arcába nem szökkenne szégyenpír, ha hallaná magát Rebekkah-nak hívni!

Különben adjunk hálát Istennek, hogy nem vagyunk Oroszországban, ahol a legújabb szovjetrendelet szerint születendő leánygyermekeknek ilyen neveket kell adni: Barrikada, Proletara, Marxina, Bebelina, Darvina, Sparta-

cina és hasonló ina, vina, cina végű neveket. Bibliai és keresztény szentek neveit pedig szigorúan megtiltották.

Hasonló, ámbar nem szovjetszellemű rendeletet adtak ki 1787-ben Csehországban, melyben a hatóság zsidóknak megtiltotta a keresztény nevek használatát; de ezt a tilalmat 1836-ban megint visszavonták. Azonban ugyanazon évben a porosz kormány is készült ilyirányú tilalmat kibocsátani, mire egy zsidó egy ujságban közölte, hogy ő újszülött fiának Jésu, azaz Jézus héber nevét adta. Erre nagyon meghökkent a porosz minisztérium, attól féltek, hogy néhány év múlva Németországban minden második zsidó fiút Jézusnak fognak hívni és a tervezett rendelet dugába dőlt. Ezen epizódnak köszönhetjük, hogy Zunz Lipót, a múlt század legnagyobb zsidó tudósa ezen alkalomból a zsidó személynevekről az első tudományos értekezést írta ilyen cím alatt: „Die Namen der Juden“, melyben a keresztény laikus világ nagy meglepetésére kimutatta, hogy nemcsak a Jézus név, hanem a Christus szó is zsidóeredetű, mert ez a szó nem más, mint a héber משיח szónak görög fordítása.

És most bizonyára felmerül az a kérdés, hogy addig, míg 1787-ben II. József a családnevek használatát kötelezővé nem tette, hogy különböztették meg a nőket a családon kívül, a társadalomban egymástól, ha egy községben több Rachel, vagy Blüme nő volt?

Nagyon egyszerűen. A leányok nevéhez, az anyjuk nevét tették úgy, hogy ha egy Béle nevű leánynak anyját Jittl-nek hívták, akkor a leányt *Béle Jittelsznek* nevezték, ha azonban ezen Béle nevű leány egy József nevű emberhez férjhezment, akkor férje nevével így hívták: Béle Jozsefin, vagy Béle Jozsef's. Néha származási helyük szerint is hívták, pl. így: Béle Frankfurter, vagy Glickele Hammeln. Így megkülönböztették a férfiakat is egymástól. Ha egy David nevű zsidónak anyját Perelének hívták, akkor így különböztették más David nevűtől: David *Perelesz* és ez a *Perelesz* név gyakran megmaradt családjának neve mai napig is; vagy ha esetleg Bécsből származott, akkor David Wienernek hívták.

Végül még csak néhány mondat a zsidó névadás módjáról, szokásáról és a névváltozásról.

Manapság a polgári törvény kötelezővé teszi, hogy minden újszülött gyermek születését és polgári nevét három nap alatt az anyakönyvi hivatalban bejelentésük. Egy későbbi, a törvényt kiegészítő rendelet megállapítja egy nomenclaturában, hogy milyen nevet szabad a gyermeknek adni. Azelőtt a szülőknek szabad akaratától függött, hogy milyen nevet adjanak újszülötteknek. A névadás ideje azonban már évszázadok óta van megállapítva. A rómaiaknál szokásban volt a fiúnak születése utáni nyolcadik napján, a leánynak 9. napján nevet adni. Minálunk is szintén már régóta uzus, hogy a fiúgyermeknek a 8. napon az ismeretes ceremónia befejezése után egy áldási ima keretében ünnepélyesen zsinagógai nevet adnak. Leányoknál a rituális névadás azon hét szombatján történik, melyen a gyermekágyas asszony — rendszeren a negyedik héten — betegágyát elhagyja. Azon szombaton az újszülött leánynak atyját a Tóra elé idézik és ott a rabbi, vagy rendszeren a kántor, egy áldás keretében ünnepélyesen kihirdeti a leányka rituális nevét.

A héber áldás magyar fordításban így hangzik:

Isten, aki megáldotta Sara, Rebeka, Rachel és Lea ősanjáinkat, az áldja meg a szülő anyát és jó sorsra született leánykáját. Legyen ennek neve N., leánygyermek N. asszonynak. Isten éltesse, őrizze meg és hajtsa szívével mindenkoron a jó útra, és legyen mindig vele. Adjon neki belátást, értelmet és felfogást, életet, kegyességet, áldást és békét. Vajha szüleinek módjában lenne, hogy gyermeküket

nagyra nevelhessék és taníttathassák minden jóra, becsületességre, házasságra és jó cselekedetekre. Ámen!

Még a múlt század közepéig Franciaországban, Belgiumban és Magyarország déli részén, az újszülött leánykát is templomba vitték nevének ünnepélyes megadásához, és Németország francia határ melletti részén a leányok névadási ceremóniáit *két helyen* tartották; a templomban és otthon. A zsinagógai rituálé után felnőttek és lányok a kisgyermek otthonában gyülekeztek, ahol süteményekkel és édességekkel kínálták. Ezután a leányok körülállották az újszülött bölcsőjét, háromszor magasra emelték és valahányszor felemelték, hangosan azt kérdezték a szülőtől: Hollakreisch, hollakreisch, hogy kell a gyermeket hívni? Ezen kedves szokás valószínűleg még a középkorban átszármazott Franciaországból a Rajnavidékre és Dél-németországba, mert Hollakreisch, mely szó magyarozatán tudósok sokáig fejüket törték — voltaképpen francia mondat, mely eredetileg így hangzott: „Haut la crèche“, vagyis magyarul: Magasra a bölcsőt! Ez a családi ceremónia persze újszülött fiúknál is megtörtént, csak hogy ő náluk fiúk emelték a bölcsőt.

Leánykáknak kegyeletből az elhalt nagy- vagy dédmamáknak, vagy valamely, a családban kiváló néninek nevét adták. Néha két nevet kapott az újszülött, mikor két elhalt rokon után kapott nevet.

Néha valamely kabalisztikus gyógy mód szerint új, más nevet adtak a gyermeknek, ha halálosan megbetegedett és az orvosok rajta segíteni már nem tudtak. Ekkor megfelelő ima közben tartották az úgynevezett Sinuj hasemét, vagyis a névmásítást. Ilyen esetben a beteg fiúnak régi nevéhez a „Chajim“, azaz „Élet“ nevét, leánynak „Chaja“, azaz „Élő“ nevét adták. Azontúl az új név lett a főnév.

Ezt a szokást szigorú orthodox körökben még most is, még pedig beteg felnőtteknél is, alkalmazzák.

Sarah Osnath Halévi, a jemenita előadóművésznő

SARAH OSNATH HALÉVI, A JEMENITA ELŐADÓMŰVÉSZNŐ

Jemenita dalok. Exotikus héber énekek, mik a legelnyomottabb zsidók ajkain fakadtak, Délarábia perzselő homokján és fülledt sziklabarlangjaiban, Isten közelségének, Szombat szerelmének, ünnepek áhítatának lehelletétől titokzatosan megihletve. Még emlékezetünkben él, vagy 25 évvel ezelőtt micsoda hatással volt ezeknek a jemeni daloknak a felfedezése. A mi halhatatlan Bacher Vilmosunk rendezte nagy tudományosságával, szerzők, korok és források szerint. Csodáltuk a felszínre került kincset, amely csillogó tanuságot szolgáltatott arról, hogy porig alázott testvéreink lelke is föl tudott emelkedni a misztériumok tiszta magasságába.

Az új Palesztina építésével kapcsolatban megkezdődött a jemeni zsidók bevándorlása is és eddig csak írásból ismert költészetük eleven életet nyert a sajátos énekeik és kísérő mozdulataik ritmusában.

Idelson, a keleti dalok nagy kutatója megírja a jemeni énekek gyűjteményéhez írt előszavában, mennyi ellenkezésre talált, amikor gramofonba akarta fogni az arab sivatagban nevelkedett zsidók dalait. Valami babonás félelem élt bennük a röppenő dal megrögzítésével szemben. És elképzelhető, mennyi idegenkedéssel fogadták eleinte, amikor egy-egy jemenita leány hivatottságtól és tehetségtől hajtva, pódiumra vitte az ő régi énekeiket. Felfogásuk szerint ezszentségeiknek profanálása volt. De a jemeni ének egyre hódított. Nem annyira exotikumával, mint inkább

Sarah Osnath Halévi, a tel-avivi jemenita előadóművésznő különböző szerepeiben. Mint jemenita menyasszony

bensőségével és mélyből fakadó szívhangjaival. És ebben éri el az előadás csúcspontját Sarah Osnath Halévi.

Őt is kitagadták a szülei — eleinte. Később büszkélkedni kezdtek a sikereivel. Mint ama letiltott telavivi jemeni szépségkirálynővel, akiről a chacham a szomorkodó szülők kérdésére úgy döntött, hogy mégis csak Izrael népének dicsőségét szolgálja.

Sarah Osnath Halévi járta már Európát is. És nem kisebb kritikus, mint Ernst Lothar, azt írta róla a Neue Freie Presse-ben, hogy „fenomén”, „kivételes tehetség”, „megjelenése meglepetés” és „meg nem mondani neki, hogy rendkívüli művész, megbocsáthatatlan bűn volna”. Ez már nem is kritika, hanem rajongás. És így fogadta őt az egész bécsi sajtó. A jemeni dalok felemelkednek a keze alatt a hit szférájába, a megváltásért sóvárgó vágyakozás határtalan hazájába. És ha azt mondjuk, hogy „keze alatt” — szószerint kell érteni. Ernst Lothar is ismételtelen kiemelte „finom ujjainak élő beszédjét, amikor fölemeli kezét mint szárnyakat, vagy maga elé tartja, mint pajzsot és fegyvert”. Amikor „kezeinek hullámozásában isteni gyászének siratja az elhagyatott földet, az ember sorsát és messiásának szenvedéseit”. Sarah Osnath Halévi nem dalol, hanem beszél a kegyelem nyelvén, beszél egész testével, mint a zsoltár zengi: „Minden csontjaim szólnak”. Minden tagján érezni a szellem uralmát, minden mozdulatán a szavak miszticizmusát, amint jemenita testvéreinek fájdalomtól és megalázásoktól megtépett lelkéből kipattant. Távoli legendák, egy bolygó népnek honvágya, ősi viziók világa elevenedik meg Sarah Osnath Halévi előadásában.

„Hallom dob és táncnak hangját” — kezdődik a jemeni ének. És azonnal érezzük, hogy itt nem profán hang, hanem Mirjam, a próféta-asszony dobja szól, a megváltás éneke a tengeren. És a táncmozdulatok mentesek az érzékségnek minden árnyékától. Lelki fölemelkedés van itt, mint a chászidok táncában, ünnepek napjain, mint a zarándokok lejtésében, mikor zsenget vittek Cion hegyére. „Hadassah szerelméről” zeng az ének és Hadassah tiszta, mint a testvéreit kereső Sulamit az Énekek Énekében. „Ki csókolt meg szerelmes csókkal?” — így indul *Sabazi*, a nagy jemeni költő éneke és az előadónak éreztetnie kell, hogy itt a lélek daláról van szó, amely a test után sóvárog és éjfélkor halkan leszáll, hogy megcsókolja, mielőtt felszáll a Legfelső Trónus elé.

Imára tárt átszellemült kezek kellenek az ilyen dalok interpretálásához.

Sarah Osnath Halévi résztvesz abban a filmben, melynek témáját (A föld szimfóniája) Avigdor Hameiri írta. Nagy feladat vár itt reá. Érzékeltetni, hogy az új chalucnak földszerelme is isteni, magasabbrendű. Talán ez is valahogyan a lélek vágyódása a test után. P. J.

Ki csókolt meg?...

Salim Al-Sabazi XVII. száz.-beli jemeni héber költő verseiből

Ki csókolt meg szerelmes csókkal?
Királyi lakban aludtam édesen,
És hajnalban közelgett kedvesem,
Lángolt a vérem, szívem reszketett.
S ha nem lövel rám lány tekintetet,
Lobogó vágyamtól tán meghalok. —
S ő szólt: Mért reszketsz? A lelked vagyok.
És test és lélek örök frigyben él,
Míg mindegyik — honába visszatér...

FILMGYÁRTÁS A SZENTFÖLDÖN

Mindenfelé nagy örömet keltett a hír, hogy Palesztina ipara egy új, jelentős ággal gyarapodik: megindul a filmgyártás. Nem is ipari, hanem a szellemi termelés gazdagodását látják mindenütt ebben az új térhódításban. Mert a Szentföld filmjeinek is chalucmunkát kell végeznie és nem elégedhet meg azzal, hogy felveszi a versenyt Amerika vagy Németország émelygő romanticizmusával, vizenyős szentimentalizmusával. Jeruzsálem falai közül, a Karmel hegyéről, Tel-Aviv átvarázsolódó homokjáról, vagy az Émek véres-verejtékes mártírföldjéről nem jöhetnek holmi trükkfilmek „dologtalan népek olcsó mulatságul”. Cijonból eszmének kell sugározni a diaspora felé, akár szavak szárnyán, akár képek káprázatán. Úttörő feladatot kell végeznie ezen a téren is. Új utakat keresni, új hidakat építeni, új monumentumokat emelni.

Az adottságok nem is mostohák a film számára. Ellenkezőleg. A pompás világitás, az átlátszó, tiszta levegő, a majdnem tíz hónapig tartó esőtlen időszak, a tájak szépsége és változatossága a havas Hermonon és trópusi Tiberiáson át a Jordán-vízeséséig s a Holt-tenger lila, párás katlanáig, a Sáron tengerpartja és Galilea hegyvidéke, a városok és falvak történeti környezete, a világ népeinek tarka vegyülékeivel — mind a legalkalmasabb filmstudióvá teszik a Szentföldet, úgyhogy a vérmesek most már Palesztináról mint új Hollywoodról ábrándoznak.

De ne is legyen Tel-Aviv afféle új trükkfilmgyártóváros. Ha Palesztinát más termelés terén nagy kísérleti laboratóriumnak mondják, a filmszakmát is fel kell emelnie az etikai világnézet magaslatára.

Az első film, amelynek tárgyát Avigdor Hameiri írta, mindenkép kitűnő útmutatás ebben a tekintetben. „A föld szimfóniája” a zsidó chalucnak a földhöz való ragaszkodását énekli meg. Valósággal hősi éposz filmre forgatva. És mégis mennyire általános emberi a téma, mutatja a tény, hogy Mussolini mindjárt megérezte, hogy ez a föld szeretetének érzése olyasvalami, ami minden nép fiában-leányában él és kívánatos is, hogy éljen, mert ez segíti elő legjobban a talajbaplántálódást és örök kivirágzást. És ennek köszönhető, hogy Mussolini intenciójának megfelelően a héber filmet mindjárt olasz variációban is felveszik és a *Habimah* pompás művészgárdájának alkalma lesz felvenni a versenyt Itália legelső állami színjatszóival.

Magyar származású költő írta a szöveget, a budapesti ifj. Farkas Imre tette át a „forgó-könyv”-be, dr. Lázár Lajos, a kitűnő rezsisször egyenesen Budapestről ment le Tel-Avivba átvenni a rendezést, *Lányit*, az operatőrt is innen vitte magával. A palesztinai művészek, színészek, zeneszerzők egész kara áll rendelkezésre. És akik az „Orient Film Corporation” életrehívói, élükön a finomlelkű Karelitz és tanácsadója, Reizini, mind át vannak hatva a tudattól, hogy nem üzletről van szó, hanem elsősorban — misszióról.

Az ő munkájuktól függ, hogyan fogja látni az egész világ a feltámadó Szentföldet és testi és lelki újjászületésben fölemelkedett új nemzedékét. P. J.

Mint jemeni Chacham-jelölt

Mint délarábiai pásztor

Mint jemeni kabbalista ifjú Sarah Osnath Halévi különböző szerepeiben

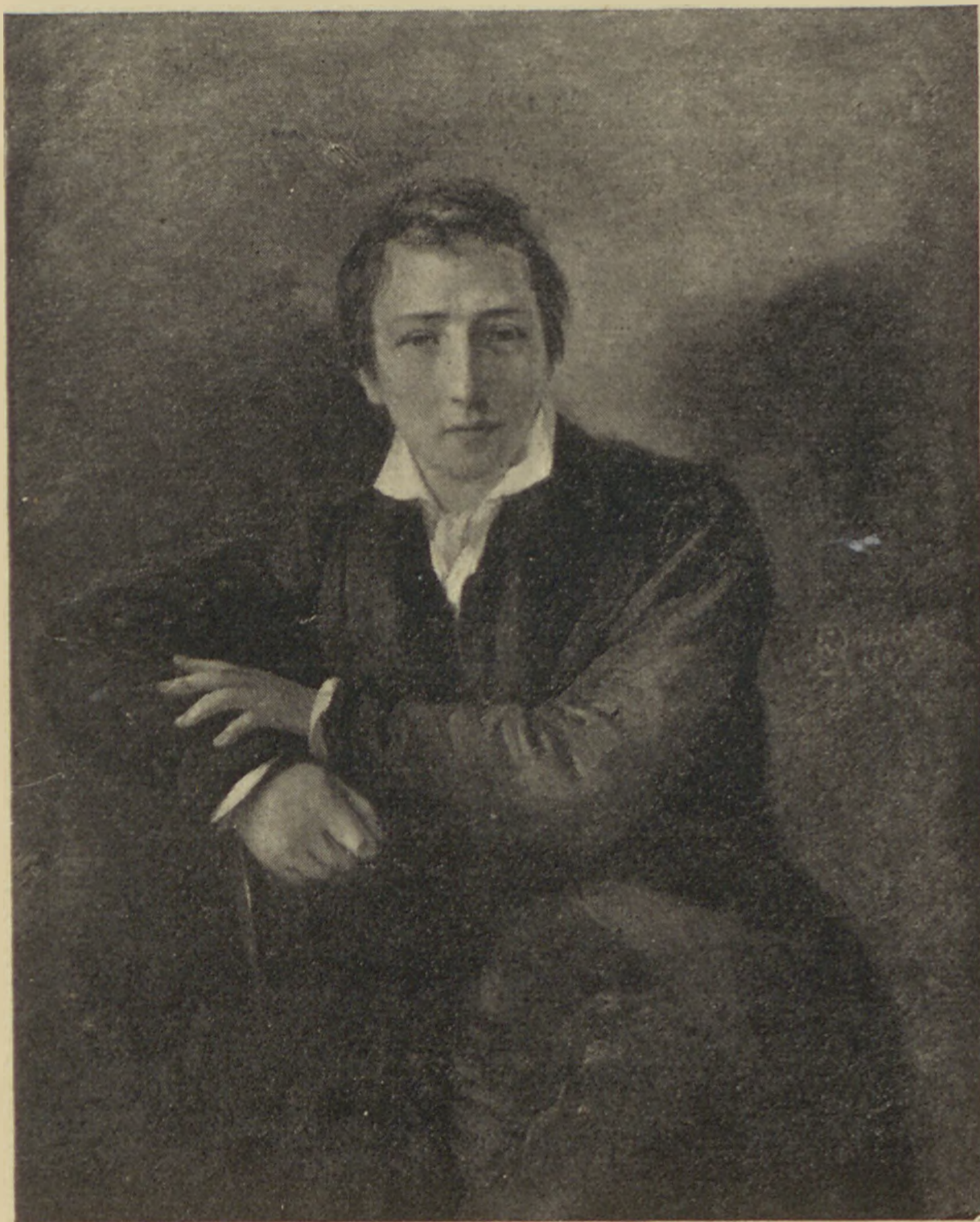
BEREND PÁL (BERLIN): ZSIDÓ JÚLIUS AZ ÚJ BERLINBEN

Fülledt és forró a levegő. A kurfürstendammeri kávéházak terraszain, melyek ilyenkor mindig zsúfoltak, száz és száz üres fehér szék, az asztalokon virág, rokonszenves és üde, hogy majdnem becsalogatja az embereket az uccáról. De csak a hivatásos kávéházbajárók, írók, zszurnaliszták, művészek, pauzáló gépírókisasszonyok néznek szembe a hanyatló délutáni nappal. A szőke pincér rezignáltan int:

— Mikor még a zsidók jártak ide! Napi tíz-tizenöt márkát megkerestem... De igazuk van, miért is járjanak kávéházba manapság?

A pincér egyéni szemüvegén át látja a német zsidóság katasztrófáját, amely március ötödikén, a hűvös, télutói napon kezdődött. A német most is sörházba jár, mint azelőtt, vitatkozik, szivarozik és az asztalt csapkodja. A franciás, intím kurfürstendammeri kávéházak vendége csaknem kizárólagosan zsidó volt, amíg a nemzeti szocialisták miliciája fajvédelmi alapon át nem organizálta a kávéházat is.

A szőke pincérnek igaza van. Miért is járjon a berlini zsidó 1933 júliusában kávéházba? Mindenekelőtt nincs mi-ből. *Dr. Grünfeld* havi kétezermárkás orvosi praxisa a hajtott óta százötven márkára apadt le. Ki merészel ma zsidó orvost felkeresni? Kinek van bátorsága a magán-betegbiztosítónál zsidó számláját bemutatni? Annak ellenére, hogy az alapszabályok szerint a biztosító tagja betegség esetén bármely orvost felkereshet. Úgynevezett szabad-orvosválasztás ez. Ma is megvan. Természetes, hogy megvan! Hová tetszik gondolni? Mindössze: hibákat találnak, túlságosan sok látogatási időt, túlzottan alapos és így fölösleges gyógykezelési módozatokat a zsidó orvos számlájában. És a beteg a benyújtott számlát kifizetetlenül kapja vissza. Pereljen,

Moritz Oppenheim: Heinrich Heine
A hamburgi Kunsthalle gyűjteményéből, — ha azóta ki nem tették

ha akar. Ha van pénze perköltségre. (Július tizenötödiktől kezdve ezt sem teheti. Zsidó orvos nem kezelhet már biztosító-beteget, mint éppen e cikk írásakor hallom.)

Dr. Altmann, kitünő ügyvédem, aki kis pereimet olyan buzgalommal vitte, mintha nem tudta volna, hogy barátságából teszi, felkeresett tegnap. Sírt az ötvenéves ember. Fiát nem veszik fel a gimnáziumba. A rendelet szerint a hatvantagú osztályba egy százalék erejéig íratható be a zsidóvallású. Szóval hattizednyi kisfiú, vagy kislány. Tehát egy sem. Akinek van pénze, Svájcba, Ausztriába, Franciaországba küldi a gyermekét. De hát kinek van? Altmann dr. két hónapja nem fizetett házbért. Praxisát elvették. Szegény Altmann gyerekkora óta sántít, legjobb akarata mellett sem lehetett frontharcos.

Igaz ugyan, hogy a frontharcos zsidó ügyvédekkel is baj van. Mert hát hol is szolgált? Miért nincs kitüntetése? Hogy a századosa antiszemita volt? Hogy merészel ilyesmit állítani feljebbvalójáról?...

Azon a napon, mikor a zsidó ügyvédeknek be kellett kérvényüket a praxis engedélyezése iránt a porosz igazságügyminisztériumba nyújtani, zuhogott az eső. Egész nap. De az ügyvédek nem engedték be az előcsarnokba. Két-czer ember hat órán át kettesével sorban állt. Betegen mentek haza. Öreg kapacitások, a német jogtudomány úgynevezett büszkeségei. Égő arccal, reszketve a szégyentől.

A zsidókórház az Exerzierstrassében nem vesz fel beteget hetek óta. Nincs hely. Mert zsidó Berlinben ma csak a zsidókórházba fekszik be. A városi kórházakban kicserélték a professzort, a főorvost, a segédorvost, az ápolónőt, talán még a portást is. Nem volt mindegyik zsidó. Távolról sem. De becsületes, derék emberek voltak, akik igyekeztek tárgyilagosak maradni a beteggel szemben, jók és emberiek, még ha zsidó is volt az a beteg. Sokat lehetne arról mesélni, hogy milyen kisebb-nagyobb, testi és lelki megrázkódtatást élt át a beteg zsidó, amíg fajtiszták lettek a városi kórházak...

— Megannyi legendásan szép jelenet játszódik le naponta az állami színház, az opera és a magánszínházak irodáiban. Szébb és meghatóbb jelenetek, mint a színpadon.

Kíváncsian fordulok cikkírás közben a szomszéd kávéházi asztal felé, ahol egy keresztény színész-barátom ül:

— Miről van szó?

És elmondja nekem a jóindulatú és jóakarátú fiú, hogy Berlin valamennyi aktív, szerződésben lévő színésze kérdőívet kapott, amelyet pontról-pontra ki kellett tölteni. Ki volt a színész apja, anyja, nagyapja, nagyanyja, nagybátyja, nagynénje. Mi volt a vallásuk?

Száz és száz színésztől derült ki a zsidó származás. Olyanokról, akikről senki sem sejtette ezt, tehát nyugodtan eltitkolhatták volna. Mondjuk Rudolf *Forsterről*, Elisabeth Bergner partneréről, akinek minden mozdulatában, gesztusában látszik a germán-árja származás. Mint ahogy az ilyesmit mostanában mondják.

Forster nem tagadta meg nagyanyját és a többiek, a pénztelenek, a kis színészek, az epizódisták sem hazudtak. Az egyetlen sötét foltot, a távoli, évtizedek óta halott és ellenőrizhetetlen nagyszülőt mindenki bevallotta. Pedig keresztény volt az apa és az anya és magátólértetődően kereszténynek nevelték őt is.

Nem mondom, hogy ma divat Berlinben zsidó mártirnak lenni. De divat a mostani Berlinben becsületes embernek maradni, még ha az egzisztencia forog is kockán. És ez, minden tragikuma ellenére, halk vigasztalásféle Berlin ezévi zsidó júliusában.

S ha már vigasztaló momentumoknál tartunk, hadd mondjak el még egy esetet, amelyet a kisszámú „optimisták“ oly szívesen adnak most szájról-szájra Berlinben:

Hugenbergről, a nacionalista párt vezérééről, aki most kivált a kormányból és a nemzeti szocializmusnak engedte át a kizárólagos uralmat, hallottam a következő történetet:

Hugenberg közvetlenül a háború után vásárolta meg a Scherl-lapkiadóvállalatot, amely féltucat napilapot és számos folyóiratot mondhat magáénak. Ullstein, Mosse és Scherl: Németország három legnagyobb lapvállalata.

Hugenberg, a politikus, tehát ügyes sakkhúzást csinált, mikor politikai céljainak szolgálatában e három világcég egyikét megszerezte.

Scherl, a vállalat alapítója zsidó volt és így nem nagyon rokonszenvezett az antiszemitizmussal. Hugenberg bevonulása után felvetődött a kérdés, hogy ne adjanak-e a lapoknak antiszemita karaktert.

Hugenberg, a monarchista és konzervatív, de vallási dolgokban abszolút toleráns politikus idegesen fordult vezérigazgatójához, aki az ötletet felvetette:

— Gondolja, hogy érdemes antiszemitának lenni? Én sem erkölcsi, sem anyagi szempontból nem találok helyesnek. Tudja mit: hívassa be a hirdetési osztály főnökét! Azt hiszem, ő megadja a választ...

A hirdetési osztály főnöke megjelent. Hugenberg odafordult hozzá:

— Mondja meg nekünk, hogy hirdetőink hány százaléka zsidóvallású?

Gondolkodás nélkül felelt a kérdező:

— Minimálisan hetven százalék...

Hugenberg mosolyogva mondta a vezérigazgatónak:

— Ügy-e, mondtam, hogy rossz üzlet antiszemitának lenni!

*

Ezt a kis történetet azért bocsátottam előre, hogy egy példával illusztráljam, mennyire nem szívesen és milyen kevés meggyőződéssel csinált Hugenberg az elmúlt hónapokban antiszemita politikát. Igyekezett a rezsim túlzásait enyhíteni, már amennyire ez lehetséges volt. Sok eredményt nem ért el, de ez nem rajta múlt.

Zsidó alkalmazottak, írók, ujságírók, művészek legtovább az ő és Ullsteinék vállalatának kötelékében maradtak meg. És mikor elbocsátotta a már előbb aposztrofált vezérigazgató listája alapján zsidóvallású- és származású munkatársait, hanyagul megkérdezte:

— Ez a teljes lista? Szóval nem maradt több zsidó származású alkalmazottam?

— Erről meg lehet győződve. A névsort alapos munka árán állítottuk össze. Nem kíméltem fáradságot és pénzt. Végigmentem a kétes származásúak családfáján és nem kegyelmeztem senkinek.

Hugenberg nem szólt semmit. Huszonnégy órával később azonnali hatállyal elbocsátotta vezérigazgatóját. Indokolás: Megbízhatatlanul végzi munkáját. Hugenberg kiderítette, hogy a vezérigazgató egyik nagyapja szintén zsidó volt. De a névsorban semmi nyoma nem volt ennek...

Ez volt Hugenberg bosszúja.

*

Garantálom az éppen elmondott apróság hitelességét. Pár héttel ezelőtt még magam is Hugenberg lapvállalatának kötelékében dolgoztam.

BEKÖTÉSI TÁBLÁK és tartalomjegyzék
a *Mult és Jövő* 1932. évfolyamához
kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34. szám

WIDDER S. LEVELE ATHÉN BÓL

ŐSZI SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁS LEHETŐSÉGE!
JELENTKEZÉS MÉG JÜLIUS HAVÁBAN.

A *Mult és Jövő* májusi számában közöltük Widder S. felhívását, amelyben megpendítette az eszmét, hogy a szentföldi társasutazás résztvevői, de a *Mult és Jövő* olvasói általában, közös helyen pardeszt, narancsost szerezzenek Palesztinában, amely mintegy életbiztosításképpen egzisztenciául is szolgálhat. Widder S. a Közel-Kelet egyik legtekintélyesebb exportörje, a tőle megszokott energiával fogott hozzá a terv megvalósításához és alábbi levélben máris eredményről számol be.

„Igen tisztelt Szerkesztőség!

Örömmel jelenthetem, hogy a még dr. Patai József távollétében a *Mult és Jövő* májusi számában közölt levelem hatalmas visszhangra talált, amint azt előre is gondoltam, elvártam is. Hiszen nemcsak arról van szó, hogy a Gan-Pataival, a mi Patai Józsefünk nevét viselő kertvárost alapítsunk, megtisztelésül a zsidó költőnek és a Szentföld rajongójának. Mi csak a nevét tűzzük reá szeretetünk jeléül. Minden egyes narancsos és háztelek azonban annak kizárólagos birtoka és telekkönyvileg bekebelezett tulajdona, aki azt, mintegy életbiztosításul, esetleg későbbi egzisztencia teremtéséül megszerzi. Ideális és gyakorlati cél egyesül itt ebben a szép tervben és így érthető a nagy érdeklődés, melyet levelem közlése a *Mult és Jövő* olvasói nagy táborában keltett. Mindenfelől felkerestek levelekkel Magyarországból és az utódállamokból egyaránt. Úgy látom azonban, hogy igen sokan már kész pardeszt szeretnének venni előnyös árban, hogy minél előbb élvezhessék a gyümölcsét, a szó leggazdaságosabb értelmében. Ez arra indított, hogy összekapcsoljam az akciót már kész narancsos vételével is, úgyhogy módjában lesz esetleg választani mindenkinek, hogy már most átvehető kész pardeszt kapjon-e, vagy pedig néhány évi részletekben fizetendő új ültetvényt. Ez ügyben most folytatok tárgyalásokat Palesztinában. Augusztus elején 8—10 napot Pesten fogok tölteni és az összes érdeklődőknek már kész tervezetet fogok tudni átadni mindenirányú igény kielégítésére. A *Mult és Jövő* szerkesztősége útján mindenképpen található leszek.

Tekintettel arra, hogy többen az érdeklődők közül személyesen is szeretnék a vásárlandó narancsost megtekinteni, helyesnek tartanám, ha az őszi ünnepek táján, a *Mult és Jövő* ismét szentföldi kirándulást szervezne. Hiszen úgy látom, oly nagy az érdeklődés most Palesztina iránt az egész világon, hogy csakhamar összejönne a társasutazás kedvezményének eléréséhez szükséges társaság ezúttal is. Én pedig miként Pészach előtt, a Sátoros ünnepek körül is szeretettel várom földijeimet Athénban, ahonnan ismét együtt indulhatnánk őseink földjére. Dr. Patai József, azt hiszem, kérésünkre, nagy elfoglaltsága mellett is, újra vállalná a 3 heti kirándulást a Szentföldre, annál is inkább, minthogy most már a jeruzsálemi egyetemen tanulmányait végző gyermekeinek szeretete is sűrűbben odaszólítja.

Ősszel nem is volna olyan nagy zsúfoltság a Szentföldön és minden tekintetben a legnagyobb kényelmet lehet biztosítani. Annak pedig, aki még gazdasági vagy egyéb kapcsolatokat akar ott meríteni, módjában lenne tartózkodását tetszés szerint meghosszabbítani. *Mindenesetre kérem a Mult és Jövő olvasóit, akik az őszi szentföldi társasutazásban résztvenni szeretnének, szíveskedjenek a szerkesztőségnek (Budapest, Vadász ucca 11) bejelenteni, hogy az előkészületeket idejekorán meg lehessen tenni.*

Teljes tisztelettel készséges hívük:

Widder S., Athén, Rue Ravine 9.“

Arlozorov

Arlozorov temetése Tel-Avivban

JESAJA TISBI: ARLOZOROV, A ZSIDÓSÁG MÁRTIRJA

A zsidó nép mártírológiája egy új névvel gazdagodott. A zsidó történelem legtávolabbi kezdetében, még a pátriárkák prehisztorikus korszakában látjuk már az *áldozatot*, aki az oltárra lép Isten parancsát követve. Utána számtalan áldozatot nyelt el a föld, névtelen tömegeket és fáklyavivő vezéreket, fiatalokat és öregeket, csecsemőket és leányzókat. Ki tudná számon tartani őket, akik vérüket adták a zsidóságért és a zsidóságuk miatt? Nincs egy lap a zsidó történelem könyvében, amely ne lenne átítatva áldozatok vérével. A süllyedés és a pusztulás idején ezrek hulltak el „al kidus hasém“, a vallási és a nemzeti értékek védelmében s az emelkedés és az építés periódusában újra csak súlyos véráldozatok árán jutottunk egy-egy lépéssel előre. És népünk legnagyobb tragédiája volt, hogy kétezer év óta csak a romlás áldozatait hozta. Végtelen a galuti mártírok sora, de alig találunk közöttük néhányat, akik nemcsak a régi, örökölt kincsekhez való ragaszkodásukban, hanem új élet és új értékek teremtésében véreztek el.

A cionizmus keletkezése, amely megindította az új zsidó honfoglalást és újra konstruktív népi alkotások felé terelte a zsidó erőt és energiát, egyben új utat nyitott a zsidó áldozatkésztségnek is. Az arab golyók által elpusztult sómérekkel és a maláriában elhalt első chalucokkal hosszú szünet után újból kezdetét vette a zsidó történelemben az emelkedés mártírológiája. Az első 50 év hő aratást hozott áldozatokban. Sokan voltak közöttük olyanok is, akik életükben nagy tettek hősei voltak és haláluk után mint világitó tüzek lobognak a zsidó élet éjszakájában. Ezekhez tartozik az új mártír, Chajjim Arlozorov is, akit élete derekán, a zsidó nép küldetésében folytatott fáradhatatlan tevékenységének idejében terítette le az ismeretlen orvgyilkos golyója Tel-Aviv uccáján, a zsidóság újjáéledésének központjában.

Chajjim Arlozorov orosz születésű volt, de szülei még gyermekkorában Németországba költöztek s így német iskolában és német miliőben nevelkedett. Ősei, apja kivételével, több generációra visszamenően nagyhírű tudós rabbik

voltak és talán a tőlük örökölt zsidó géniusz hajtotta vissza már ifjúságában az öntudatos zsidók táborába az asszimiláció örvényébe került *Viktor* Arlozorovot. 19 éves egyetemi hallgató volt, amikor megalakította és élére állt a „Hapoél Hacair“ cionista munkásmozgalomnak Németországban. Már ekkor feltűnt nagykonceptiójú gondolkodásával és gazdag tudásával, aminek bizonyosságául szolgált „A zsidó népszocializmus“ címmel kiadott első munkája. Ebben a munkájában éles határvonalat húz a zsidóság és a többi népek között a szocializmus hivatása és harci eszközei tekintetében. Határozottan állást foglal az osztályharc ellen a zsidóságon belül, mivel a zsidó népnek az egészségtelen rétegződés miatt nincsenek normális osztályai, így tehát a cél az egész nép gazdasági átformálása, nem *osztály-* hanem *népszocializmus*.

Arlozorov ezután teljes erejével belefeküdt a mozgalomba s egyetemi tanulmányait is elhanyagolta. 1921-ben Palesztinába utazott, itt érték az akkori véres zavargások s ő ott tartózkodott a legveszélyesebb helyen a védők táborában. A zavargások után visszatért Németországba és befejezte tanulmányait. Közben elsajátította a héber nyelvet és olyan mélyre hatolt a nyelv szellemében, hogy héber írásainak nyelvi gazdagsága azt a benyomást keltette, mintha ő is a jesivák padjaiban szívta volna magába a zsidó tudást és szellemet. Később tudományos és irodalmi folyóiratot szerkesztett „Achdut Haavoda“ címen, aminek a megjelenését beszüntette, amikor a legutóbbi kongresszuson a Cionista Exekutíva tagjává választották.

Arlozorov úgy az egyéniségében, mint a működésében két világ szintézisét mutatta. Egyéniségében egyesült a keleti zsidó heves temperamentuma és lelkesedése a nyugati zsidó fegyelmezettségével és hűvös gondolkodásával, működésében pedig a teoretikus tudós és a gyakorlati diplomata kettősségét látjuk. Működése igazolta, hogy a politikai életben is fényesen megállja a helyét és sikereinek oroszlánrészét talán éppen alapos tudásának és felkészültségének köszönhetette. Képzettségével az angolok körében is

erős szimpátiákat szerzett magának, amit azután kihasználta a zsidó ügy érdekében.

Működése az utóbbi hónapokban érte el tetőpontját. Az a sok szerencsétlenség, ami a német katasztrófa kitörésével a zsidóságra szakadt s a különböző remények és lehetőségek, amelyek a palesztinai gazdasági prosperitással megnyíltak a zsidó nép előtt, hatalmas erőfeszítéseket kívántak a felelős pozícióban levő cionista vezetőktől s a munka nagyrésze a legaktívabb és legtehetségesebb vezetőre, Arlozorovra hárult. Vasszorgalommal dolgozott minden irányban, ő vezette a tárgyalásokat a transzjordániai sejkekkel, ő irányította a különböző telepítési terveket és legutóbb heteket töltött Németországban s a Galut többi országaiban, ahol a zsidóság helyzetét és a súlyos problémák megoldási lehetőségeit tanulmányozta. Ahogy visszaérkezett az országba, minden pihenés nélkül hozzáfogott az anyag feldolgozásához és a további munkához. Csak a harmadik napon, szombaton pihenni akart és nyugodtan sétálni ment Tel-Aviv tengerpartjára, de a halál lecsapott rá és kegyetlenül kioltotta azt a fényzőnt, amely messzire világított Arlozorov agyából és lelkéből...

A zsidó nép impozáns keretekben temette el nagy halottját. 60.000 ember vett részt a temetésen, elmosódtak a pártkülönbségek, amelyek szinte önkínzásszerűen tépik állandóan a zsidóságot. A szélsőséges ortodoxiát képviselő Aguda s a sovinsztikus nacionalizmust hirdető revizionisták, amely irányzatok a legélesebb ellentétben állottak Arlozorov mérsékelt, konstruktív, békére és szintézisre törekvő politikájával, egyesültek a gyászban a zsidó nép összességével. S a gyászhat elteltével újra sokezeren hódoltak emlékének az országSZerte rendezett gyászünnepeken.

Az országépítés frontján új, pótolhatatlan áldozat esett el és csak az a vigaszunk, hogy Arlozorov vére nem hullt el hiába a pusztulás oltárán, hanem a feltámadás virágait öntözte s az ő tragédiája is előbbre visz bennünket a nagy cél felé, amelynek egész életét szentelte.

A Hadassah a szenvedő-városban

TOLLHEGYRŐL

LEVÉL IGNOTUSHOZ.

Abban a polemiában, amely Ignotusnak a német zsidók sorsáról írt és a cionizmus felé hajló cikke körül kilobbant, hozzánk is érkeztek hozzászólások. A „professzionista” elmefuttatásoknál azonban érdekesebb a belgrádi Schreiber Adolf igazgató levele, amelyből annyi késés után is érdemes még néhány részletet közölni:

„Mi cionisták, a sorstól látással megverve, fejbekölnítés nélkül is, kerestük saját problémánk megoldását... Amikor 1919-ben, a nagy osztozkodás idejében, megvolt az anyagi, tárgyi és lélektani lehetősége a zsidó nemzeti otthon megteremtésének, az intellektuális zsidók költői magányba, a gazdag zsidók vagy a keresztvíz varázsszönyegére, avagy a fülmögötti plajbász kalkulációjához menekültek... De egyben szolidárisak voltak, a szívükre tették a kezüket, nem azért, hogy szívük dobogását elhallgattassák, hanem hogy a pénztárcájukat védjék... És ez az egész társaság elégtételes üvöltéssel regisztrálta az egyes palesztinai pogromokról, vagy nyugtalanságokról érkező híreket, műfeljajdult egyes arabok kilengése miatt és a felelősséget ezért kényelmesen a cionisták nyakába akasztotta... Sok-ezeréves nép, az első történelmi nemzet golgotás vándorútjának befejezéséről, a zsidó lélek, a megkínzott zsidó öntudat megbékéléséről volt szó és csak táncos teadélutánokkal, jazzbandes hálókkel, csalással lehetett a plajbászos, gazdag zsidóból pénzt kicsikarni, a zsidó intellektuális tábor pedig, tisztelet a szabályt igazoló kivételnek, tovább szötte humanista, édes, rózsaszínű álmát és a fejbekölnítésnek kellett jönnie, hogy egynémely koponyaléken át utat találjon a felismerés szomorú szellője...

Mi, zsidók, hiszünk a haladásban, de elvitatják ebbeli őszinteségünket, kiindulva abból, hogy részünkre más út úgysem marad! Menekülésnek vélik... Nem kell-e megkísérelnünk saját erőnkön belől önnönproblémánk megoldását?... Az a zsidó otthon, ott a Földközi-tenger partján, morális „Rückhalt” lehetne a kintrekedők számára... Sok nép többsége él kis hazája politikai határain kívül, vagy legalább is nagyrésze, de a politikai területben tömörült kisebbség biztosítja a többség emberi életlehetőségét... Itt a görög, az ír...

A zsidó intelligencia lehetne avantgárdista ebben a szentséges, magasztos feladathban, zászlóvivője a jobb jövőre törő fájdalmas jelennek, ez volna a kötelessége... És ne fesszélyezzék Önt esetleg egyes felekezeti „Überpatrioták” támadásai, akármilyen álláspontúak is vagyunk mi, zsidók, a honokat nem szoktuk árulni és nem lehet bűn, ha nem akarunk tovább és a végtelenségig fehér négerek lenni... Nem lehet bűn, ha vissza akarjuk nyerni emberi ábrázatunkat, amelyet Titus cézári önkénye megbecstelelt...

MINEK KELL ZSIDÓNAK PAPAGÁJ?

A zsidó Múzeum-egyesület közgyűlésén idézte ezt az érdekes mondást dr. Friedmann Ignác, akinek magának is nagyértékű zsidó múzeuma van és ezekhez a kérdésekhez való hozzászólásra már ennél fogva is jogosult. Hogyan kerül a papagáj a múzeumba? Van összefüggés a dolgok között. A múzeum a saját multthoz való ragaszkodásnak szimbóluma. És bizony sok antipátiát gyűjtött a zsidóság maga ellen éppen az idegen területekre való elkalandozásával. A kihívó divatot és fényűzést hajhászó Jud Süsstől, Feuchtwanger regényének tragikus hőstől kérde konzervatív zsidó ellenlábasa, mikor a lakásában megpillantja a színes és hangos madarat arany kalitkájában: „Minek kell zsidónak papagáj?” Itt a zsidó tragédia kezdete. És még hozzá lehet tenni: Minek zsidónak papagáj, mely folyton mások

töredezett hangjait utánozza, amikor ott a bibliai Énekek Énekéből feléje zengő ősi énekes madara.

A SZINÁJ-HEGY ÉS A TEVE.

Patai József mondotta el egyik előadásában ezt az érdekes élményét. A szentföldi tengerparton találkozott egy tevekaravánnal, melyet egy lerongyolt arab vezetett. Szóba-elegyedett vele és kiderült, hogy a Szináj-hegy alól vezetni tevéit immár többheti úton. „Tudja-e, miről nevezetes a Szináj?” — kérdezte tőle. Mire az arab szomorúan felelt: „Nagyon kevés fű van rajta a tevék számára! Azért járunk ily messzire legeltetni.” — Íme a két különböző szempont. A Szinájról, amely az egész világot ellátta örökre szellemi és erkölcsi táplálékkal, a szegény arab nem tart egyebet fontosnak, mint hogy tevéinek nem ad elegendő abrakot. S így van ez bizonyos kultúrnépeknél, akik talán tudják, mi a Szináj, és mit kapott tőle a zsidóságon át az egész emberiség, de hát fontosabb, hogy ki tudja a másik szájából kirántani az abrakos zsákot...

A HATVANI HITKÖZSÉG LEVELÉT MEGIRTA...

Hozzá lehetne tenni: „Szerelmes könnyével azt is tele-sírta“. Mert valóban a zsidóság szeretete diktálta ezt a szívhez szóló szöveget, amelyet mint a zsidó ifjúság panaszát és intőszavát továbbított a hitközségekhez:

A lelkek mélyén ott él kiforratlanul a sejtése annak, hogy ez az élet nem zsidó élet, hogy nem teljesítünk zsidó köteleességeket, nem ismerjük fel az időknek parancsoló szavát, hogy gyermekeink jövője van a legkomolyabb veszélyben, nem tudunk majd gyermekeinknek tisztességes kenyeret adni. Testileg, lelkileg és becsületben le fognak nyomorodni és még csak a zsidó léleknek öntudatát és ebből a szomorú helyzetből a megváltás és felemelkedés reményét sem tudjuk átadni utódainknak.

Az egész világ zsidósága ellen szervezett támadást jelentő német eseményeket nem kell a zsidó hitközségek előtt ismertetni, csak egyre kell felhívunk a hitközségek figyelmét. Nem véletlen folytán és nem Hitler fellépése következtében állottak elő ezek az állapotok, törvényszerűen be kellett ezeknek az eseményeknek következniök, úgy, amint Herzl Tivadar ezt 38 év előtt pontosan megjósolta és ma is érvényes és megrázó okfejtéssel megindokolta. Ahol még nem következett be, ott be fog következni a jövőben és ez ellen nem véd meg bennünket az illető országnak jelenlegi legliberálisabb berendezkedése sem. Ebben a kérdésben csak a zsidó kérdés alapos ismeretével lehet eligazodni és itt, sajnos, a legmegdöbbentőbb tudatlansággal találkozunk a zsidóság legszélesebb rétegeiben és éppen ezért mutatkozik annyi ingadozás, tétovázás, tanácstalanság és nyöszörgő védelemkiáltás.

Hiú ábránd, hogy a kultúra emelkedése fog bennünket megóvni a népek barbár támadásától. Mi nem várhatunk erre az időre és nem várhatunk külső védelmet. Nekünk magunknak belülről kell kiépíteni a védelmi bástyákat. Foglalkoznunk kell a zsidó életnek minden megnyilvánulásával. A hitközségeknek ki kell lépniök a szűkreszabott vallási élet kereteiből és be kell látniök, hogy a körülöttünk zajló események és napról-napra felmerülő aktuális kérdések éppen a vallási élet ápolását és megtartását veszélyeztetik. Be kell következni az önmagunkra való eszmélésnek, saját értékünk felismerésének és megismerésének. Meg kell tanulnunk előbb önmagunkat becsülni és főképpen azt, hogy elválaszthatatlanul vagyunk összeforrvá multunkkal, kötve a jövőnkhez és az egész világ zsidóságának sorsához. Aki nem ezekre az általános érvényű zsidó alapelvekre fekteti le a zsidó élet szabályozását, az nem akarja őszintén a zsidóság megmaradását.

A hitközségek élete a legsívárabb képet mutatja. A zsidóság fenntartása szempontjából sok helyen teljesen ér-

téktelen munkát végeznek azok, akik a zsidó hitközségek és intézmények élén állanak, akár lelkiekben, akár világiakban. Ha nem akarjuk továbbra is ezt az üres, tartalmatlan zsidó életet, akkor tömörülésre kell felszólítani mindazokat a zsidó hitközségeket, akik átérzik a mai idők hívó szavát és a zsidó közélet teljes reorganizációját kívánják. A pozitív zsidó munka sok lelkesedést, tanulást és tanítást, sok zsidó érzést és főként sok áldozatot és lemondani tudást igényel.

A hitközségek és hitközségi intézmények nem lehetnek egyéni hiúságok és közszereplési törekvések fórumai. Csak azok állhatnak a jövőben egy hitközség, egy hitközségi intézmény élén, csak azok lehetnek a hitközségek előljárói és a képviselőtestületek tagjai, akik a pozitív zsidó munkára vállalkoznak.

Ennek a munkának főbb ágai a következők:

1. A zsidó ovoda. 2. A zsidó elemi iskola. 3. Somré sabbot szervezet megteremtése és a szombati nyugalom intézményes elismertetése iránti küzdelem. 4. Az új héber nyelv intenzív tanulása. 5. Zsidó cserkészlet és héber táborozás megszervezése. 6. Felnőttek talmud-tórája és zsidó könyvtárak létesítése. 7. Az érdekképviselői szervezetben a zsidó képviselőlet biztosítása. 8. A Keren Kayemeth és Keren Hajessod támogatásának költségvetési biztosítása, de legalább is a tóra előtti felajánlások intézményesítése. 9. A Palesztina-munka iránti érdeklődés ápolása. 10. Gyermekeink östermelő és ipari pályára való nevelése és ebből a célból a mezőgazdasági és ipari hachsarák megszervezése és intézményes támogatása. 11. Hitközségi legényotthonok szervezése zsidó munkások részére. 12. Gazdasági kapcsolatok ápolása Palesztinával a palesztinai és magyar árucseret forgalom útján.

Blumenthal Béla hitközségi elnök és Groszmann Ignác jegyző írták alá a felhívást a hatvani zsidóság nevében, melyben Dr. Fodor Lajos végezte a lelki hachsarát és amely megértette az idők szavát. És miért ne indulhatna ki Hatvanból a tan, amelynek át kell alakítania a magyar zsidó életet is.

AZ IMIT ELNÖKÉNEK PANASZAI.

Megkapó beszédében, mellyel Wertheimer Adolf elnök az IMIT közgyűlését megnyitotta, érdekes adatot tárt a hallgatóság elé: Az összes magyarországi hitközségek közül ismételt felhívások és sürgetések ellenére összesen 19, azaz tizenkilenc volt hajlandó az Izr. Magyar Irodalmi Társulatot még csak tagsági díj erejéig is támogatni. „Holott a társulat összefoglalva azt a munkát végzi, melyet részletekben a magyar zsidóság hitközségeinek kellene végezniök.“ Megdöbbentő tény, amely még a szokásos gazdasági viszonyokkal sem menthető. Elvégre is nem lehet a hitközségeket teljesen szellem-mentessé tenni. S igen helyesen állapítja meg az elnöki jelentés: a magyar hitközségeknek az áldozatoktól való tartózkodása — hogy erősebb kifejezést ne használjunk — saját magukkal szemben fogja hatását éreztetni, mert a közönyösséget viszik bele a lelkekbe. Bizony, közönyösséget minden zsidó ügy iránt. És ide fog tartozni talán ekkor a hitközség ügye is.

És még egyet: Wertheimer elnök stílusos szavakkal mutat reá a magyarországi zsidó könyvtermelés visszafejlődésére a német zsidó könyvvel szembeállítva. De világos, hogy a fenti megállapítás adja meg a magyarázatot erre is. A berlini hitközség pl. a legutóbbi időkig tetemes összegekkel segítette elő zsidó művek megjelenését. Nálunk kiváló tudósok és költők értékes kéziratai hevernek nagyszámban a fiókokban és még egy negyedívnyi nyomdaköltségre sem kaphatnak segítséget sehol. Hogyan jelenhetne itt meg könyv? Hogyan lendülhetne itt irodalmi fejlődés?

PATAI JÓZSEF OT RUSZINSZKÓI ELŐADÁSA

Valóságos kultúrünnepként fogadta Ruszinszkó zsidósága azokat az előadásokat, melyeket a *Hasomer Kadimah* Cserkész Szövetség meghívására dr. Patai József tartott az épülő Palesztináról. A *Hasomer Kadimah* a politikamentes gyakorlati Palesztina-munkának az eszméjét terjeszti Csehszlovákiában. Általánosan észlelhető, hogy a honalapítás munkáját a diasporában — meddő harcokkal — elterelik valódi célkitűzésétől s lényegtelen kérdések kiélezésével az együttműködést mindinkább lehetetlenné teszik. A kérdés, mely körül a harc dúl, főleg abban nyilvánul, hogy Palesztina milyen berendezési forma szerint építtessék. Dr. Patai az ellentétek elsimításának elősegítésére előadásait a „salóm“ (béke) propagálásának jegyében tartotta meg. Az előadó szerint a kérdés a Szentföldön nem bír oly nagy fontossággal; jelentősége lecsökken a nehéz, önfeláldozó munkában és csakis *innen* viszik ki a lelki-hachsarához nem méltó viszályokat.

Dr. Patai hékéltető szózata mindenütt ellenállhatatlan varázsként hatott. Mindvégig rajongó szeretettel ünnepelték.

Beregszászon — ahol első előadását tartotta dr. Patai — az állomásra 80 egyenruhás somér és a „Brith Trumpeldor“ 20 tagú küldöttsége vonult ki. Halász Bernát tanár, dr. Mandel Emil és dr. Kertész Ede ügyvéd üdvözlő beszéde után Fischer Sándor a cionista szövetség nevében köszöntötte. Dr. Kertész Mórné a nőegylet, Kovács Albertné és Weisz Ignác főmérnök a „Wizo“ képviselőjében voltak jelen. Donáth Cili a „Hasomer Kadimah“ Gdud nevében fehér virágcsokrot nyújtott át.

Az előadást megelőzően gyűlést tartottak dr. Patai tiszteletére az összes ifjúsági egyesületek. A „Hasomer Kadimah“ otthonában Grosz Béla ros galil, a „Brith Trumpeldor“-nál Winkler Sándor kerületi parancsnok, a „Hasomer Hacair“-nál Eisdörfer Béla, a „Zeire Mizrahi“ helyiségében Rosenthal elnök üdvözölte a vendéget, aki mindegyik lelkésítő szavakat intézett az ifjúsághoz.

Dr. Patait az előadás előtt a pódiumon dr. Mandel Emil ügyvéd üdvözölte. A közönség az előadót lelkes ünneplésben részesítette, mely később a terített asztalnál folytatódott. Dr. Kertész Ede, dr. Kroó Sándor ügyvéd üdvözlése után Izsák Ferenc főisk. h. az ifjúság nevében szólott.

Huszton ugyancsak egyenruhás sómerek várták a vendéget. Az ifjúságot itt Jäger Izsák, a beregszászi csoport

egyik vezetője irányította. A „Wizo“-t dr. Wassermann Simonné képviselte. Dr. Bolgár Mózes ügyvéd, a nagynevű héber költő, vezette be az előadást, Bolgár Mira nagy virágcsokrot nyújtott át. Dr. Patai itt meghatóan emlékezett meg ifjúkori mesteréről, néhai R. Mózes Grünwaldról is.

Ungváron a „Hasomer Kadimah“ teljes csapata fehér-kék zászlókkal vonult fel. A központi vezetőség Ing. Propper Andor országos főparancsnokkal és Davidkovits Ignác ügyvezetővel az élén üdvözölték dr. Patait. Kerényi Jóska somér héber szavak kíséretében virágot adott át, majd a nőegylet küldöttei, Kovács Mórné és Gelb Mártonné üdvözölték. Rubin A.-né mint a „Wizo“ képviselője volt jelen. Propper mérnök beszéde után a somérek lelkes chazak-üdvözléssel köszöntik a vendéget és midőn dr. Patai gépkocsiján elindul, a Kadimah fehér-kék kerékpáros osztagai körülveszik és végigkísérik a városra.

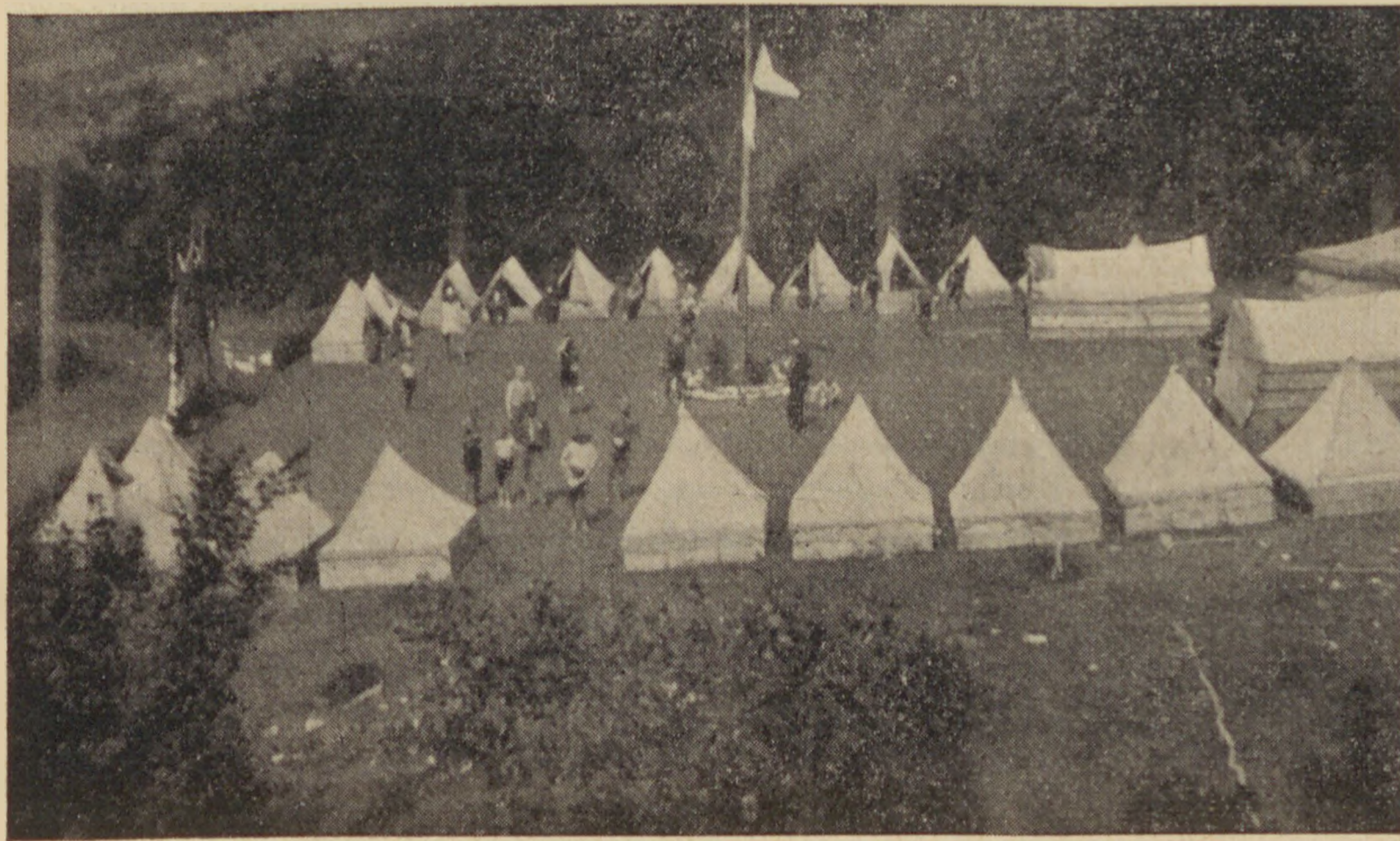
A nagy érdeklődéssel várt előadás, amelyben dr. Patai megemlékezett Szerény Béla, valamint dr. Salamon Kálmán és Reinitz József szentföldi utitársainak érdekes leírásairól is, a Városi Színház zsúfolt házában folyt le. Ing. Benedikt Alfréd héber, szlovák és magyar bevezetőt mondott.

Munkácson *Handelsmann* Hermann ros-gdud az egyenruhás somérek sorfala mellett mondotta el üdvözlő beszédét. Az előadást *Deutsch* Imre bankigazgató vezette be. Másnap *Spira* E., a nagyírű főrabbi fogadta dr. Patait, akivel főképp héber tudományos kérdésekről beszélgetett. Egyben megtekintette a főrabbi szentföldi gyűjteményét is.

Nagyszöllősen a Brith Trumpeldor teljes csapata vonult ki az állomáshoz és kísérte a vendég kocsiját hosszú menetben a városra keresztül. *Weisz* Jehuda ros hakén, dr. *Lesmann* Jenő, a héber iskola elnöke, *Bloch* Sámuel zsidó hitelszövetkezeti elnök, *Moskovits* Jenő, *Neumann* Herman és a Wizo képviselőjében *Spitz* Berta üdvözölte. *Lesmann* Ildiko héber beszéd kíséretében csokrot nyújtott át. Az előadást *Gutmann* Mózes, a Mult és Jövő munkatársának lendületes bevezetése és zárószavai egészítették ki.

Ruszinszkó többi városainak zsidósága is várta dr. Patai előadásait, aki azonban egyéb sürgős teendői miatt több meghívást nem fogadhatott el. Aminthogy csak részben tehet majd eleget a szlovenszkói meghívásoknak is, amelyeket őszre volt kénytelen halasztani.

FODOR FÜLÖP.

A' Hasomér-Kadimah kárpátaljai zsidó cserkészszövetség nagytábora Kvasyn Jobboldal: A legifjabb ruszinszkói Kadimahsomer (PropperPista Ungvár)

A KRAKÓI FŐRABBI, Josef Nechemja Kornitzer 52 éves korában elhunyt. A lengyel zsidóság egyik kiemelkedő szellemi vezérének vesztette el benne. Az elhunyt R. Akiba Éger és a Chaszam Szófer leszármazottja volt. Életében az igazi elmélyült vallásosság és megértő tolerancia mintaképek mutatkoztak és példájával mindenütt a béke s egyetértés oszlopa lett. Első működését Nagyszöllősen fejtette ki, mint utóda a híres R. P. Ch. Klein főrabbinak, akinek veje volt. Vagy nyolc évvel ezelőtt hívták meg a krakói rabbiszékbe. Temetése óriási részvét mellett ment végbe. Tízezrek kísérték utolsó útjára.

Propper Andor
a Hasomér-Kadi-
mah szlovenszkói
országos
főparancsnoka

ÚJ KÖNYVEK

PATAI ERWIN GYÖRGY: Jisrael Berachja Fontanella költeményei és Jehuda Fontanellának egy verse. Bölcsészeti doktori értekezés. Budapest, 1933. XXXI+82 lap.

A fiatal szerző munkája nemcsak terjedelme tekintetében haladja meg a szokásos doktori értekezéseket, hanem tárgyával és metódusával is feltűnést kelt. Patai E. György már a szülői házban magába szívta a tudomány és költészet iránti szeretetet. Érthető, hogy a tudományos pályára induló fiút a költő apa hagyománya arra készíteti, hogy a tudományon belül is a költészet felé irányítsa érdeklődését. Főiskolai tanulmányai alatt állandó munkatársa a hazai tudományos folyóiratoknak, a Magyar Zsidó Szemlének és a Hazofehnek, de a külföldi lapok is szívesen közlik írásait. Munkatársa a Jüdisches Lexiconnak és az Encyclopaedia Judaicának. Jelen munkája tehát csak egyik állomása fejlődésének. A munka jelentősen hozzájárul az olasz zsidó irodalmi élet megismeréséhez. Általános felfogás volt, hogy Mose Chajim Luzzatto kora előtt a héber költészet teljesen hontalan volt az olasz zsidók között. Szerzőnk érdeme, hogy ezt a téves felfogást megdöntötte és Fontanellát, akit mint tudóst ismertek, mint költőt is bemutatja. Fontanella megteremti a kapcsolatot a középkori és újhéber költészet között. Egy héber- és egy magyarnyelvű értekezésben minden oldalról megvilágítja Fontanella működését. Megismerjük az életét, működését, a kabbalához való viszonyát. Kimutatja a különböző elemeket költészetében. Érdekes a spanyol-zsidó költők hatásáról és a metrumról írt fejezetei. Különös fontossággal bírnak az olasz zsidók történetének megismerése szempontjából a verseket megelőző makámokban említett nevek. Majd maguk a versek következnek gondos feldolgozásban és értékes megjegyzésekkel kísérve. E munka alapján, amely az irodalmi kutatás terén kifejlődött rátermettségét bizonyítja, került Patai E. György szóbeli vizsgálatra, amely a keleti nyelveket ölelte fel. Ennek alapján egyhangú „*summa cum laude*“ eredménnyel bölcsészeti doktortá avatták Budapesten, a jeruzsálemi héber egyetem pedig felvette a „*talmid mechkár*“, tudósjelöltek sorába.

Ha munkásságát tovább is ily komoly igyekezettel fogja folytatni, díszére fog válni a magyar zsidó tudományos életnek.

DR. LÖWINGER SÁMUEL

KUTI LÁSZLÓ: EGY KÖNNYCSEPP. A kiváló poéta új verseskötete méltón sorakozik eddigi műveivel. Előző verseskötetében a meginduló mező hangjait hallottuk. Új könyvében a kis árva könnyecsepp poétájaként lép elénk.

„Magamat látom benne, magamat
És a bánatot, mely kettőnkben remeg.“

És ezt a remegést át tudja vinni az olvasó szívébe is. Az izlésesen kiállított verseskötet Gombos Sándor kiadásában jelent meg.

FEJ VAGY ÍRÁS. Vándor Lajos keményre kovácsolt verssoraiiban egy eredeti költői világszemlélet jelentkezik. Ennek a fiatal embernek van mondanivalója és ezért nem igen mérlegeljük, hogy az ilyen soroknak, mint

Sajnos, a világválságban az Isten-Részvények
mélypontra zuhantak...

vagy

És közben New-Yorkban naponta új kötések
voltak a tőzsdén,

megvan-e akár a szabad versben is a jogosultsága. Ez a kis verseskötet a modern élet politikai, szociális, gazdasági problémáit is érinti és a költő, ha néha lírába lágyul, a szava gyorsan észbekap, mintha időszerűtlennek tartana minden ellágyulást.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A JERUZSÁLEMI EGYETEMRŐL. E számunk első helyén közöljük a jeruzsálemi héber egyetem kancellárjának, I. L. Magnesnek felhívását. A legfontosabb kérdések egyikének tartjuk az egyetem kibővítését. Most, hogy Einstein is hozzáköti nevét és jövőd működési terveit, csak nőni fog a jeruzsálemi főiskola presztizse az egész világ szemében. S így még jobban kell örködnünk azon, hogy tevékenysége méltóképpen fejlődhesen. A felhívásban felvetett egymillió dollárt nem a mi tájékainkon keresik. De mi sem vagyunk felmentve az áldozatok alól. Itt is vannak még egyesek, akik áldozni tudnak. De mindenképp kötelességünk, hogy most már mi is megalakítsuk a jeruzsálemi egyetem barátainak körét. Évi egy font tagsági díjjal még sokan járulhatnak hozzá ma is. És a Mult és Jövő mindent el fog követni, hogy az ügyet napirenden tartsa. Tagok jelentkezését kérjük a szerkesztőség címére beküldeni.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG KÖZGYŰLÉSE *Stern* Samu m. kir. udvari tanácsos, hitközségi elnök elnöklete alatt és a képviselőtestületi tagok élénk részvétele mellett folyt le. *Stern* Samu elnök nagyszabású expozéval nyitotta meg az ülést, kegyeletesen emlékezve meg a hitközség és a felekezet halottjairól, majd az egész közgyűlés egyhangú helyeslése mellett a pesti izr. hitközség együttérző részvételének adott kifejezést a súlyosan megpróbáltatott németországi zsidóság iránt. Ezután behatóan ismertette a magyar zsidóság helyzetét és fájdalommal mutatott rá a születések számának csökkenésére és ezzel szemben a halálozások növekedésére. A hitközség legközelebbi teendői sorában behatóan szólott az ifjúság problémájáról, hangoztatva, hogy ezért az ifjúságért és annak vallásos neveléséért a hitközség mindent meg kíván tenni és kiváló gondot kíván fordítani a sport fejlesztésére is. Bejelentette, hogy a Központi Diáksegítő Bizottság elnöki tisztségére dr. *Wilhelm* Károly ügyvédet, a Vívó és Atletikai Klubnak, a VAC-nak élére pedig *Beck* Jenő templomi előljárót sikerült megnyerni. — A közgyűlés lelkes éljenzés közben üdvözölte dr. *Glücksthal* Samu elnökhelyettest és *Nagy* Andor előljárót előljárói működésük tízéves jubileuma alkalmából. — Behatóan ismertette még az elnök a hitközség elmúlt évi zárószámadási adatait, rámutatva arra, hogy 4,435.000 pengő kiadás-előirányzattal szemben a tényleges kiadás 4,319.000 pengő volt és sikerült deficitmentesen lezárni az elmúlt esztendőt, anélkül, hogy a hitközség intézményeiben kulturális vagy szociális működésében csorbát szenvedett volna. Ennek bizonyosságául szolgál, hogy egyedül kulturális, szociális és karitatív célokra 1,340.000 pengőt fordított a hitközség az elmúlt évben. — A közgyűlés lelkes tapsokkal fogadta az elnök előterjesztéseit és expozéját. — Ezután dr. *Glücksthal* Samu elnökhelyettes mondott köszönetet *Nagy* Andor előljáró és a maga nevében az üdvözlésért, majd *Sándor* Pál méltatta *Stern* Samu elnöknek s az előljáróságnak minden hála érdemes működését, rámutatva arra, hogy a pesti izr. hitközség a kulturális, szociális, jótékonyági működés terén s a közjónak szolgálatában mindenkor elől jár. Ugyancsak elismerésüknek adtak kifejezést az elnök és az előljáróság munkája iránt dr. *Várkonyi* Kálmán, dr. *Boda* Ernő és *Kovács* Hermann képviselőtestületi tagok, majd *Vértés* Emil, *Nagy* Andor előljárók és *Stern* Samu elnök reflektáltak az egyes felszólalásokra, mire a közgyűlés az *Éppler* Sándor főtitkár által előterjesztett határozati javaslatok elfogadásával a zárószámadást egyhangulag tudomásul vette. — Ugyancsak egyhangulag választották meg a számvizsgálóbizottság tagjait, végül *Molnár* Gyula és dr. *Politzer* Gusztáv indítványára új választmányi tagokul egyhangulag dr. *Spitzer* József és dr. *Wirkmann* József képviselőtestületi tagokat választották meg. Ezzel a közgyűlés véget ért.

LLOYD TRIESTINO

Tengerhajózási Társaság

Express és postajáratai TRIESTBŐL hetenként

Athén, Konstantinápoly,
Szírta, EGYIPTOMBA és

Palesztinába

Szigoruan rituális ellátás a
JERUZSÁLEMI főrabbinátus
felügyelete alatt.

Felvilágosítást díjtalanul nyújt és prospektust küld a Társaság irodája.

Budapest, VII. Thököly-út 2

FRANKL ADOLF FELSŐHÁZI BESZÉDE, úgy itthon, mint a külföldön a legjobb benyomást keltette. Higgadt bölcsnek megfontolt szava volt, amely messzire hallatszik és mindenütt csak szimpátiát ébreszt. És jelentős ez most, amikor kétszeresen kell körültekintenie annak, aki a zsidóság nevében beszél.

SZABOLCSI MIKSA HALÁLÁNAK ÉVFORDULÓJA alkalmából megható emlékünnepelet rendezett a pesti izr. hitközség a Hősök templomában. *Kramer* Miksa, a Szent Egylet elnöke meggyújtotta az emlékmécset, majd dr. *Grossmann* Zsigmond főrabbi méltatta Szabolcsi Miksa jelentőségét a magyar zsidóság történetében. *Lineczky* főkántor gyászimája fejezte be a requiemet, amelyen a budapesti zsidóság vezetőférfiai nagy számban jelentek meg.

HERZL HALÁLÁNAK ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL a M. C. Sz. az idén is nagy emlékünnepelet rendezett. Ifj. dr. *Miklós* Gyula, a M. C. Sz. intézőbizottságának tagja megnyitójában vázolta Herzl egyéniségét és az élete művéből levonható mai tanulságokat. *Banda* Lajos, a nagyfuvarosutcai templom kántora Él mólé rechamimot recitált meghatóan. Az ünnepi beszédet dr. S. F. *Finkelstein*, a wieni „Die Stimme“ szerkesztője, az ismert zsidó publicista tartotta, frenetikus hatással méltatva Herzl működésének jelentőségét. Végül *Ligeti* József felolvasta *Finkelstein* „Hans Herzl utolsó éjszakája“ című drámai erejű tárcáját dr. Gerő László fordításában.

AZ IZRAELITA MAGYAR IRODALMI TÁRSULAT KÖZGYŰLÉSE. Június 27-én tartotta meg az Imit ezidei közgyűlését a Rabbiképző Intézet dísztermében. *Wertheimer* Adolf elnök beszámolója nyitotta meg az ülést. Megemlékezett az elmúlt esztendő belföldi és külföldi irodalmi és tudományos élet megnyilvánulásairól. Szeretettel köszöntötte a közgyűlés résztvevőit, elsősorban a Pesti Chevra Kadisa ősz elnökét, *Kramer* Miksát, kiemelve azt, hogy az Imit fennállásának a Pesti Izr. Hitközség mellett egyik legfőbb támasza a Pesti Chevra Kadisa. Majd dr. *Szemere* Samu, *Mandel* Bernát, dr. *Naményi* Ernő és dr. *Löwinger* Sámuel terjesztették be a bizottsági jelentéseket. Dr. Mar-

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kelemefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

cali Henrik „A zsidók emancipációjának általános története” című munkáról terjesztette be, mint a bírálóbizottság elnöke döntését. Az ezerpengős pályadíjat dr. Láczer Dénes körzeti rabbi munkájának ítélték oda. Dr. Naményi Ernő, dr. Fürst Aladár, dr. Farkas József, dr. Frisch Ármán, dr. Ballagi Ernő, Sós Endre, dr. Fényes Mór tartalmas felszólalásaikkal emelték a közgyűlés színvonalát.

A VIII—IX. KER. IZR. NŐEGYLET ünnepélyes keretek között adta át rendeltetésének a *Magdolna-utca 12. sz.* alatt létesített új szeretetotthonát, mely csak újabb bizonyítéka az eddig is kiváló működéséről ismert VIII—IX. ker. IZR. Nőegylet áldozatkészségének és fáradságot nem ismerő ügybuzgalmának. Dr. Farkas József körzeti rabbi és dr. Zahler Emil ügyv. elnök és Rosenberg Sándorné elnökhelyettesek megkötötték a vendégek megtekintették az otthon helyiségeit, mindenütt elismerésüknek adva kifejezést.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR ZSIDÓ MÚZEUM KÖZGYŰLÉSE. Az Országos Magyar Zsidó Múzeum tudományos és művészeti egyesület közgyűlésén Wertheimer Adolf elnök üdvözölte az egyesület újonnan megválasztott alelnökét, Drucker Géza kormányfőtanácsost, aki a reáruházott bizalmat meleg szavakkal köszönte meg. A közgyűlés az igazgatóság indítványára dr. Fürst Aladár és dr. Grünwald Fülöp gimnáziumi tanárokat múzeumi örökké, Mandl Bernát igazgatót tiszteletbeli múzeumi örré, dr. Gábor János ügyvédet pedig tiszteletbeli jegyzővé választotta meg. Ezután dr. Munkácsi Ernő titkár előterjesztette a múzeum évi jelentését. A múzeum aránylag rövid idő alatt páratlan népszerűségegre tett szert. A látogatók száma állandóan növekszik s voltak szombati napok, amidőn ötszáznál több látogatót számoltak össze. Másvallásúak és nem felekezeti tudományos intézmények és testületek is megtekintették a gyűjteményeket. A múzeumot egyébiránt mint az idegenforgalmi hivatal által nyilvántartott fővárosi gyűjteményt külföldiek is nagyszámban keresték fel. A múzeum anyaga a mostoha viszonyok dacára is adományok és letétek útján örvendetesen szaporodik. A fontosabb szerzemények között elsősorban két, a török hódoltság korából származó zsidó sírkövet kell felemlíteni, melyeket József kir. herceg adományozott a múzeumnak. A letéteményezők közül a pesti

Chevre Kadisa tünik ki, amely testület a tulajdonában lévő értékes ezüsttárgyait letétbe helyezte és azok a múzeum legmutatósabb külön gyűjteményét alkotják. Az évi jelentést élénk vita követte, melynek során Stern Samu, dr. Friedmann Ignác, Faragó Ödön, dr. Marczali Henrik, Székely Ferenc, dr. Endrei Henrik és dr. Patai József szólaltak fel. Ezután a közgyűlés dr. Naményi pénztáros előterjesztésében letárgyalta a költségvetést és zárószámadást, amelyet egyhangulag fogadott el.

AZ ÓBUDAI IZR. HITKÖZSÉG nevezetes évfordulót ünnepelt július 2-án: 10 esztendeje annak, hogy neves elemi iskolájának kapuját negyedikes elemisták első ízben elhagyták. Az ünnepélyen a végzett növendékek teljes számban összejöttek. A megjelenteket Weisz Béla iskolaigazgató üdvözölte. A végzett növendékek nevében Stern Ede egyetemi hallgató mély szavakkal emlékezett meg az iskola jelentőségéről. Dr. Neumann József főrabbi mélyértelmű beszéde után Székely Salamon kormányfőtanácsos, aki az iskola alapításakor a hitközség elnöke volt, vázolta az iskola alapításának történetét, végül dr. Orova Zsigmond hitközségi elnök tartott magasröptű beszédet, mely után a végzetek dr. Schreiber Ignác sírjához mentek, ahol Gyenes Ede, az iskola volt igazgatója emlékezett meg az elhunytól.

TÁRSAS UTAZÁS PRÁGÁBA A XVIII. CIONISTA KONGRESSZUSRA, A ZSIDÓ SZEMLE RENDEZÉSÉBEN. Vasút- és vízumkedvezmény. Bővebb felvilágosítást nyújt: a Zsidó Szemle szerkesztősége, Budapest, Rákóczi-út. Tel.: 365—90 vagy Reiner Ottó, Budapest, Andrassy-út 67. Tel.: 284—89.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJARÓSÁGA a VII., Bethlen-tér 2. sz. alatti iskolaépülete egész II. emeletét internátus céljaira átadni kívánja. Az átalakítás a nyári szünet alatt megtörténhetne, az internátus tehát 1933 szeptember 1-én megnyitható. Komoly érdeklődők a részletekről felvilágosítást kaphatnak a hitközség oktatásügyi osztályában (VII., Sip-u. 12. III. 51.) a hivatalos órák alatt, 9—1-ig.

A FELSŐGÖDI ZSIDÓSÁG templomot óhajt építeni, illetve a megkezdett munkát szeretné befejezni, amit a súlyos viszonyok lehetetlenné tesznek. Külső segítséget kér tehát az építés megvalósításához.

Pollák Sarolta 30 éve fennálló kozmetikai intézete

VI., Andrassy-út 38, I. emelet

Hajszálak, szemölcsök, szeplők eltávolítása diathermiával. Szépségápolás, helyi soványítás, fagykezelés a legmodernebb alapon. „Miracle” hajeltávolítószer vidéki szétküldése utasítással. Többszörösen kitüntetve. „Miracle” szépitőszerek. (Kérjen prospektust.)

Házam eladása folytán

költözködésig sírkőraktárból minden elfogadható árért árusítok (még viszonteladók is)

Löwy J. Budán, II., Fő-utca 88 Pálffy-tér mellett
Telefon 51-5 81

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is. * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. * Elsőrendű fajborok.

Budapest, VI., Révay ucca 4/B

Telefon 23-8-43

Dr. SCHÄCHTER JAKABNÉ

A ZSIDÓ SZÍV FEJEDELEMASSZONYA.

Nyolcvanegyéves korában egy önfeláldozó, nemes és mély vallásos élet betöltése után július 2-án kísértük utolsó útjára a Budapesti Orth. Nőegylet nagynevű megalapítóját és megalapítása óta elnökasszonyát, *dr. Schächter Jakabnét*. Mikor *R. Jochanan ben Zakkaj* legkiválóbb öt tanítványa előtt feltette a kérdést, hogy melyik az a legszebb lelki tulajdonság, amely az embert a tökéletesség magaslatára viszi, a tanítványok különféle válasza között az vitte el a Mester pálmáját, *aki a jószívet állította oda, mint legértékesebb lelki kincset*. Ezen kincs felett rendelkezett bőségesen a megboldogult Nagyasszonyunk. Valóságos finom raffinériával közelítette meg a szemérmes szegényeket, hogy minden bántó él nélkül állhasson melléjük ebben az elpusztult világban. A szívjóság legfinomabb húrjain játszott mesterileg a bibliai asszony. *Ha a tudományegyetemen a lelki emelkedettségnek katedrát állítanának fel, ami pedig házagpótló intézménynek bizonyulna, annak dr. Schächter Jakabné lenne Nobel-díjas tanárnője*. Erre a nagyszerű asszonyra Salamon király „ésesz chájil” kezdetű gyönyörű himnuszának minden verse ráillett. Valóságos lelki orvosa volt a megdicsőült Nagyasszony a sok hajótörött zsidó családnak és kora reggeltől késő estig fáradhatatlanul szolgálta a zsidó karitás eszményi munkáját. A megboldogult végső akaratához képest csupán veje, dr. Friedmann Izidor, az Orth. Chevra kiváló elnöke búcsúztatta el. Megrázó szavakkal ecsetelte a súlyos veszteséget, amely nemcsak a lesujtott családot, hanem a zsidó társadalmat, főleg azonban a bajbajutottak szomorú taborát érte. Most aztán sírhattok, szomorkodhattok szegény nyomorgó hittestvéreim! Ki fogja ezentúl jóságos szeretettel könnyeiteket letörölni? Ki fogja veletek testvéri megértéssel szenvedéseiteket megosztani és azok enyhítését élete céljául kitüzni? Nagyon nagy és szomorú kérdések ezek, amelyek feleletre várnak. Éppen a bajok és szenvedések napról-napra növekedő tömegnyomora közepette hagyott itt hennünket ez a nemes lélek. *Az emberszeretet és régi veretű szigorú vallásosság, szerénység bibliai élő szobra volt dr. Schächter Jakabné*. Méltó hitvese a 18 év előtt elhunyt *dr. Schächter Jakab* nagy hírű fővárosi orvosnak, ki ugyanis mint a székesfőváros törvényhatósági bizottságának előkelő tagja, valamint a hazai orthodox zsidó közélet egyik vezérfője és büszkesége, tartalmas életét az ideális közmunka szolgálatának szentelte és tiszteletreméltó nevet biztosított a magyar zsidóság nagyjai között.

Midőn e pár sorban a Nagyasszony sírhantjára helyezem a hála és elismerés, tisztelet és nagyrabecsülés leveleiből font babérkoszorúnkat, az az érzésem, hogy nemes hittestvérünk emléke késő időkig a zsidó szív fejedelemaasszonyának glóriájával fog az utókorban is példaadóan tündökölni. Legyen emléke áldott!

Korein Dezső.

Női, férfi- és gyermek-
**pijamák,
pongyolák**

nagy választékban

Székely Jenő

cégnél, Petőfi Sándor ucca 9. szám

Fodor Fülöp

az Úr Izrael feje fölé emelte a Szináj hegyét és kényszerítette az örök igék elfogadására. Az emberiség nagyrésze nehezen vállalja a kultúráért való áldozatokat. Sokszor bizony erőfeszítő feladat belevinni a lelkekbe az áldozatkészség szükségességének érzését, a jövőért való építőmunkának eszméjét. Tíz év a kultúra terjesztésében duplán számít, miként a háború esztendői. Fodor Fülöp mint hűséges harcos munkatárs állta a frontot és állt a vártán, figyelve az eseményeket, melyekről világosan és stílusosan be is számolt olvasóinknak. Úgy érezzük, hogy nem szabad ezt a határállomást megjelölés nélkül hagynunk. Meg kell emlékeznünk szeretettel erről a tíz esztendőről, melyben Fodor Fülöp becsületet és tiszteletet szerzett magának a Mult és Jövő nagy taborában.

FODOR FÜLÖP.
Tíz éve lett most, hogy Fodor Fülöp a Mult és Jövő kötetébe lépett. Azóta hűséggel sodadással teljesítette a vállalt nehéz feladatot, ebben a leg-súlyosabb időben, amelyet történetinek szoktunk nevezni. A zsidó kultúra terjesztése nemes misszió, de a régi szimbólum szerint is, sokszor bizony harccal, küzdelemmel jár. Még a Tóráról is úgy szól a talmudi legenda, hogy az Úr körüljárta vele a népeket és azok nem akarták elfogadni, míg végre

NEIGER

J. rituális étterme

Budapest, VI., Teréz-körút 4

Kitűnő

Lakodalmak és bankettek részére külön díszterem! Ujjonnan átalakítva 4 fogásos ebédet házhoz szállítunk P 1.80-ért

Tisztelettel értesítem a n. é. közönséget, hogy Debrecenben a

„FROHNER” szálloda és Orth. Kóser éttermét

teljesen újonnan berendezve és átalakítva megnyitottam. Abonenseket elfogadok és olcsó szobák kaphatók. Alkalmi összejöveteleket előnyös árban vállalok. A n. é. közönség szíves pártfogását kéri

FÜLÖP JÓZSEF

tulajdonos

A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG ÉVZÁRÓ ELŐADÓ-ESTJÉN Prof. Pfeifer Ignác mélyhatású elnöki megnyitójában megemlékezett a németországi zsidóság sorsáról, amely átalakító hatással van az egész világ zsidóságának gondolkozására és lendületesebb tempóban kell hogy előbbrevigye a palesztinai építő munka fejlődését. Dr. Patai József „Tíz hét Palesztinában” címen beszámolt legutóbbi szentföldi útjának tapasztalatairól. Karelitz Wladimir, az Orient Film Corporation Budapesten időzött elnökigazgatója közbejött gyengélkedése miatt nem jelenhetett meg. Helyette dr. Lázár Lajos, a Telavivba induló rendező ismertette a palesztinai filmtársulat törekvéseit, majd felolvasta Avigdor Hameirinek hozzáintézett megleghangú levelét. Dr. Kiss Arnold magasszárnyalású záróbeszédben üdvözölte a hazatért Szentföldi zárandokokot és vezérüket, Dr. Patai Józsefet, aki irodalmi művei mellett történeti jeletőségű missziót teljesít azzal is, hogy időről-időre vállalja a fáradságot, hogy megmutassa Palesztinát a diaspora zárandokainak, hogy saját tapasztalataik alapján a feltámadó Szentföld apostolaivá váljanak.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG NŐI KERESKEDELMISZAKTANFOLYAMA már hetedik éve működik eredményesen. Az intézmény a felettes hatóságok elismerésére és a szülők körében népszerűsége tette szert. A tanfolyamot eddig végzett leányok legnagyobb része állásban van és jól megállják helyüket. A tanfolyamon a német nyelvet is tanítják, hogy a növendékek elhelyezését e nyelv tanításával is előmozdítsa. A növendékek gyors- és gépírási versenyeken jól megállták helyüket és több kitüntető díszoklevelet szereztek. A tanfolyamon most folynak a szabályszerű előjegyzések és beiratások a következő tanévre. A tanfolyam VII., Bethlen tér 2. szám alatt működik.

AZ IZR. SZÜNIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET a nyaraltatásra felvett gyermekek első csoportjait, 145 fiút és 155 leányt, f. hó 4. és 5-én küldötte el Balatonboglárra és Diósjenőre. A gyermek 4-4 hétig maradnak a telepeken. Hazajövetelük után az egyesület újabb csoportokat indít útnak.

HÁZASSÁG.

Ligeti Rózsi július 9-én tartotta esküvőjét a budai hitközség templomában Bresslauer Lászlóval. Az esküvőn megjelent a budai hitközség színe-java. Dr. Edelstein Bertalan eskető beszédében kiemelte a két család érdemeit és a menyasszonyt, mint „Jeruzsálem leányát” méltatta, aki az épülő Szentföld iránt való lelkesedését beleviszi a tanítványai szívébe is.

Borsodi Andor és Vajda Lili házasságot kötöttek a Kazinczy uccai orthodox templomban.

Jungreis Endre és Fogel Mancsi Élesden házasságot kötöttek.

Reich Magda (Torda) és Deutsch Béla gyógyszerész (Maros-Ludas) jegyesek.

Szabó Ella és Kasztner Ernő (Cluj) jegyesek.

Kohn Irénke (Oradea) és Klein Zoltán (Satu Mare) július 2-án tartották esküvőjüket Oradeán.

Weinberger Sárka (Sibiu) és Kohn Manó (Lugoj) jegyesek.

Léb Ella (Cluj) és dr. Menyász Emil (Bucuresti) augusztus hóban házasságot kötnek.

Szegő József Nagykanizsáról eljegyezte Deutsch Rózsikát Tapolcáról. (Minden külön értesítés helyett.)

Weisz Janka és Ehrenfeld Jenő (Szatmár) jegyesek.

HALÁLOZÁS.

Június 29-én eltemették Kalocsán Wolf Ignácnét, az ottani Chevra ősz elnökének köztiszteletben álló feleségét. A megtestesült jóság, hőlcesség, jámborság volt földi járásában az elköltözött, ki nagyapjának, a legendás hírű Joel Ungárnak és atyjának, a zentai „Likute Selomo”-nak erényeit örökölte és kincses lelkét dúsan pazarolta 70 éven át környezetére. Méltó gyász üli meg érte az egész várost és messzi vidéken áldják emlékét.

Schey Hugó mérnök mult hó 23-án Tel-Avivban elhunyt. Néhány évvel ezelőtt vándorolt ki Budapestről, ahol a palesztinai építőmunkának egyik legbuzgóbb harcosa volt.

Június hó 14-én Fogarason, 67 éves korában hirtelen elhunyt Schönberger Adolf kereskedő. Az egész város osztatlan részvéte kísérte utolsó útjára a köztiszteletben álló elhunytat. Lövy rabbi megható beszéde után Domány Artúr búcsúztatta a Chevra Kadisa nevében, melynek az elhunyt hosszú éveken át érdemes elnöke, majd díszelnöke volt és a hitközség nevében, melynek szintén áldozatkész és oszlopos tagja volt.

DIÁKLEÁNYOKNAK szigorúan vallásos családi otthon nyújt tanár-tanárnő házaspár. Korrepetálás. Idegen nyelvek. Zongora. Reif, Budapest, VII., Nagydíófa-utca 27. Középiskolák centrumában.

Wendemann lakásberendező ipar
Simmelweis ucca 7.
Külön javító és bőrfestő műhely

SIRKŐVEK

a legolcsóbb árban kaphatók מציבות

ADLER J. sirkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 36-4-20 Szombaton és ünnepnap zárva

Átrafüreden

június hóban orth. kóser fiók kifőzésemet és bodegámat megnyitom. Kitűnő házikoszt esetleg lakással együtt is kapható

Érdeklődőknek készsèggel szolgálok felvilágosítással. Válaszbélyeg melléklendő

Ifj. Klein Sámuel orth. kóser étkezde Gyöngyös

SIRKŐVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 3/c
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

kőfaragó mesterek sirkőraktár
Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

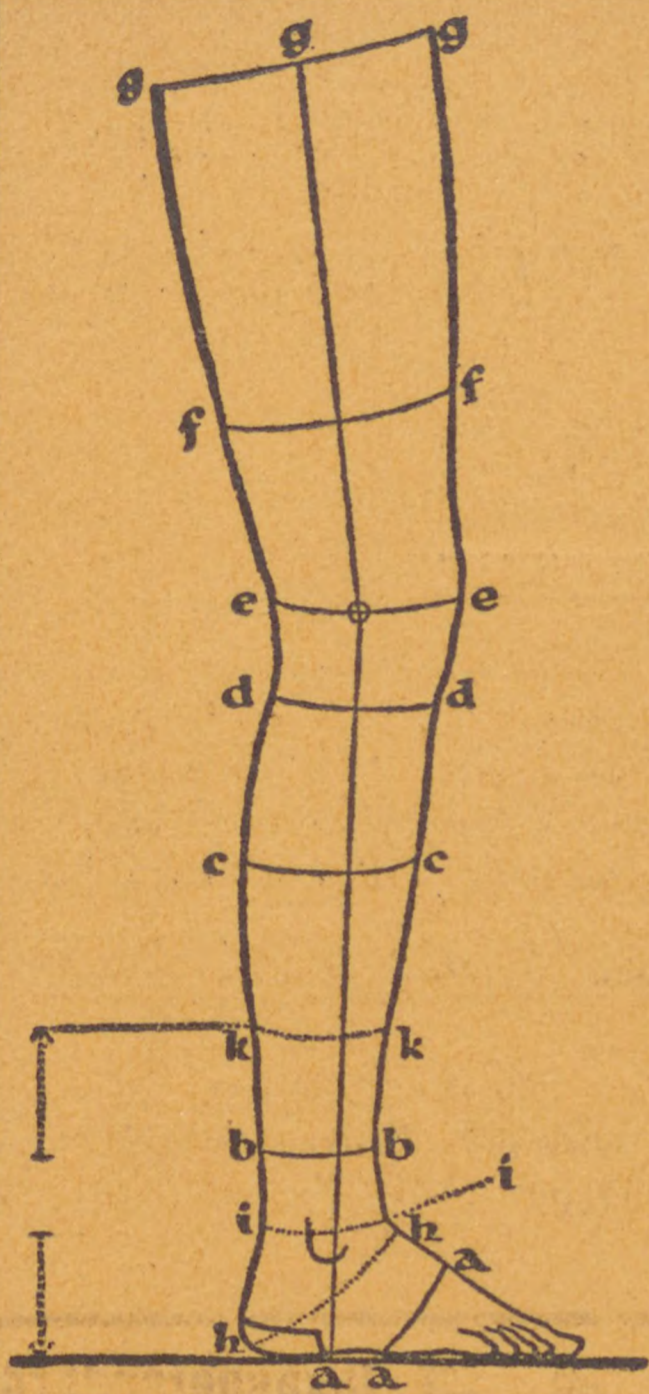
Előrefaladt idény miatt leszállított árak!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Üzletek:
 IV., Kristóf-tér 6
 IV., Kossuth Lajos-u. 8
 VIII., Üllői-út 40
 I., Krisztina-tér 3

Gummiharisnyát, gummifűzőt, gyógyhaskötőt

bizalommal, garanciával
 szaküzletekben vegyen

Hungária Kötszergyár r.-t.
 gummiharisnya és gummiszövet gyára
 Budapest, VII., Akácfa-utca 2.

jelü gummiharisnyák a legjobbak!

Celluloid ajtóvédő

Megvéd kopástól, piszkolódástól. Minden színben és formában készül

Celluloid kilincs

Minden színben készül. Elegáns, tartós és mosható. Meglévő rézkilincset is átpréselünk, az csontkaraktert kap. Nem kell használni fémtisztítót, nem kell vesződni a tisztogatással

HIGIÉNIA CELLULOIDIPAR

Vezérképviseli:

BOJÁR ÉS TÁRSA

V. ker., Lipót körút 4. * Telefon 28-7-52

ISMÉT OLCSÓBB LETT A KÓSER KOLBÁSZ- ÉS FÜSTÖLTHÚSÁRU. A pesti izr. hitközség ez úton, teszi közhírré, hogy a gabellatérítési jegyek új rendszerének keretében ismét olcsóbbá tette a kóser kolbász- és füstölt-árúknak árát, amennyiben az ezen áruk vásárlása ellenében kiszolgáltatandó gabella-térítési jegyek értéke ezentúl a következő lesz: csemege-szalámiféléknél, főtt húsoknál, nyelvnél kg-ként 25 fillér, nyáriszaláminál, veronai-, krakói-, mortade (vegyes felvágottak), nyers füstölthúsoknál kg-ként 18 fillér, kolbászárúknál, konzumszaláminál, kolbászféléknél és olcsóbb füstölthúsoknál kg-ként 10 fillér.

Fürth A. Marcel

lakástakarító- és féregirtó vállalata

Budapest, V., Vilmos császár-út 42

Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
 Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
 Budapest, VI. ker.,
 Király-utca 18. sz.

GROSZ LIPÓT

uriszabó terméi

BUDAPEST

VI., Vilmos császár-út 17. sz.

Telefon: Automata 10-7-73

Raktáron csakis elsőrendű angol szöveteket tart * Szabása a divatnak teljesen megfelelő * Kiállítása elsőrendű, a legkényesebb ízlést is kielégíti * Árai rendkívül mérsékelték Fazonmunkát készséggel vállal

Egy próbarendelés meggyőzi arról, hogy kevés pénzért rendkívül jól kap

Olesón és jól vásárolhatunk

**KLEIN
ANTAL**

UJ ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY UCCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező uccával

Örökíttesse meg hangját, küldjön hangos üzenetet

Hungária gramofonlemezen

Azonnal játszható, hangerős, tisztá, tartós lemezekre

FELVÉTEL **REMÉNYI STUDIO** KIRÁLY UCCA 58

HOFFMANN

**KÉPKERETGYÁR
BUDAPEST**

IV., KÁROLY-KÖRÚT 28.

IV., GERLÓCZY-UCCA 5.

TELEFON:

892-39.

893-05.

Az iskolai idényre

a vidéken lakó izraelita szülők, ha gyermeküket a fővárosban jól akarják elhelyezni, úgy forduljanak VIRÁG GYULÁHOZ, ahol szigorúan rituális elsőrangú ellátás, gondos felügyelet és kitűnő nevelésben részesülhet két-három fiúgyermek

**Az összes középiskolák és a Zeneakadémia közelében
A legjobb referenciák!**

Cím:

Virág Gyula

**Budapest, VI.,
Ó-utca 42, II. em.**

Tisztelettel felhívjuk
b. figyelmét újabb

orth. כשר

húskonzervjeinkre

amelyeket ½ kg. dobozokban is, a legolcsóbb árban hoztuk forgalomba.

Ezen konzervjeink kirándulásnál, nyaralókban nélkülözhetetlenek, mert felmelegítve teljesen kész ebédet vagy vacsorát adnak.

Árainkat tetemesen leszállítottuk, így gyártmányaink mindenki által hozzáférhetőek. Kérje konzervjeinket minden kóser élelmiszerüzletben.

Skrek Lipót r.t.

orth. כשר szalámigyár

BUDAPEST,

VII., Dob utca 27

VI., Nagymező utca 50

VIII., Baross tér 16

IX., Központi Vásárcsarnok